

WAGENINGEN UNIVERSITY
WAGENINGEN UR

Centre for
Development
Innovation

Ръководство за природосъобразно земеделие в зоните от Натура 2000 в България

В рамките на проекта: “Въвеждане на природосъобразни земеделски практики в Натура 2000 зони”, юли 2010

Manual for Promoting Agri-environment Measures in Natura 2000 sites in Bulgaria

In the frame of the project: Introducing Nature Friendly Farming in Natura 2000 sites in Bulgaria, July 2010

Ръководство за природосъобразно земеделие в зоните от Натура 2000 в България

В рамките на проекта: “Въвеждане на природосъобразни земеделски практики в Натура 2000 зони”, юли 2010

Осъществен от: Фондация DLO/Wageningen Център за развитие на иновациите – Вагенинген (Холандия) с партньори: Информационен и учебен център по екология (БГ), Сдружение за дива природа “Балкани” (БГ), Българска фондация за биоразнообразие (БГ), Световен фонд за дивата природа – България (БГ), Орбикон (Дания) и DLG (Холандия).

Проектът се финансира от:

Министерство на земеделието, природата и качеството на храните
Нидерландия

Manual for Promoting Agri-environment Measures in Natura 2000 sites in Bulgaria

In the frame of the project: Introducing Nature Friendly Farming in Natura 2000 sites in Bulgaria, July 2010

Implemented by: Foundation DLO/Wageningen Centre for Development Innovation (NL) with partners: Centre for Environmental Information and Education (BG), Balkani Wildlife (BG), Bulgarian Biodiversity Foundation (BG), WWF-DCP (BG), Orbicon (DK) and DLG (NL).

The project is funded by:

Ministry of Agriculture, Nature and
Food Quality

Съдържание

Прегovor от Министъра на земеделието	4
Относно настоящия наръчник	5
Част I: Общи положения	6
РАЗДЕЛ 1: ЗЕМЕДЕЛИЕ И БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИЕ В БЪЛГАРИЯ	7
1.1 Увод	7
1.2 Основна информация относно биологичното разнообразие на България	8
1.3 Основна информация за селското стопанство в България	11
1.4 Главни промени в селското стопанство след 50-те години на XX век	13
1.5 Въздействие на последните промени в земеделието върху биоразнообразието	16
1.6 Политически измерения на Кръстосаното съответствие и ДЗЕУ	17
РАЗДЕЛ 2: ВЪВЕДЕНИЕ В ОБЩАТА СЕЛКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА	20
РАЗДЕЛ 3: НАЦИОНАЛЕН СТРАТЕГИЧЕСКИ ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛКИТЕ РАЙОНИ ЗА БЪЛГАРИЯ 2007-2013	24
РАЗДЕЛ 4: АГРОЕКОЛОГИЧНА ПРОГРАМА НА БЪЛГАРИЯ	28
РАЗДЕЛ 5: ЗЕМЕДЕЛСКИ ЗЕМИ С ВИСОКА ПРИРОДНА СТОЙНОСТ	32
5.1. Защо земеделието с висока природна стойност е приоритет за Европейския съюз?	32
5.2. Приложимост на селското стопанство с ВПС в България	33
5.3. Разработване на типология на селкостопанските системи с ВПС в България	33
5.4. Картиране на Селкостопанските Системи с ВПС в България	35
РАЗДЕЛ 6: НАТУРА 2000	36
6.2. Планиране на управлението за обекти по Natura 2000	37
6.3. Връзките между плановете за управление по Natura 2000 и регионалните плановете (районни и общински плановете)	45
6.4. Примерен план за управление на Никополско плато – резюме на български език	48
6.5. Примерен план за управление за Кресна – резюме на български език	52
Част II: Общи положения	56
1: ПРАКТИЧЕСКИ СЪПКИ И ПРОЦЕДУРИ СЪГЛАСНО АГРОЕКОЛОГИЧНАТА ПРОГРАМА НА БЪЛГАРИЯ	57
1.1. Съпки за кандидатстване по ПРСР	57
1.2. Ръководство за кандидатстване за агроекологични плащания	58
Използвани източници	60

Table of Content

Foreword by The Minister of Agriculture	4
About this Manual	5
Part I: General Background	6
SECTION 1: AGRICULTURE AND BIODIVERSITY IN BULGARIA	7
1.1 Introduction	7
1.2 Basic Information about the biodiversity of Bulgaria	8
1.3 Basic information about the agriculture in Bulgaria	11
1.4 Main Changes in Agriculture since the 1950s	13
1.5 Impact of recent changes in agriculture on the biodiversity	16
1.6 Policy responses to Cross-compliance and GAEC	17
SECTION 2: INTRODUCTION TO THE COMMON AGRICULTURAL POLICY	20
SECTION 3: RURAL DEVELOPMENT PLAN 2007-2013 FOR BULGARIA	24
SECTION 4: THE AGRI-ENVIRONMENT PROGRAMME OF BULGARIA	28
SECTION 5: HIGH NATURE VALUE FARMLAND	32
5.1. Why is HNV Farming a Priority for the European Union?	32
5.2. The Relevance of HNV Farming to Bulgaria	32
5.3. Developing a Typology of Farming Systems in Bulgaria	33
5.4. Mapping HNV Farming Systems in Bulgaria	35
SECTION 6: NATURA 2000	36
6.1. What is Natura 2000?	36
6.2. Management Planning for Natura 2000 sites	37
6.2. Natura 2000 and Favourable Conservation Status – what does it mean in practice?	40
6.3 The links between Natura 2000 Management Plans and Regional Development Plans	44
6.4. Model Management Plan for Nikopolsko Plato English summary	46
6.5. Model Management Plan for Kresna – English summary	50
Part II: Manual for Farmers	56
1. PRACTICAL STEPS AND PROCEDURES REGARDING BULGARIA'S AGRI-ENVIRONMENT PROGRAMME	57
1.1. Steps to apply for the Rural Development Programme	57
1.2. Guidelines for the application of Agri-Environmental Payments	58
References	

Преговор от Министъра на земеделието

С настоящото бих искал да покажа своята признателност и подкрепа за създаването на настоящия наръчник, тъй като той ще помогне на нашите земеделски производители да управляват природосъобразно ландшафта и биологичното разнообразие на страната ни.

Наръчникът предоставя на земеделските производители ръководство за това, как да кандидатстват за получаването на финансова подкрепа за управление на земеделска земя, в съгласие с изискванията за защита на биологичното разнообразие. Финансовата подкрепа е предвидена за земеделски производители, които работят в райони с висока природна стойност и в райони, които са обявени за защитена зона, поради тяхното значение за биологичното разнообразие от европейска гледна точка. Това са така наречените обекти по Натура 2000, обявени по силата на директивите за опазване на птиците и природните местообитания на Европейския съюз. Голяма част от тези обекти по Натура 2000 е земя, управлявана от земеделски производители.

През последните години осъзнахме, че земеделие означава повече от производство на хранителни продукти. Земеделските производители са отговорни и за управлението и защитата на ландшафта и биологичното разнообразие. И освен това осъзнахме, че не можем да накараме земеделските производители да отговарят за тази важна задача без да им се плаща. Общата земеделска политика на Европейския съюз и политиките на българското правителство предлагат на земеделските производители възможността да им се плаща за изпълнението на тази важна задача.

Настоящият наръчник предлага нещо повече. Той предлага на земеделските производители и на други заинтересувани лица ценна обща информация относно политиките на Европейския съюз и на България за земеделие и опазване на природата. Но най-важното е, че той показва как са свързани помежду си земеделието и опазването на природата, както и важната роля, която земеделските производители играят в оформянето и управлението на нашия ландшафт.

Бих искал да благодаря на инициаторите на настоящия наръчник, Информационният и учебен център по екология, Световният фонд за дивата природа в България, Сдружение за дива природа "Балкани" и Българската фондация за Биоразнообразие, подкрепени от център Вагенинген за развитие и иновации в Холандия за създаване на настоящия наръчник. И не на последно място, бих искал да благодаря на холандското правителство за финансовата му подкрепа за проекта, създал настоящия наръчник.

Foreword by The Minister of Agriculture

I herewith would like to show my appreciation and support for the production of this manual because it will help our farmers to manage the landscape and biodiversity of our country respectfully.

The manual gives guidance to the farmers on how to fill in the documents needed to receive financial support for managing farmland in compliance with the requirements for protecting biodiversity. The financial support is available for farmers that work in areas of high nature value and in areas that have been designated as a protected area because of their importance for biodiversity from a European perspective. These are the so called Natura 2000 sites that are designated under the Bids and Habitats Directives of the European Union. A big part of these Natura 2000 sites is land that is managed by farmers.

In recent years we have come to realize that farming means more than producing food products. Farmers also are responsible for managing and protecting the landscape and biodiversity. And we have come to realize that we can not make farmers responsible for this important task without paying them. The Common Agricultural Policy of the European Union and the policies of the Bulgarian government offer farmers the opportunity to get paid to perform this important task.

But this manual offers more. It offers the farmers and other interested persons valuable background information about the policies of the European Union and of Bulgaria on agriculture and nature conservation. But most importantly it shows how agriculture and nature conservation are interlinked and the important role that farmers play in shaping and managing our landscape.

I would like to thank the initiators of this manual, the Centre for Environmental Information and Education, WWF Bulgaria, Balkani Wildlife society and Bulgarian Biodiversity Foundation supported by the Wageningen Centre for development Innovation in the Netherlands for the production of this manual. And last but not least I would like the Dutch government for their financial support for the project that has produced this manual.

Относно настоящия наръчник

Настоящият наръчник е създаден с цел да насърчи използването на агроекологични мерки в райони от Натура 2000. На първо място, той бе написан, за да помогне на земеделските производители да подават заявления за плащания по агроекологични схеми. Той ще е полезен обаче и за ръководители от местни и регионални правителствени институции, консултанти и други заинтересувани лица, които да помагат на земеделските производители да попълват заявленията.

Настоящият документ е нещо повече от просто наръчник. Той представя информация относно връзката между земеделие и биологичното разнообразие и относно европейските и национални политики за защита на биологичното разнообразие, развивайки същевременно земеделския сектор. Той ще изясни защо е важно земеделските производители да подават заявления за агроекологични плащания.

Релевантните европейско законодателство и политики включват Общите земеделски политики и сродното европейско законодателство за развитие на селските райони, създаването на мрежата Натура 2000 и защитата на земеделска земя с висока природна стойност.

По-голямата част от информацията, представена тук по-долу, се основава на българската програма за развитие на селските райони 2007-2013 и на политически документи на Министерството на околната среда по отношение на изпълнението на директивите за запазване на дивите птици и природните местообитанията.

Понастоящем земеделски производители от цяла България могат да подават заявления за агроекологични мерки в райони, указани като земеделски земи с висока природна стойност. Финансова подкрепа, редом с други неща, може да се плаща за компенсирание на земеделски производители за неблагоприятни природни условия в планински райони, възстановяване и поддържане на недоизпасани затревени площи или възстановяване и поддържане на преизпасани затревени площи в земеделски земи с висока природна стойност. Освен това запазването на автохтонни местни (и застрашени) породи добитък отговаря на условията за финансова подкрепа, както и защитата и поддържане на овощни градини. Съществуват и възможности за финансова подкрепа на продължаването на пастирството или пасторализма.

Настоящият наръчник е създаден в рамките на проект, в който са разработени мерки, които могат да се изпълнят от земеделските производители за управление на местообитания и видове в обекти Натура 2000. Освен това в проекта се посочва метод за изчисляване размера на финансовата подкрепа, която земеделски производител може да получи за управление на местообитания и видове по Натура 2000. Плащанията за тези мерки за управление по "Натура 2000" ще се извършват в допълнение към агроекологичните плащания, които земеделските производители могат да получат поради неблагоприятни природни условия, както и други агроекологични мерки, посочени по-горе.

Земеделските производители могат да започнат да подават заявления за мерки по Натура 2000 веднага щом бъдат одобрени заповедите за управление на зоната Натура 2000, в която се намира тяхната земя. Тези заповеди описват подробно мерките за управление, които трябва да бъдат изпълнени и за които земеделските производители могат да подадат заявление.

About this Manual

This manual is produced to promote the use of agri-environment measures in N-2000 areas. It is in the first place written to help farmers to apply for payments under agri-environment schemes. But it will also be useful for administrators of local and regional government institutions, extension workers and other interested persons to help farmers to filling in the applications.

This document is more than just a manual. It will present information about the relation between agriculture and biodiversity and about European and national policies to protect the biodiversity while developing the agricultural sector. It will clarify why it is important that farmers apply for agri-environment payments.

Relevant European legislation and policies include the Common Agricultural Policies and the related European legislation on rural development, the establishment of the Natura 2000 network and the protection of High Nature Value Farmland.

Most of the information presented below is based on the Bulgarian Rural Development Program 2007-2013 and on policy documents of the Ministry of Environment with respect to the implementation of the Birds and Habitats Directives.

At this moment farmers across Bulgaria can apply for agri-environment measures in areas that are indicated as High Nature Value Farmlands. Financial support can among others be paid to compensate farmers for natural handicaps in mountain areas, restoration and maintenance of undergrazed grasslands or the restoration and maintenance of overgrazed grasslands in high nature value farmlands. Also the preservation of autochthonous local (and endangered) cattle breeds is eligible for financial support as well as the protection and maintenance of orchards.

There are also possibilities to financially support the continuation of herding or pastoralism.

This manual was produced in the frame of a project that has designed measures that can be carried out by farmers to manage habitats and species in N-2000 sites. The project also designed a method to calculate the level of financial support the farmer can get for the management of N-2000 habitats and species. Payments for these Natura 2000 management measures will be paid in addition to the agri-environment payments farmers can get because of natural handicaps and other agri-environment measures mentioned above.

Farmers can start applying for the N-2000 measures once the management plans for the N-2000 site in which their land is located is approved. These management plans will describe in detail the management measures that have to be carried out and for which farmers can submit an application.

Част I: Общи положения

Part I: General Background

РАЗДЕЛ 1: ЗЕМЕДЕЛИЕ И БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИЕ В БЪЛГАРИЯ

1.1 Увод

Традиционно земеделските производители са оформили ландшафта и допринесли за биологичното разнообразие на България. От края на Втората световна война обаче се наблюдава устойчив, но непрекъснат упадък в биологичното разнообразие и това в голяма част може да се припише на промените в земеделието. Тези промени са белязани от два исторически факта: въвеждането на комунистически едромасабни държавни стопанства след Втората световна война и рухването на комунистическата система през 1990 г. Трябва да осъзнаем обаче, че тези промени не се ограничават до бившите комунистически страни. Подкрепени от Европейския съюз, и в Западна Европа мащабът на земеделските стопанства се увеличи значително, с аналогично пагубно въздействие върху ландшафта и биологичното разнообразие, като процесът на национализация в Източна Европа.

В наши дни в цяла Европа малки семейни стопанства в планински райони и груги райони в по-неблагоприятно положение затварят, тъй като не могат да се съревновават с големите стопанства. Това води до широко разпространено изоставяне на земеделски земи, особено в планински райони. По принцип, тези райони са в същото време най-ценни за биологичното разнообразие, особено екстензивно изпасани планински пасища, но същото важи за заливни равнинни ливади. Не само упадъкът на ландшафта и биологичното разнообразие са проблем. Във връзка с изчезването на земеделието населението на големи райони намалява, тъй като младите хора се местят в градските центрове, което има отрицателно въздействие върху жизнеността на селските райони.

Особено полустествениите местообитания, развивали се при непрекъснатата, но екстензивна паша, изчезват с обезпокоителни темпове. Това не остана незабелязано и опазването на биологичното разнообразие в земеделските земи е понастоящем приоритет в политическия дневен ред както на националните правителства, така и на Европейския съюз. За да се прекрати загубата на биологичното разнообразие в земеделските земи и се спре изчезването на малки семейни стопанства, Европейският съюз планира Общата селскостопанска политика.

Един важен елемент от общите земеделски политики е да се защити земеделската земя с висока природна стойност. Въпреки че няма точни данни, се преценява, че около 15-20% от европейските селски местности отговарят на условието за земеделска земя с висока природна стойност.

Политическите реакции в ЕС включват защита на обекти по директивите за запазване на птиците и природните местообитанията, така наречените обекти по Натура 2000. Въпреки това обектите по Натура 2000, така както са предложени от държавите членки

SECTION 1: AGRICULTURE AND BIODIVERSITY IN BULGARIA

1.1 Introduction

Traditionally farmers have shaped the landscape and contributed to the biodiversity of Bulgaria. Since however the end of World War 2 a steady but continuous decline in biodiversity can be observed and this can for a big part be attributed to changes in agriculture. These changes are marked by two historical facts; the introduction of communist style large scale state owned farms after World War 2 and the collapse of the communist system in 1990. One has to realize however that these changes are not limited to the former communist countries. Supported by the European Union also in Western Europe the scale of the agricultural holdings increased significantly having a similar disastrous impact on the landscape and biodiversity as the process of nationalization in Eastern Europe.

Nowadays across Europe small farm households in mountainous areas and other less favored areas are closing because they can not compete with large scale farms. This leads to widespread abandonment of agricultural lands especially in mountain areas. In general these areas are at the same time the most valuable for biodiversity especially the extensively grazed mountain pastures but the same counts for flood plain meadows. It is not only the decline of the landscape and biodiversity that is a concern. Linked to the disappearance of agriculture the population of large areas is decreasing because young people move to urban centers having a negative impact on the viability of rural areas.

Especially the semi-natural habitats that developed under continuous but extensive grazing are disappearing at an alarming pace. This has not gone unnoticed and the conservation of biodiversity on agricultural lands is now high on the political agenda of both national governments and the European Union. To halt the loss of biodiversity on agricultural lands and stop the disappearance of small scale farm households the European Union has designed the Common Agricultural Policy.

An important element of the Common Agricultural Policy is to protect High Nature Value Farmland. Although no precise data are available it is estimated that about 15-20% of the European countryside qualifies as High Nature Value Farmland.

Policy responses in the EU include the protection of sites under the Birds and Habitats Directives, the so called N-2000 sites. However; the Natura 2000 sites as proposed by the member states overall cover less than roughly 30% of the High Nature Value Farmlands. In Bulgaria all agricultural land that is designated as N-2000 site is also High Nature Value Farmland. But not all High Nature Value farmland is designated as N-2000 site. Approximately 25% of HNV farmlands is designated as N-2000 site in Bulgaria.

покриват общо по-малко от около 30% от земеделските земи с висока природна стойност. В България цялата земеделска земя, която е обявена за обект по Натура 2000 е също обработваема земя с висока природна стойност. Но не всички земеделски земи с висока природна стойност са обявени за обекти по Натура 2000". Приблизително 25% от земеделските земи с висока природна стойност са обявени за обекти по Натура 2000 в България.

Опазването на земеделска земя с висока природна стойност райони до голяма степен разчита на мерки по така наречения "втори стълб" на Общата селскостопанска политика, който включва подкрепа за райони в по-неблагоприятно положение и агроекологични схеми. В България агроекологични мерки са предвидени за всички земеделски земи с висока природна стойност.

Текущите политически мерки показваха, че не са достатъчни да възпрепятстват понататъшно изоставяне на земеделски земи и последващия упадък на ландшафта и биологичното разнообразие. Трябва да се положи допълнително усилие, за да се предотврати тенденцията и една от алтернативите е да се насърчава активно използването на агроекологични мерки в България и да се помага на земеделските производители да подават заявления за подкрепа с цел поддържане или възстановяване на земеделска земя с висока природна стойност и управление на местообитанията и видовете по Натура 2000.

Настоящият наръчник има за цел да стимулира земеделските производители да подават молби за агроекологични мерки и да информират ръководители на общини, национални паркове и релевантните правителствени агенции, като Националната служба за съвети в земеделието за агроекологичните мерки, така че те от своя страна да могат по-добре да помагат на земеделските производители, които искат да подадат заявления за агроекологични мерки.

1.2 Основна информация относно биологичното разнообразие на България

България е сред европейските страни с по-богато биологичното разнообразие, включително известен брой редки и ендемични видове. Българската флора включва между 3 550 и 3 750 висши растителни видове и повече от 6 500 аваскуларни растения и гъби. България е освен това много богата със животински видове: 94 вида млекопитаещи, 383 птици, 36 влечуги, 16 амфибии, 207 черноморски и пресноводни риби, както и приблизителен брой от 27 000 вида насекоми и други безгръбначни.

Съществуват няколко причини за това, България да е толкова богата с биологично разнообразие. Основната причина е затова, защото има много разнообразен климат. Климатични отклонения толкова силни, както в Източните Балкани, не се случват другаде в Европа, освен в Кавказ. Разнообразието е също причина, допринасяща за разнообразието, тъй като не само създава специфични местообитания (долини, склонове, реки, скали, пещери и т.н.), но и създава естествени прегради и коридори. Тези прегради подкрепят съществуването на видове, много специфични за опреде-

Conservation of High Nature Value Farmland areas relies to a great extent on measures under the so called "second pillar" of the Common Agricultural Policy, which includes support to less favored areas and agri-environment schemes. In Bulgaria agri-environment measures are available for all High Nature Value Farmlands.

Current policy measures have shown to be not sufficient to prevent further abandonment of agricultural lands and the subsequent decline of the landscape and biodiversity. An extra effort has to be made to reverse the trend and one of the options is to actively promote the use of agri-environment measures in Bulgaria and help farmers to apply for support for maintaining or restoring High Nature Value Farmland and the management of N-2000 habitats and species.

This manual is meant to stimulate farmers to apply for agri-environment measures and to inform administrators of municipalities, national parks and relevant government agencies like the National Agricultural Advisory Service about agri-environment measures so they on their turn can better help farmers that want to apply for agri-environment measures.

1.2 Basic Information about the biodiversity of Bulgaria

Bulgaria is among the European countries with richer biodiversity, including a number of rare and endemic species. The Bulgarian flora comprises between 3 550 and 3 750 higher plant species and more than 6 500 nonvascular plants and fungi. Bulgaria is also very rich in animal species: 94 species of mammals, 383 birds, 36 reptiles, 16 amphibians, 207 Black Sea and fresh water fish, and an estimated number of 27 000 species of insects and other invertebrates.

There are several reasons why Bulgaria is so rich in Biodiversity. The primary reason is because it has a very diverse climate. Climatic gradients as strong as in Eastern Balkans do not occur elsewhere in Europe, except for the Caucasus. Diverse relief is also a reason contributing to the diversity, as it creates specific habitats (valleys, slopes, rivers, rocks, caves etc.), but also creates natural barriers and corridors. These barriers support the existence of species very specific for certain region – so called endemic species. Endemic plant species are about 5% of the total flora of the country and this is a high percent compared with most of the other European countries. According to most recent data the percentage of endemism in insects is 4,3% and in other invertebrates - 8,3% and it will become higher in future when new studies will add new species to Bulgarian fauna. There are less endemic species in vertebrates but still they include 12 freshwater fishes, 1 amphibian subspecies and at least 4 reptile and 4 mammal subspecies,

Bulgaria is a crossroad not only in historical and ethnic sense – it is a natural crossroad for species and subspecies of different origin – Mid-European, Mediterranean, Boreal, Steppe, Asiatic (Irano-Turranian and Eastern Mediterranean). For many of these different species Bulgaria is the border of distribution or here they meet each other. For example bear population in Bulgaria genetically and morphologically is much more similar to those in Asia Minor, Caucasus or Middle Asia (animals are smaller and much brighter – some of them are real blondes) than to bear population in Carpathians and western Balkans. Other exotic examples are Asiatic Lion and Middle East Leopard which met in Bulgaria in historical times and disappeared because of the human impact.

лен регион – така наречените ендемични видове. Ендемичните растителни видове са около 5% от общата флора на страната и това е един висок процент в сравнение с повечето други европейски страни. Съгласно най-новите данни процентът на ендемизъм при насекомите е 4,3%, а при другите безгръбначни – 8,3% и ще стане по-висок в бъдеще, когато нови изследвания ще добавят нови видове към българската фауна. Съществуват по-малко ендемични видове в гръбначни, но все пак същите включват 12 пресноводни риби, 1 амфибиен погвиг и поне 4 влечуги и 4 млекопитаещи погвигове,

България е кръстопът не само в исторически и етнически смисъл – страната е естествен кръстопът за видове и погвигове от различен произход – средноевропейски, средиземноморски, бореален, степен, азиатски (ирано-уралоалтайски и източно-средиземноморски). За много от тези различни видове България е границата на разпространение или тук те се срещат други. Така например мечото население в България е генетично и морфологично много по-подобно на това в Мала Азия, Кавказ или Средна Азия (животните са по-малки и много по-светли – някои от тях са истински блондини), отколкото мечото население в Карпатите и Западните Балкани. Други екзотични примери са азиатският лъв и средноизточния леопард, които са се срещали в България в исторически времена и са изчезнали, поради човешкото въздействие.

И накрая разнообразната геоложка история също създава биологичното разнообразие – така наречените реликтни видове и общности, дошли до наши дни от миналото. Много от видовете и растителните общности в България са реликтни – останки от минали епохи. Сухата средиземноморска растителност на по-голямата част от южна България и влажните субтропични гори на Странджа са остатъци от растителността, разпространена в същия район преди ледниковите периоди. Това означава, че в тези южни райони климатът през време на ледниковите периоди е бил подобен на днешния климат. През време на същия период по-голямата част от България е имала много по-сух и хладен климат, създавайки степна растителност в равнините и ниските планини и позволявайки проникване на северните видове към нашите планини. Много от тези видове оцеляват сега във високите планини, запазили по-хладен климат, като острови над морето на горещи равнини и са реликтни от бившия ледников период.

Цялото това многообразие от предишни и днешни климатични и географски условия е създавало едно толкова богато биологично разнообразие, което характеризира България днес.

В най-южните части България има континентален мезо и супра средиземноморски климат и се явяват първите насаждения с твърдолистни вечнозелени гори и храсти. Равнини, речни долини и ниски планини на юг от старопланинската зона имат субсредиземноморски климат с леко топлолюбиви гъбови гори със средиземноморски и вечнозелени елементи. Вторичната храстова растителност тук е от два основни типа: широколистен храст, наречен шибляк и вечнозелени храсти червена хвойна / гърбовидни папрати. Сухите субтропични канелени горски почви са характерни за средиземноморските и субсредиземноморски зони.

Топлолюбиви гъбови и шибляк са също разпространени на север от Стара планина, но вече без тези средиземноморски елементи. Там климатът е континентално-степен (по-

And finally the diverse geological history also creates biodiversity – so called relict species and communities coming to these days from the past. Many of the species and plant communities in Bulgaria are relict – survivals of past ages. The dry Mediterranean vegetation of southern most Bulgaria and wet sub-tropical forests of Strandzha are survivals from vegetation spread in the same area prior to the ice ages. That means that in these southern areas climate during the ice ages was similar to these days climate. During the same period most of Bulgaria had much dryer and cooler climate creating steppe vegetation in planes and low mountains and allowing penetration of northern species to our mountains. Many of these species now are surviving in the high mountains keeping cooler climate like islands above the sea of hot planes and are relicts of the former ice age.

This variety climate and geographical conditions has created the rich biodiversity which is characterizing Bulgaria today.

In southernmost parts Bulgaria has continental Meso and Supra Mediterranean climate and the first stands of sclerophyllous evergreen forest and shrubs appear. Planes, river valleys and low mountains south of Stara planina range have sub-Mediterranean climate with light thermophyllous oak woods with Mediterranean and evergreen elements. Secondary shrubby vegetation here is of two main types: broad leafed shrub called shibljak and evergreen red juniper shrubs/mattoral. Dry sub-tropical cinnamon forest soils are characteristic for Mediterranean and sub-Mediterranean zones.

Termophyllous oaks and shibljak are also spread north of Stara Planina, but already without those Mediterranean elements. There climate is continental steppic (more rain in warmer half of the year), wet in the foothills of the Stara Planina Mountain in the region of Predbalkan and resembling the climate and vegetation of mid – Europe, but with warmer summer. There termophylloys oaks

вече гъжд в по-топлата половина на годината), влажен в предпланините на Стара планина в региона на Предбалкана и наподобяващ климата и растителността на средна Европа, но с по-топло лято. Там топлолюбиви дървовете са смесени на ниски географски ширини, в зависимост от микроклиматичните условия, с обикновен габър, мизийски бук и скален дъб. Постепенно в посока север и североизток климатът става все по-сух и в равнините близо до Дунав и в североизточна България той вече се превръща в смесена горско-степна зона, където в горната част на хълмовете и върху дълбоки лъсови наслаги с черни почви се появяват девствени степи и заместват горите и храстите. Тук растителността и климатът силно наподобяват панонска низина, но отново с по-топло лято, съществуване на топлолюбиви храсти от типа на шибляк с най-характерните видове ориенталски габър и йерусалимски тръни с много южни животински видове, като два вида земни костенурки.

Черно море има също силно влияние върху българската природа, а тясната лента на север и една по-широка на юг са класифицирани като отделна биогеографска зона. В северния участък климатът е субсредиземноморско-степен и в най-северната част се среща най-ниското количество валежи в страната – по-малко от 450 mm годишно. Девствени степи покриват сухи варовикови открити склонове и видовият състав е подобен на степната растителност в южна Украйна. В южната част климатът е супра и мезо средиземноморски с богати топлолюбиви дървовете гори върху сухи субтропични канелени горски почви, в южните части смесени с насаждение от вечнозелени храсти. Ниските планини близо до брега, особено в района на Странджа планина, получават значително количество влажен въздух през лятото и плътна сутрешна мъгла, падаща като ежедневен валеж. Там растат влажни и умерено топли гори с основни дървесни видове ориенталски

are mixed at low latitudes depending on microclimate conditions with Common Hornbeam, Moesian Beech and Sessile Oak. Gradually towards north and north east climate becomes dryer and dryer and in the planes near Danube and in north east Bulgaria it already turns to mixed forest-steppe zone, where on the up hills and on deep loess deposits with Black Soils primeval steppes occur and replace forests and shrubs. Here the vegetation and climate strongly resemble Pannonic plane, but again with warmer summer, existence of thermophyllous shrubs of shibljiak type with most characteristic species Oriental Hornbeam and Jerusalem Thorn and with many southern animal species like two species of land tortoises.

The Black Sea also has strong influence on the Bulgarian Nature and the narrow strip in the north and wider in the south are classified as separate biogeographical zone. In the northern section climate is sub-Mediterranean steppic and in the northern most part the lowest rainfall in the country is encountered – less than 450 mm per year. Primeval steppes cover dry limestone faces and their species composition is similar to steppe vegetation of southern Ukraine. In southern part climate is Supra and Meso- Mediterranean with reach thermophyllous oak forests on dry sub-tropical cinnamon forest soils, in the southern parts mixed with stand of evergreen shrubs. The low mountains near the coast, especially in the area of Strandzha Mountain, receive significant amount of wet air in the summer and dense morning fog falling as every day precipitation. These circumstances provide a habitat for wet and moderately warm forests with main tree species Oriental Beech and Eastern Sessile Oak with evergreen undergrowth of the laurel type mainly created by Rhododendron shrubs. In Strandzha the western most stands of vegetation zone of wet sub-tropical forests are spread along the southern shores of Caspian Sea and Black Sea.

In the Bulgarian Mountains different forest layers have developed. In the Mid high Mountains (so called Supra climatic level) rich Mid-European forests grow with main species Sessile Oak, Hornbeam, Common and Moesian Beech, White Fir and on dryer limestone areas with Black Pine. At higher mountains (Oro- level) they are gradually replaced by mixed or poor Spruce, Scott's Pine, Macedonian Pine, White Fir, Common Beech forests. Here, especially in high mountains of Rhodopa, Rila and Pirin vast coniferous belt is developed, closely resembling the Boreal forest zone of northern Europe and thus similar to forest belts in the Mountains of Mid – Europe. Rodopa and Rila are the southern most localities of peat bogs in Europe. Sub-alpine level is well developed in many mountains with main vegetation of Siberian and Low Junipers and Mountain Pine. Rila and Pirin are the only Mountains with developed alpine meadows layer, with some patches of constant snow patches in the highest parts. In southern most mountains Coniferous belt become typical for Northern Mediterranean Region with main species in Supra level of Moesian Beech, Black Pine, Scott's Pine, King Boris' Fir and in Oro level with King Boris' Fir, Macedonian Pine, Bosnian Pine. The mountain vegetation of these southern regions is already typical for those in Pindus, Olympus, Falakro etc. of Northern Greece and mountains of Albania, Bosnia and Macedonia.

бук и източен скален дъб с вечнозелен храсталак от лавров тип, създаден основно от рогодендроновите храсти. Тук са развити влажните жълти и червени субтропични почви. В Странджа са най-западните насаждения на растителна зона с влажни субтропични гори, разпространени по продължение на южните брегове на Каспийско море и Черно море.

В българските планини се разкриват различни горски слоеве. В средновисоките планини (така нареченото супра климатично ниво) в богати средноевропейски гори растат основните видове скален дъб, габър, обикновен и мизийски бук, бяла ела, а в по-сухите варовикови райони – черен бор. В по-високите планини (планинско ниво) те постепенно се заменят от смесен или беден смърч, шотландски бор, македонски бор, бяла ела, обикновени букови гори. Тук, особено във високи планини Родопи, Рила и Пирин е развит обширен иглолистен пояс, който силно прилича на бореална горска зона в Северна Европа и в резултат е подобен на горските пояси в планините на Средна Европа. Родопи и Рила са най-южните участъци на торфени блатата в Европа. Субалпийското ниво е добре развито в много планини с основна растителност сибирска и ниска хвойна и планински бор. Рила и Пирин са единствените планини с развит алпийски ливаген слой, с известни участъци от постоянни снежни петна в най-високите части. В най-южните планини иглолистният пояс става типичен за северния средиземноморски регион с основни видове на супра ниво: мизийски бук, черен бор, шотландски бор, цар-борисова ела, а на планинско ниво – цар-борисова ела, македонски бор, босненски бор. Планинската растителност на тези южни региони е вече типична за районите Пиндус, Олимп, Фалакро и т.н. в Северна Гърция и планините на Албания, Босна и Македония.

1.3 Основна информация за селското стопанство в България

С 231 общини, попадащи в т.нар селски райони, с обща площ от 81% от цялата територия на страната и 42% от населението, България може да се определи като типично аграрна страна.

Разнообразието на типа почви, най-плодородните от които са черноземните, на релеф и климат, както и наличието на водни ресурси обуславят развитието на различните подотрасла на селското стопанство и прилагането на многообразие от традиционни и модерни селскостопански практики. В този смисъл, северна част на България има добре развит растениевъден профил, но се развива и животновъдство. Планинските части, част на България са подходящи за развитието на високопасищно животновъдство

Площта със селскостопанско предназначение (ПССП) през 2008 г. е 5 648 206 ха и заема 50,9% от територията на страната (111 000 кв. км). Използваната земеделска площ през 2008 г. е 5 100 825 ха или 46,0% от територията на страната. Използваната земеделска площ (ИЗП) се формира от обработваемата земя, трайните насаждения, постоянно затревените площи, семейните градини и оранжерийните площи. Постоянно затревените площи, семейните градини и оранжерийните площи. Постоянно продуктивните ливади, високопланинските пасища, затревените повърхности със слаб

1.3 Basic information about the agriculture in Bulgaria

With 231 municipalities laying in the rural areas, covering a total area of 81% of the country and hosting 42% of the population, Bulgaria could be determined as a typical agrarian country.

The diversity of soil types, relief and climate, as well as the availability of water resources determine the development of different sub-sectors of the agriculture and the mutual occurrence of traditional and modern agricultural practices. The northern part of Bulgaria has a well developed plant-growing profile, but also stock-breeding is developing. Mountainous parts of Bulgaria are suitable for alpine pasture stock-breeding.

The share of agricultural land represents 5 648,206 ha or 50,9% (MoA, 2008) of the total area of 111 000 sq. km of the country's total territory. From this area 5 100,825 ha or 46,0% includes arable land, permanent grasslands, kitchen gardens and greenhouse, 1 828,865 ha or 36,0% constantly grassed areas, and 547,381 ha or 4,9% set-aside lands (here are taken into account lands that are not included in the crop rotation system and are not used for agricultural production for more than two years).

In 2008 according to data of Land Parcel Identification system (LPIS) the number of registered agricultural holders are 88 526 with 3 600,00 ha agricultural area. The register of agricultural producers in 2008 contains 91 443 registered producers (under Ordinance 3/1999).

The total results of the farm structure survey in Bulgaria in 2007 showed that the number of agricultural holdings had declined by 8% compared to 2005. In 2006/2007 approximately 493,1 thousand agricultural structures in the country meet the definition of agricultural holding, while in 2005 their number was 534,6 thousand.

The number of agricultural holdings owning utilized agricultural area in 2007 was 481 920 with in average utilized agricultural area per agricultural holding being 6,3 ha or 1,1 ha more than 2005. In 2007 the total utilized agricultural area of agricultural holdings increased by 12% - in 2005 they cultivated 2 729 390, 1 ha, while in 2007 this area occupied 3 050 745 ha.

According to the final data, 418,160 livestock holdings are raising livestock and poultry in 2007. There has been a reduction in all agricultural holdings breeding different categories of animals and a trend of increasing the average number of animals per farm in comparison with 2005. The biggest increase is observed with female buffaloes and ewes. In 2007, there was a decline in the number of all categories of animals, with the exception of buffaloes.

Of the holdings for "livestock breeding" the holdings engaged in bovine animals are the most numerous – 90,602, while holdings raising pigs, poultry and rabbits total 60,520. The high share of holdings breeding various species of livestock indicates that there is limited specialization in the

продуктивен потенциал и ливадите-овощни градини през 2008 г. заемат 1 828 865 ха или 36% от ИЗП. Процентът на необработваните земи – 547 381 ха през 2008 г. е 4,9% от територията на страната. Необработваните земи са земи, които не се включват в сеитбообръщението не са използвани за земеделско производство повече от две години.

През 2008 г. съгласно системата за идентифициране на земеделските парцели (СИЗП) броят на регистрираните земеделски стопанства е 88 526 със 3 600,00 ха земеделска земя. През 2008 г. в регистъра на земеделските производители (по Наредба № 3/1999 г.) са регистрирани 91 443 производители.

Окончателните резултати от проведеното през 2007 г. изследване за структурата на земеделските стопанства в страната показват, че броят на земеделските стопанства през 2007 г. намалява с 8% в сравнение с 2005 г. През стопанската 2006/2007 г. около 493,1 хил. са земеделските структури в страната, които отговарят на дефиницията за земеделско стопанство, докато през 2005 г. техният брой е 534.6 хил.

Броят стопанства, които разполагат с използвана земеделска площ (ИЗП) през 2007 г. е 481 920, като средната ИЗП на стопанство е 6,3 ха или с 1,1 ха повече, в сравнение с 2005 г. През 2007 г. общата ИЗП на стопанствата се увеличава с 12% – през 2005 г. те са обработвали 2 729 390,1 ха ИЗП, докато през 2007 г. тя е 3 050 745 ха.

По окончателни данни през 2007 г. 418 160 броя животновъдни стопанства отглеждат селскостопански животни и птици. Наблюдава се намаление на всички стопанства, отглеждащи различни категории животни и тенденция на увеличаване на средния брой животни в стопанство в сравнение с 2005 г. Най-голямо е увеличението при биволиците и овцете-майки. През 2007 г. има спад в броя на всички категории животни, с изключение на биволиците.

От общия брой на стопанствата през 2007 г., специализирани в растениевъдството, най-многобройни са стопанствата за отглеждане на полски култури – 74 353 бр. и 32 442 бр. – в отглеждането на трайни насаждения. От стопанствата с направление “Животновъдство” най-голям е броят на тези, отглеждащи преживни животни – 90 602 бр., а стопанствата, отглеждащи свине, птици и зайци – 60 520 бр. Високият дял на стопанствата, отглеждащи различни животни показва, че няма тясна специализация в отглеждането на един определен вид животни, а те често се отглеждат в някаква комбинация. Това явление се наблюдава в по-малка степен при стопанствата, специализирани в растениевъдство. Голям е и броят на смесените стопанства, занимаващи се с растениевъдство и животновъдство. Това е признак за висока степен на диверсификация на дейностите, извършвани от тях.

Във вътрешната структура на отделните групи стопанства преобладават тези с големина 0-0,4 икономически единици и 0,5-0,9 икономически единици. Най-малобройни във всички групи са стопанствата с размер над 25 икономически единици.

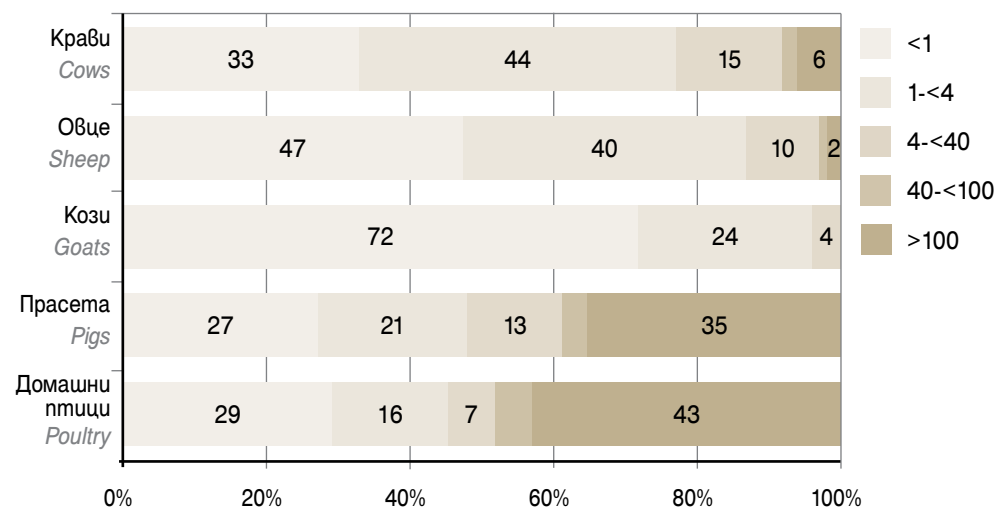
Животновъдството има дял от 31,4% в брутната продукция на отрасъла през 2004 г.. Броят на говедата е 672 000, на овцете – 1 692 000, на свинете – 931 000, на козите – 718 000.

breeding in any particular species, but that often a combination of species is kept. This phenomenon is observed to a lesser extent in agricultural holdings specialized in plant-growing. Mixed holdings engaged both in agriculture and livestock breeding also show significant numbers.

Livestock production contributed to 31.4% of the Bulgarian agricultural output in 2004. The cattle herd amounted to 672 000; sheep – 1 692 000; pigs – 931 000; goats - 718 000.

Животни според икономическия размер на стопанствата (2003 г.)

Livestock by Economic Size of the Farm (2003)

Източник: Дирекция “Агrostатистика”, МЗХ - Преброяване на земеделските стопанства през 2003 г.

Source: Agrostatistics Directorate, MAF - 2003 Agricultural Census.

One third of the agricultural holdings breed cattle. On average, each holding has 3 animals, of which 2 milking cows. About 90% of the cattle are in holdings of natural persons. More than 80% of the milking cows are reared in herds of less than 10 animals. The small size of the agricultural holdings, the inadequate breeds and animal housing determine the low productivity of the sector and low quality of the products. Currently, less than 30% of raw milk delivered to milk processing establishments in Bulgaria is compliant with EU requirements. The introduction of milk quotas and increased EU requirements for the quality of milk, will result in a rapid consolidation of the sector as some of the producers will further reduce their size and will start producing for their own consumption only, while the number and share of output of larger farms who have, or are in process of, adapting their businesses to meet Community standards - will increase.

The sheep breeding is also concentrated in small-scale agricultural holdings. The average number of animals per farm is very small: 57% of the sheep are bred in farms that keep less than 10 animals

Преброяването на земеделските стопанства от 2003 г. регистрира голям брой стопанства, специализирани в отглеждането на преживни животни – 117 000, които обаче, са твърде малки. Стопанства с размер под 4 икономически единици отглеждат 70% от говедата, 87% от овцете и 96% от козите.

Една трета от земеделските стопанства отглеждат говеда. Всяко стопанство има средно по 3 животни, от които 2 млечни крави. Около 90% от говедата са в стопанства на физически лица. Повече от 80% от кравите се отглеждат в стада с по-малко от 10 животни. Малкият размер на стопанствата, неадекватната селекция и сграден фонд предопределят ниската продуктивност и ниското качество на продуктите. Към момента по-малко от 30% от суровото мляко, доставяно в млекопреработвателните предприятия в България, отговаря на европейските изисквания. Въвеждането на млечни квоти и нарасналите изисквания на ЕС за качеството на млякото ще доведе до бързо окрупняване на сектора, тъй като някои производители още ще намалят размера си и ще започнат да произвеждат само за собствена консумация, докато броят и дялът на продукцията на по-големите стопанства, които са се приспособили или са в процес на адаптация към стандартите на Общността, ще нараства.

Овцевъдството също се осъществява от многобройни малки стопанства. Средният брой на овцете в едно стопанство е много малък: 57% от овцете се отглеждат във ферми с по-малко от 10 животни и само 17% са в стопанства с повече от 50 животни, главно за производство на месо.

От стопанствата, отглеждащи кози, 99,8% са на физически лица. 85% от стадата са с под 5 глави и едва 96 от стадата с кози в България са с по над 100 животни. Средната възраст на управителите на стопанствата, отглеждащи кози, е почти 63 години, докато средната възраст на управителите на земеделските стопанства като цяло е 60 години.

Трябва да се отбележи, че 38% от птиците, 28% от свинете, 3% от говедата, овцете и козите се отглеждат в стопанства, които не притежават ИЗП. В случая с говедата, овцете и козите собствениците на животните използват главно общински пасища с общо ползване, докато за прасетата и птиците се купува концентриран фураж.

1.4 Главни промени в селското стопанство след 50-те години на ХХ век

След въвеждането на комунизма като система на управление в гържавата, в България започва създаването на първите крупни селскостопански комплекси. Собствеността над земите, селскостопанските обекти и оборудване са изключително гържавна собственост. Времето на 50-60-те са годините на увеличаване на земеделските земи за сметка на унищожаването на 80% от влажните зони на река Дунав, на 80% от речните тераси край всички реки. Основната цел на селското стопанство е окрупняване и достигането на възможно най-високи добиви от растениевъдството и животновъдството за заго-

and only 17% belong to holdings having more than 50 animals, kept mainly for meat production.

99.8% of the goat breeding farms are owned by natural persons. 85% of the herds have less than 5 animals and only 96 goat herds in Bulgaria have more than 100 animals. The average age of the managers of goat breeding farms is nearly 63 years of age, while the average age of the managers of all agricultural holdings is 60 years.

It is worth noting that 38% of the poultry, 28% of the pigs, 3% of the cattle, sheep and goat are bred in holdings, which have no Utilized Agricultural Areas (UAA). In the case of cattle, sheep and goats the livestock owners use municipality common grazing land, while for pigs and poultry concentrate feed is purchased.

1.4 Main Changes in Agriculture since the 1950s

After introducing communism the creation of large-scale agricultural complexes started. Ownership of lands, agricultural objects, and equipment became explicitly state property. In the 1950-ties and 1960-ties large areas of agricultural lands were reclaimed including the reclamation of 80% of the Danube River wetlands and 80% of river terraces alongside all rivers. The main target of agriculture is pooling and achieving of highest yields from plant-growing and stock-breeding to satisfy the Council for Mutual Economic Assistance.

From the 70s' mechanization of the agricultural sector started. Large-scale installations for irrigation were built alongside all big rivers in Bulgaria particularly along the Danube River.

The 80s of the last century is the period of industrialization of the country's economy. The intensive agriculture and the development of the large-scale industrial objects lead to environmental problems. From the 80-s an economical and political crisis developed which finally lead to the removal of communist regime in 1989. This induced many changes in agriculture, the most important of them the transition from planned to market economy, property (of agricultural lands and forestry) restitution and privatization of economical subjects.

After de-collectivizing and privatising the huge agri-industrial complexes that had previously dominated Bulgarian agriculture, thousands of small-scale private farmers re-appeared and the agricultural landscape is changing again. Restoration of ownership to the ex-owners is related to the fragmentation of agricultural lands property. A great part of the lands is not managed by the owners directly, but they are rented out to leaseholders.

The structural adjustment in Bulgarian agriculture after 1989 and the lack of government support resulted in different forms of land abandonment. According to data of the Ministry of Agriculture, in 2004 the agricultural land which was not in agricultural use for more than three years was 450 000 ha, and it tends to increase¹. Surveys show that the areas most affected by land abandon-

¹ The non-utilised agricultural land is not included in the UAA.

воляване нуждите на СИВ. Достигането на максимални добиви налага прилагането на интензивни научнообосновани селскостопански практики. В растениевъдството това е свързано с използването на различни подобрители със синтетичен произход за ускоряване растежа на растенията, както и прилагането на препарати за растителна защита.

От началото на 70-те започва механизацията на селското стопанство. Изграждат се крупни съоръжения за напояване покрай всички големи реки в България. Процесът е особено интензивен по поречието на река Дунав.

80-те години на миналия век са известни като периода на индустриализация на стопанството на страната. Тогава вече са завършени големите обекти на химическата и тежка промишленост, чиито начин на производство не е подчинен на каквито и да е екологични норми. Интензивното земеделие и развитието на големите промишлени обекти водят до екологични проблеми. От края на 80-те години започва икономическа и политическа криза, която води до премахването на комунистическия режим на управление през 1989 година. Това води до много промени в селското стопанство, най-важните са преминаването от планова към пазарна икономика, реституцията на собствеността (на земеделските земи и гори) и приватизацията на стопанските обекти. 90-те години са свързани с тотално унищожаване на държавните селскостопански комплекси и наличната селскостопанска техника.

След деколективизацията и приватизацията на големи агро-индустриални комплекси, които преди това са преобладавали в българското селско стопанство, се появяват хиляди малки селски стопани и селскостопанския ландшафт се променя отново.

Връщането на собствеността на бившите собственици е свързано с раздробяване на собствеността на земеделските земи. Голяма част от земите не се обработват директно от техните собственици, а се отдават на арендатори.

Преструктурирането на българското земеделие след 1989г. и липсата на държавни помощи доведоха до изоставяне на земите в различни степени, предимно под формата на прекратяването или спорадичното провеждане на селскостопанските дейности. По данни на МЗХ през 2004 г. земеделската земя, която не е използвана за селскостопанска дейност повече от 3 години е 450 000 ха и продължава да нараства¹. Изследванията показват, че най-силно засегнати от процеса на изоставяне на земята са планинските райони, в които се чувстват последици от западането на животновъдството, както и групи необлагодетелствани райони, напр. с природни ограничения, и тези с лошо почвени характеристики.

Съществува значителна разпокъсаност на поземлената собственост в България, настъпила вследствие възстановяването на собствеността върху земите. Средният размер на земеделския парцел е 0,6 ха. Размерът на земеделските парцели варира по райони в зависимост от естествените условия и вида на отглежданите култури – от 0,3 ха в район Смолян до 3,0 ха в район Добрич.

Разпокъсаността на собствеността върху земята създава големи трудности при

ment are mountainous regions, which suffered from the collapse in animal breeding, and regions with other natural deprivations or poor quality of soil.

There is a significant fragmentation of land ownership in Bulgaria, which was created by the land restitution. The average size of the agricultural plots is 0.6 ha. The size of the plots varies by region, depending on the natural conditions and the crop structure - from 0.3 ha in Smolyan region to 3.0 ha in Dobrich region.

The fragmentation of land ownership is a significant barrier to long-term investments in agriculture, land improvements, and efficient use of agricultural machinery and there is a clear need for land consolidation actions.

Main characterization, distinguishing Bulgarian agriculture up to our days are:

- *Strongly polarized structure of agriculture;*
- *Strong fragmentation of lands' property;*
- *Great in number small farmers.*

Разпрегелението на стопанствата по ИЗП

Distribution of Agricultural Holdings by Size of UAA

ИЗП UAA	Земеделски стопанства Agricultural holdings		ИЗП UAA	
	брой (хиляди) number (000)	%	ха (хиляди) ha (000)	%
Без ИЗП <i>No UAA</i>	10,7	1,6	–	0,0
По-малко от 1 ха <i>Less than 1 ha</i>	501,7	75,4	192,6	6,6
1 ха до 5 ха <i>1 ha to less than 5 ha</i>	131,8	19,8	241,9	8,3
5 ха до 50 ха <i>5 ha to less than 50 ha</i>	16,1	2,4	191,1	6,6
50 ха или повече <i>50 ha or more</i>	5,1	0,8	2 278,9	78,5
Общо <i>Total</i>	665,5	100	2 904,5	100

Източник: Дирекция “Агостатистика”, МЗХ – Преброяване на земеделските стопанства 2003 г.

Source: Agro statistics Directorate, MAF – 2003 Agricultural Census.

дългосрочните инвестиции в земеделието, подобряването на почвеното плодородие и ефективно използване на земеделската техника. Нуждата от мерки за комасация на земята е очевидна.

Главните характеристики, отличаващи българското селско стопанство до днес, са:

- Силно поляризирана структура на селското стопанство;
- Силна фрагментация/разпокъсаност на собствеността на земята;
- Много на брой малки стопани.

През 2003 г. в България са функционирали 665 500 земеделски стопанства. По-голямата част от тях (75%) обработват до 1 ха, което съвкупно представлява по-малко от 7% от общата ИЗП. Същевременно, само 0,8% от стопанствата разполагат с ИЗП над 50 ха, но те обработват по-голяма част от общата ИЗП – 78%.

Делът на стопанствата под 1 икономическа единица е 76,4% през 2003 г. Това са стопанства, чиято продукция е предимно за собствена консумация, които обработват по-малко от 0,5 ха ИЗП. Тези стопанства стопанисват само 9,5% от ИЗП, но отглеждат 61% от животните. В стопанствата, произвеждащи за собствена консумация, работят 60,7% от заетите в земеделието.

Стопанствата от 1 до 4 икономически единици са 139 000 броя, или около 21% от всички стопанства. Те имат среден размер от 1,8 ха, отглеждат 27% от животните и обработват 8,7% от общата ИЗП. Това са предимно полу-пазарни стопанства, които произвеждат главно за собствена консумация и само част от продукцията им се реализира на пазара. Полу-пазарните стопанства обхващат 26,9% от работната сила в земеделието.

Така общо стопанствата, произвеждащи за собствена консумация, и полу-пазарните стопанства обхващат почти 90% от заетите и 42% от стандартната разлика в земеделския сектор в България. Полупазарните стопанства в България и тези, произвеждащи за собствена консумация, имат значителни сходства по отношение на производителността и производствените методи. Те са специализирани в отглеждането на трудоемки култури (плодове, зеленчуци, лозя) и животни. Широко разпространени са във всички райони на България като специализацията им зависи от местните природни условия.

Появата и стабилността на голям сектор с полу-пазарни стопанства в България и такива, произвеждащи само за собствена консумация, се обяснява от характеристиките на реформите в земеделието и икономическата ситуация през 90-те години. Този вид малки стопанства се създават в резултат на възстановяването на собствеността върху земята и административното затваряне на кооперациите от социалистически тип. Те се появяват и като реакция на шока след реформите и кризата от 1997г., която доведе до рязък спад в доходите и постоянна висока безработица, и се превръщат преобладаваща стратегия за облекчаване на бедността в селските райони.

Част от полу-пазарните стопанства са създадени от хора, останали безработни след икономическото реструктуриране. Те нямат големи възможности за растеж и за превръщане на стопанствата в пазарни поради ограничените си ресурси, липсата на достъп до

The share of holdings that are smaller than 1 economic unit was 76.4% in 2003. These were primarily subsistence farms, which farmed less than 0.5 ha UAA¹. These farms cultivated only 9.5% of UAA, but reared about 61% of the livestock. The subsistence farms accounted for 60.7% of the agricultural employment.

The holdings between 1 and 4 economic unit were about 139 000 or about 21% of the total. They accounted for 8.7% of the UAA, with an average size of 1.8 ha, and 27% of the livestock. These are predominantly semi-subsistence farms, producing mainly for their own consumption and marketing part of their output. The semi-subsistence farms accounted for 26.9% of the agricultural labour force.

Thus, in total subsistence and semi-subsistence farms accounted for almost 90% of the agricultural employment and 42% of the standard gross margin of the Bulgarian agricultural sector. The subsistence and semi-subsistence farms have significant similarities in Bulgaria in terms of pattern of production and productivity. They specialize in labour intensive crops (vegetables, fruits, vineyards) and livestock. They are wide-spread in all regions of Bulgaria and the pattern of specialisation depends on local natural conditions.

The emergence and stability of a large sector of subsistence and semi-subsistence farms in Bulgaria is explained by the characteristics of the agricultural reforms and the economic situation in the 1990s. The subsistence and semi-subsistence farms spread because of the restitution of the land and the administrative closure of the socialist type co-operatives. They also emerged as a reaction to the post reform shock and the 1997 crisis, which resulted in a sharp decline of incomes and in persistent high unemployment, and became a dominant poverty alleviation strategy in rural areas.

Part of the semi-subsistence farms were started by people left jobless as a result of the economic restructuring. They had little opportunity to grow and to commercialise these holdings due to limited resources, lack of access to external capital and managerial skills. Semi-subsistence farming is also practiced as a form of temporary employment by rural people while looking for better job opportunities generally outside agriculture. That explains the high 15% share of farm managers that defined themselves as unemployed in the 2003 Census.

Subsistence and semi-subsistence farming was also a reaction to the low income of rural and urban households. Thus, about a quarter of the subsistence and semi-subsistence farms are operated as an additional income generating activity of people employed in other sectors of the economy. About half of the subsistence farms and one third of the semi-subsistence farms are operated as an additional income generating activity for retired people, who suffered a major decline in their incomes.

¹ In this section the economic size of the farms is used as the criteria to differentiate between subsistence and semi-subsistence farms to facilitate the analysis. In reality part of the farms below 1 ESU market part of their produce, and part of the farms sized 1 to 4 ESU produce only for household consumption. In both groups there are farms, which have crops that are intended primarily for the market. In addition the size of the farms is not static; it fluctuates, depending on the needs of the households.

Външен капитал и управленски способности. Полу-пазарните стопанства се поддържат и като форма на временна заетост на хората от селските райони докато търсят по-добри възможности за работа обикновено извън земеделското. Това обяснява и големия дял от 15% на стопаните, които определят себе си като безработни при Преброяването на земеделските стопанства през 2003 г.

Малките стопанства са също и реакция на ниските доходи на селските и градските домакинства. Така например, около една четвърт от тези стопанства се поддържат като дейност, носеща допълнителен доход на заети в други сектори на икономиката. Около половината от стопанствата, произвеждащи за собствена консумация, и една трета от полу-пазарните стопанства се поддържат с цел осигуряване на допълнителни доходи на пенсионери, претърпели сериозен спад в доходите си.

Голяма част от стопанствата произвеждащи за собствена консумация и полу-пазарните стопанства са в планинските и необлагодетелстваните райони. България определя своите необлагодетелствани райони за първи път, в рамките на Програма за развитие на селските райони 2007 – 2013 г. Необлагодетелстваните райони обхващат 47,9% от цялата територия и 24,8% от ИЗП, и са предимно планински райони (38,2% от територията и 16,5% от ИЗП), а останалите са определени, като други необлагодетелствани райони.

1.5 Въздействие на последните промени в земеделското върху биоразнообразието

Въздействието от комунистическия тип селско стопанство върху околната среда е отрицателно (особено в равнинните райони):

- традиционните особености на ландшафта са били променени и разорани за да се получат големите парцели обработваеми земи;
- местните породи животни и разнообразието от селскостопански култури са били изоставени;
- много, ценни, полу-естествени местообитания са били разрушени, чрез пресушаване, разораване и "подобряване" чрез употребата на торове и пестициди;
- замърсяването на водите и почвите се увеличава, поради лошото управление и прекалената употреба на химически торове и пестициди;
- ерозията на почвата се увеличила значително, поради лошо управление и се е превърнала в главен национален проблем.

В планинските райони комунизмът е имал, главно, положително въздействие със системите за използване на пасищата и планинските ливади, големият брой селскостопански животни, и наличието на мандри в планините с възможности за преработка на млякото.

Полу-естествените местообитания в България изпитват различни видове натиск, което причинява намаляване на биоразнообразието в тях:

- Поради голямото намаляване на броя на гобитъка през деветдесетте години на XX

Big part of subsistence and semi-subsistence farming are in Mountain and Less Favoured areas. Bulgaria is designating its less favoured areas (LFA) for the first time within the 2007-2013 rural development programme. The less favoured areas will cover 47.9% of the overall territory and 24.8% of the UAA, and are primarily mountainous areas (38.2% of territory and 16.5% of the UAA) and the remainder are designated as other less favoured areas.

1.5 Impact of recent changes in agriculture on the biodiversity

The impact of communist style agriculture upon the environment was very negative (especially in the lowland areas):

- *traditional landscape features were cleared and ploughed to produce large fields;*
- *local animal breeds and crop varieties were abandoned;*
- *many valuable semi-natural habitats were destroyed by drainage, ploughing and "improvement" with the use of fertilisers and pesticides;*
- *water and soil pollution increased due to the poor management and excessive application of chemical fertilisers, animal manures and pesticides;*
- *soil erosion increased mainly due to poor land management and was recognised as a major national problem.*

The impacts of post-communist reforms upon the environment are both positive and negative. In the mountain areas communism had mainly positive impacts by utilizing the pastures and mountain meadows by large numbers of animals and dairy factories.

The semi-natural habitats in Bulgaria experience different types of pressure, which causes their biodiversity to drop:

- *Following the huge decline in the numbers of livestock during the 1990s and the continuing low prices for milk and meat, many high nature value pastures are now undergrazed or abandoned. As grazing is reduced or abandoned, so is the mowing of meadows and a process of succession begins with the intrusion of shrubs and trees into the grassland and the dominance of more competitive grassland species.*
- *With the poor economic returns from keeping grazing animals on semi-natural grasslands, many farmers in lowland areas and on more fertile soils resort to the conversion of grassland to arable crops, vineyards or orchards. This results in irreversible loss of plant diversity and subsequent disappearance of associated invertebrate and vertebrate communities;*
- *When semi-natural grasslands are owned by municipal authorities and located close to settlements, they are often used for common grazing by local people. In contrast to the pressures, described above, this often leads to over-grazing and pasture degradation with the loss of all previous nature value.*

There has been a significant decline in the use of agro-chemical inputs and consequently an improvement in ground and surface water quality. This improvement in water quality is also likely to

век, и ниските цени на млякото и месото, много пасища с висока природна стойност сега са неизпасани или изоставени. Положението с коситбата на ливадите е също, поради което започва процес на нахлуване на храстовидна и дървесна растителност в затревените площи, и на доминиране на по-конкурентни, пасищни видове;

- С ниската икономическа възвращаемост от отглеждането на животни и използването на полу-естествените пасища, много стопани в равнинните райони или със земи на по-плодородни почви, прибягват до промяна на пасищата в обработваеми (орни) земи, лозя или овощни градини;
- Когато полу-естествените тревни местообитания са собственост на общините и са разположени близо до населените места, често се използват като мери за общо ползване от населението. В контраст на различните форми на натиск, описани по-горе, това често води до преизпасване и западане на пасището със загуба на всички предишни природни стойности.

Отражението на след-комунистическите реформи върху околната среда е и положително, и отрицателно. Например, имало е значително намаляване на използването на торове и препарати, последвано от подобряване на качеството на почвените и повърхностните води. Възможно е, също така, това подобрене на качеството на водите да е било свързано с намаляването на броя на животните и намаляване на опасността от замърсявания от големите животновъдни комплекси. Успоредно на това, изоставянето на земи, като прекратяване на коситбата на ливадите, е имало отрицателен ефект върху биоразнообразието. Друга отрицателна тенденция е превръщането на райони с висока природна стойност (като пасища и ливади) в обработваеми/орни земи. Заплахите за крайречните екосистеми включват замърсяване на водите, безразсъдното събиране на редки и застрашени видове, и въвеждането на несвойствени видове. В случай на влажни зони, главните проблеми са свързани със засушаване, промяна на водния режим, строителни работи върху речните брегове през последните десетилетия, и съответното унищожаване на растителни и животински видове, както и загуба на цели природни местообитания. Причините за засушаването на влажните зони са или свързани с промяната на климата, или резултат от селскостопански дейности за увеличаване на обработваемите площи.

1.6 Политически измерения на Кръстосаното съответствие и ДЗЕУ

Кръстосаното съответствие е част от Общата селскостопанска политика и гопринадя за съхранението на околната среда и нейните компоненти – почви, води и биоразнообразие. Кръстосаното съответствие представлява механизъм за контрол и санкциониране, водещ до намаляването на директните плащания в случай на неспазване на стандартите, установени в сферата на екологията. Освен това кръстосаното съответствие включва изискването селскостопанската земя да се поддържа в добро земеделско и екологично състояние (ДЗЕУ). Какво се разбира под добро земеделско и екологично състоя-

be related to the decline in livestock numbers and a reduction in the risk of pollution from the large animal breeding complexes.

Parallel to this, abandonment of lands with the resulting cessation of meadow cutting also appeared and has a negative influence on the biodiversity. Another negative trend is the transformation of high nature-value areas (like pastures, meadows) into arable lands. Threats to the coastal ecosystems include water pollution, reckless collection of rare and endangered species, and the introduction of alien species. In the case of the wetland zones, the major problems are associated with drying up, changing the water regime, engineer works on the riverbanks which occurred in the past decades and the respective extermination of plant and animal species, and loss of complete natural habitats. The reasons for drying-up of wetlands are either related to climate change or resulted from farmer's activities for expanding their utilized area.

1.6 Policy responses to Cross-compliance and GAEC

Cross-compliance is part of Common Agricultural Policy and contribute to conservation of environment and its components – soils, waters and bio-diversity. Cross-compliance represents mechanism for control and sanctioning, leading to decrease of direct and other related to environment payments in case of non-observance of standards, established in the environmental scope. Besides, the cross-compliance includes the requirement farming land to be maintained in good agricultural and environmental condition (GAEC). What is used to be understood as good agricultural and environmental condition is determined at national or regional level from member-states, according to the common framework. Cross-compliance is applied to direct payments for support of incomes, as well as to the most aids, related to environment conservation, applied within rural development frameworks.

Applying of national standards for good agricultural and environmental condition maintenance of the land guarantees the sustainable land management. It aims the use of natural resources for production of goods for satisfaction of constantly increasing and changing needs and demands of societies. The sustainable land management is balance between production and environment's conservation. The aim is to retain the nature into its most primary form, while in the same time the natural resources' functions are maintained in public benefit within a sustainable way.

The good agricultural and environmental conditions are standards, which every conscientious farmer should observe within realization of his own agricultural activity and while with this contribute to waters, soil and air conservation, and non-pollution with wastes.

National standards are obligatory for execution of all agricultural farmers, owners and/or users of agricultural lands, who will receive support through different schemes of the Common Agricultural

ние се определя на национално или на регионално ниво от държавите членки съгласно обща рамка. Кръстосаното съответствие се прилага при директните плащания за подпомагане на доходите, както и при повечето помощи, свързани с опазването на околната среда, прилагани в рамките на развитието на селските райони.

Прилагането на националните стандарти за поддържане на земята в добро земеделско и екологично състояние гарантира устойчиво управление на земите. То цели използването на природните ресурси за производство на блага за задоволяване на постоянно нарастващите и променящите се потребности на обществата. Устойчивото управление на земите е баланс между производството и опазването на околната среда. Целта е да се запази природата в нейният най-първичен вид като едновременно се поддържат функциите на земните ресурси в полза на обществото по един устойчив начин.

Добри земеделски и екологични условия са стандарти, които всеки съвестен стопанин трябва да спазва при осъществяване на земеделската си дейност и като с това допринася за опазване на водите, почвата, въздуха и незатърсяване с отпадъци.

Националните стандарти са задължителни за изпълнение от всички земеделски стопани, собственици и/или ползватели на земеделски земи, които ще получават подпомагане по различните схеми на Общата селскостопанска политика (ОСП), допълнителните национални плащания и следните мерки от Програмата за развитие на селските райони:

1. Плащания на земеделски стопани за природни ограничения в планински райони;
2. Плащания на земеделски стопани за природни ограничения в райони, различни от планинските;
3. Агроекологични плащания;
4. Плащания по НАТУРА 2000 за земи;
5. Плащания по НАТУРА 2000 за гори.

Условията за поддържане на земята в добро земеделско и екологично състояние не отменят задълженията на собствениците или ползвателите на земеделски земи по Закона за опазване на земеделските земи, Закона за собствеността и ползването на земеделските земи и други нормативни актове.

Изискванията за поддържане на земята в добро земеделско и екологично състояние определят следните национални стандарти:

1. За опазване на почвата от ерозия:

Национален стандарт 1.1. В земеделското стопанство с уникален идентификационен номер и обработваеми площи с размери над минималния според схемата за подпомагане (1 ха за СЕПП; 0,5 ха за други) е задължително в общата сеитбооборотна площ да се включат минимум 40% култури със слята повърхност с изключение на площи за производство на тютюн.

Национален стандарт 1.2. Задължително е запазването и поддържането на съществуващите трайни тераси в блока на земеделското стопанство и/или земеделски пар-

Policy (CAP), additional national payments and following measures of Rural Development Program:

1. *Payments to agricultural farmers for natural restrictions in mountainous regions;*
2. *Payments to agricultural farmers for natural restrictions in regions, different from mountainous ones;*
3. *Agri-environmental payments;*
4. *Payments under Natura 2000 for lands;*
5. *Payments under Natura 2000 for forests.*

Requirements for maintenance of land in good agricultural and environmental condition do not abolish obligations of land owners or users of agricultural lands according to the Law for conservation of agricultural lands, Law for ownership and use of agricultural lands and other normative deeds.

Requirements for maintenance of the land in good agricultural and environmental condition specify the following National standards:

1. Soil conservation from erosion:

National standard 1.1. *In agricultural farm with unique identification number and workable areas of size above the minimal one, according to the grant scheme (1 ha for area based Payments; 0,5 ha for others) is obligatory in the total crops-rotation area to be included minimum at 40% crops with merged surface, excepting tobacco production areas.*

National standard 1.2. *It is obligatory to retain and maintain the existing permanent terraces in the field of the agricultural farm and/or agricultural plot and concluding of agreements between land users of a certain physical field.*

2. Preservation of the organic substance:

National standard 2.1. *In one agricultural plot is forbidden the mono-crops growing for more than two serial years of flax, sunflower, sugar beet, peas.*

National standard 2.2. *It is obligatory the stubbles from field crops to be ploughed into the soil for creation of favourable conditions for their transforming into organic substance and it is forbidden their burning out.*

3. Preservation of soil structure:

National standard 3.1. *Forbidden is the use of agricultural machinery in plots with over-moisturized soil.*

4. Providing minimal level of maintenance of natural habitats:

National standard 4.1. *Farmers, using permanently grassed areas (pastures and meadows), are under obligation to maintain minimal density of 0,15 animal units per hectare (AU/ha) or to perform minimum 1 (one) mowing for the relevant year – until July 15 for the plain areas and until August 15 for the mountainous regions included into the range of the less-favored mountain areas.*

National standard 4.2. *It is obligatory the permanent pastures and meadows to be cleared from undesired frutescent vegetation. Fight to be led against aggressive and resisting plant species –*

цел и сключването на споразумения между земеползвателите на даден физически блок.

2. За запазване на органичното вещество:

Национален стандарт 2.1. На един земеделски парцел се забранява монокултурно отглеждане за повече от две поредни години на лен, слънчоглед, захарно цвекло, грах.

Национален стандарт 2.2. Задължително е стърнищата от полски култури да се заорават в почвата за създаване на благоприятни условия за трансформиране в органично вещество и се забранява тяхното изгаряне.

3. Запазване на структурата на почвата:

Национален стандарт 3.1. Забранява се използване на земеделска техника в парцели с преовлажнена почва.

4. Осигуряване на минимално ниво на поддръжка на естествените местообитания:

Национален стандарт 4.1. Земеделски стопани, ползващи постоянно затревени площи (пасища и ливади), са длъжни да поддържат минимална гъстота от 0,15 животински единици на хектар (ЖЕ/ха) или да извършват минимум 1 коситба за съответната година – до 15 юли за равнинните райони и до 15 август за планинските райони включени в обхвата на необлагодетелстваните планински райони.

Национален стандарт 4.2. Задължително е постоянните пасища и ливади да се почистват от нежелана храстовидна растителност. Да се провежда борба с агресивни и устойчиви растителни видове – орлова папрат (*Pteridium aquilinum*), чемерика (*Veratrum spp.*), айлант (*Ailanthus altissima*), аморфа (*Amorpha fruticosa*) и къпина (*Rubus fruticosus*).

За земеделски земи (затревени площи) с висока природна стойност, земите попадащи в националната екологична мрежа Natura 2000 и защитените територии, в зависимост от завареното положение на ливадата или пасището се разрешава да се оставят мозаечно разположени единични или групи дървета храсти и/или синори, до 20% от общата затревена площ.

Национален стандарт 4.3. Задължително е да се запазват съществуващите полски граници (синори) в блока на земеделското стопанство и/или земеделския парцел.

Национален стандарт 4.4. Задължително е опазването на земеделски площи в близост до гори от навлизането на дървесна и храстовидна растителност в тях.

5. За опазване и управление на използването на водите

Национален стандарт 5.1. За отглеждане на земеделски култури се забранява използването на крайречни площи на разстояние по-малко от 5 m от реката.

Национален стандарт 5.2. При използване на вода за напояване, земеделският стопанин трябва да притежава съответния документ за право на ползване (разрешително, договор и др.).

bracken (Pteridium aquilinum), hellebore (Veratrum spp.), aylan (Ailanthus altissima), black acacia (Amorpha fruticosa) and blackberry (Rubus fruticosus).

For agricultural lands (grassed areas) with high nature value, lands falling under Natura 2000 and protected areas, depending on the current condition of the meadow or pasture, it is permitted to be left mosaic situated single or groups of trees, bushes and/or boundaries, up to 20% of the total grassed area.

National standard 4.3. *It is obligatory to retain existent field boundaries in the agricultural farm plot and/or agricultural block.*

National standard 4.4. *Obligatory is the conservation of agricultural areas in proximity of forests against entering of wood and frutescent vegetation into them.*

5. For conservation and management of water use

National standard 5.1. *For growing of agricultural crops is forbidden to use riparian areas at distance less than 5 m from the river.*

National standard 5.2. *At use of water for irrigation, agricultural farmer should possess the relevant document for right of use (license, contract and etc.).*

РАЗДЕЛ 2: ВЪВЕДЕНИЕ В ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА

Основната професия на селските стопани е производството на храни. За да я упражняват те комбинират традиционни практики с модерна наука и модерни технологии. Поради възможностите на потребителите да избират хранителни продукти, произведени където и да е, световното модерно селско стопанство трябва да отговори на тенденциите в отношението на потребителите и техните предпочитания. Това е огромна промяна към миналото, когато хранителните продукти са били отглеждани и произвеждани на местно ниво и потребителите е трябвало да взимат това, което се е предлагало от местните производители. В миналото стопаните определяли какво да бъде на масата, а сега потребителите решават какво трябва да произвежда стопанинът. Съвременните потребители са все повече и повече наясно с околната среда и очакват производството на храни да не бъде вредно за нея.

Повечето стопанства, представляват малък бизнес, често семеен. Те са важни местни работодатели в много селски райони и главни действащи лица в селския свят.

Общата селскостопанска политика (ОСП) има своите корени от 1950 г. В западна Европа, чиито общества са били засегнати от годините на войната, и където селското стопанство е било парализирано и доставките на храни не са били гарантирани. Угарението в ранната ОСП е било поставено върху насърчаването на по-висока производителност на селското стопанство, така че потребителите да имат сигурно снабдяване с достъпни, като цена храни и сигурност, че ЕС има жизнеспособен селскостопански сектор.

ОСП предлагала субсидии и системи гарантиращи високи цени на стопаните, осигурявайки им стимули за да произвеждат повече. Била осигурена финансова помощ за реструктуриране на селското стопанство, като например субсидиране на селскостопански инвестиции в полза на стопанския растеж и управление на технологични умения така, че те да бъдат приспособени към икономическите и социалните условия по това време. Били въведени определени мерки под формата на помощ за ранно пенсиониране, за професионално обучение и в полза на необлагодетелстваните райони.

ОСП е била много успешна. Толкова успешна, че внезапно ЕС трябвало да вземе решение относно почти постоянните излишъци от основните селскостопански стоки, някои от които били изнасяни (с помощта на субсидии), други трябвало да бъдат складирани или пласирани в рамките на ЕС. Тези мерки имали висок бюджетен разход, разстроили някои от световните пазари, и не винаги служели по най-добрия начин на интересите на стопаните. В същото време, обществото ставало все по загрижено за екологичната устойчивост на селското стопанство, когато със световната срещата за земята в Рио де Жанейро (1992) е поставена повратната точка.

Най-важната промяна в акцента получава отражение през 1999 ("Дневен ред 2000" за ре-

SECTION 2: INTRODUCTION TO THE COMMON AGRICULTURAL POLICY

Farmers' primary occupation is food production. To do this they combine long time traditions with modern science and technology. Because consumers can choose food products produced all over, the world modern farming needs to respond to trends in consumer's attitude and preferences. This is a huge change to the past where food products were grown and produced locally and consumers had to take what was offered by local producers. In the past the farmer decided what was on the table, now the consumer decides what the farmer has to produce. And modern day consumers are more and more aware of the environment and they expect food production not to be detrimental to the environment.

Most farms are small businesses, often family-run. They are an important local employer in many rural regions and major players in the rural world.

The Common Agricultural Policy (CAP) has its roots in 1950s western Europe, whose societies had been damaged by years of war, and where agriculture had been crippled and food supplies could not be guaranteed. The emphasis of the early CAP was on encouraging better agricultural productivity so that consumers had a stable supply of affordable food and ensure that the EU had a viable agricultural sector.

The CAP offered subsidies and systems guaranteeing high prices to farmers, providing incentives for them to produce more. Financial assistance was provided for the restructuring of farming, for example by subsidising farm investment in favour of farm growth and management of technology skills so that they were adapted to the economic and social conditions at the time. Certain measures were introduced in the form of help for early retirement, for professional training and in favour of less favoured regions.

CAP was very successful. So successful that suddenly the EU had to deal with almost permanent surpluses of the major farm commodities, some of which were exported (with the help of subsidies), others of which had to be stored or disposed of within the EU. These measures had a high budgetary cost, distorted some world markets, and did not always serve the best interests of farmers. At the same time society became increasingly concerned about the environmental sustainability of agriculture, with the Rio Earth Summit (1992) being a major landmark.

A most important shift of emphasis was effected in 1999 (the "Agenda 2000" reform) promoting the competitiveness of European agriculture. It also included a major new element – a rural development policy encouraging many rural initiatives while also helping farmers to re-structure their farms, to diversify and to improve their product marketing. A ceiling was put on the budget to reassure taxpayers that CAP costs would not run out of control.

Finally, in 2003 a further fundamental reform was agreed.

Farmers are no longer paid just to produce food. Today's CAP is demand driven. It takes consumers' and taxpayers' concerns fully into account, while giving EU farmers the freedom to produce

форма) с популяризирането на конкурентоспособността на Европейското селско стопанство. Тя включвала нов главен елемент – една политика за развитие на селските райони, насърчаваща много селски инициативи, като едновременно подпомагала стопаните да реструктурират стопанствата си, за да разнообразят и подобрят маркетинга на своите продукти. Бил определен таван на бюджета за гарантиране на данъкоплатците, че разходите на ОСП няма да излязат извън контрол.

Най-накрая, през 2003 година била договорена следващата основна реформа на ОСП.

Стопаните вече не са заплатени само за производството на храни. Днешната ОСП се ръководи от търсенето. Тя взема изцяло предвид изискванията на потребителите и данъкоплатците, като дава на стопаните от ЕС свободата да произвеждат това, от което пазарът има нужда. В миналото, колкото повече произвеждали стопаните, толкова повече били субсидирани. От този момент нататък, помощите за стопаните се изплащат независимо от това, колко произвеждат. При новата система стопаните все още получават преки плащания за да поддържат стабилен доход, но те нямат връзка с това което произвеждат. В допълнение, стопаните трябва да спазват стандартите свързани с околната среда, безопасността на храните, както и фито-санитарни стандарти, и такива за хуманно отношение към животните. Стопаните, които не се справят с това, ще се сблъскат с намаляване на техните преки плащания (условие познато като "кръстосано съответствие"). Отделянето на връзката между субсидиите и производството (обикновено използван термин "необвързване") ще даде възможност на селските стопани от ЕС да бъдат в по-голяма степен пазарно-ориентирани. Те ще бъдат свободни да произвеждат според това, което е по-печелившо за тях, докато все още се ползват от задължителната стабилност на доходите.

ОСП се състои от два стълба, първият стълб цели подобряване на функционирането на пазара и производството на храни и включва осигуряването на преки доходи за стопаните, чрез плащания на единица площ. Вторият стълб цели развитието на селските райони и подобряване на околната среда.

Агроекологичните схеми са част от възможностите за подкрепа на развитието на селските райони. Те окуражават стопаните да оставят екологични услуги, които надвишават спазването на добрите земеделски и екологични практики. Помощи могат да бъдат изплащани на стопани, които се наемат доброволно с агроекологични задължения за минимален период от 5 години. По-дълъг период може да бъде договорен за определен тип задължения, в зависимост от техния екологичен ефект.

Задължително е за държавите членки да предлагат агроекологични схеми на селските стопани. Това илюстрира политическия приоритет към тези схеми.

ЕС се опитва да подпомогне опазването на околната среда чрез:

- Предлагање на финансова помощ на стопаните, които са съгласни да приспособят използваните от тях селскостопански практики, по специално чрез намаляване на броя на вложенията, които използват или броя на животните на хектар земя, оставяйки необработени синори, създавайки изкуствени водоеми или поддържайки групи

what the market needs. In the past, the more farmers produced the more they were subsidised. From now on, the vast majority of aid to farmers is paid independently of how much they produce. Under the new system farmers still receive direct income payments to maintain income stability, but the link to production has been detached. In addition, farmers have to respect environmental, food safety, phytosanitary and animal welfare standards. Farmers who fail to do this will face reductions in their direct payments (a condition known as 'cross-compliance'). Detaching the link between subsidies and production (usually termed 'decoupling') will enable EU farmers to be more market-orientated. They will be free to produce according to what is most profitable for them while still enjoying a required stability of income.

CAP consists of two pillars; the first pillar is aimed at improving the functioning of the market and food production and includes providing direct income to farmers through Single Area Payments. The second pillar is aimed at rural development and improving the environment.

Agro-environment schemes are part of the options to support rural development. They encourage farmers to provide environmental services that go beyond following good agricultural and environmental practice. Aids may be paid to farmers who sign up voluntarily to agro-environment commitments for a minimum period of five years. Longer periods may be set for certain types of commitment, depending on their environmental effects.

It is obligatory for Member States to offer such agro-environment schemes to farmers. This illustrates the political priority attached to these schemes.

The EU tries to help the environment by:

- Offering financial assistance to farmers who agree to adapt their agricultural practices, in particular by reducing the number of inputs they use or the number of animals per hectare of land, leaving field boundaries uncultivated, creating ponds or other features, or by planting trees and hedges and so going beyond conventional good farming methods;
- Helping with the cost of nature conservation;
- Insisting that farmers must respect environmental laws (laws on food safety and public, animal and plant health) and look after their land properly if they wish to qualify for direct income payments. (cross compliance).

New European strategic guidelines for rural development were set out in February 2006.

The new legal framework and the European Agricultural Fund for Rural Development stress the necessity to stimulate growth and to create employment in rural areas to improve sustainable.

The essential rules governing rural development policy for the period 2007 to 2013, as well as the policy measures available to Member States and regions, are set out in [Council Regulation \(EC\) No. 1698/2005](#).

Rural Development policy for the period 2007–2013 is based on 3 themes, in accordance with the three axes defined in the new Regulation relating to Rural Development:

особености на пейзажа, или чрез засаждане на дървета и жив плет, стигайки по този начин по-далеч от конвенционалните добри селскостопански методи;

- Подпомагане за разходите по опазване на природата;
- Настояване селските стопани да спазват екологичните закони (закони за безопасност на храните и опазване на общественото здраве, здравето на животните и растенията) и да се грижат за собствената си земя, ако желаят да бъдат избирани за директни плащания (кръстосано съответствие).

Новите Европейски стратегически насоки за развитие на селските райони са обявени през февруари 2006. Новата законова рамка и Европейския Земеделски Фонд за Развитие на Селските Райони засилват необходимостта от стимулиране на развитието и създаване на заетост в селските райони за повишаване на тяхната устойчивост.

Основните правила определящи политиката за развитие на селските райони за периода 2007 – 2013, така както и политическите мерки достъпни за държавите - членки и регионите, са изложени в Регламент на Съвета (ЕС) No. 1698/2005.

Политиката за Развитие на Селските Райони за периода 2007 – 2013 се основава на 3 теми, в съответствие с трите оси, определени в новия регламент свързан с развитието на селските райони:

- подобряване на конкурентността на селското стопанство;
- подобряване на околната среда и подкрепа за управлението на земята и
- подобряване на качеството на живот и разнообразяване на икономиката в селските райони.

Четвъртата ос "Лидер", която е вдъхновена от опита на обществената инициатива Лидер, цели прилагането на местни стратегии за развитие в селските райони, чрез създаването на местни публично-частни партньорства.

Съфинансирането от ЕС за тези програми, извършвано от Европейски Земеделски Фонд за Развитие на Селските Райони (ЕЗФРСР), възлиза на € 90.8 милиарда, което е съответно 61% от публичните разходи на ЕС. Регламент (ЕС) No 1698/2005 определя предназначението и обхвата на помощта от ЕЗФРСР. Стратегическите насоки на Общността идентифицират в рамките на тази работна рамка районите, които са важни за реализиране на приоритетите на Общността.

Всяка държава-членка трябва да изработи и представи Програма за Развитие на Селските Райони за територията си.

Тази национална програма трябва да се основава на стратегическите насоки на ЕС за развитие на селските райони, приети през Февруари 2006г. Те осигуряват работната рамка, според която, държавите членки трябва да изготвят своя **национален стратегически план за развитие на селските райони**, който ще помогне за:

- идентифициране на райони, където използването на подкрепата на ЕС за развитие на селските райони създава най-висока добавена стойност на ниво ЕС;

- *improving agricultural competitiveness;*
- *improving the environment and supporting land management and*
- *improving the quality of life and diversifying the economy in rural areas.*

A fourth axis the "Leader axis", which is inspired by the experience of the Leader Community Initiative, aims at implementing local strategies for rural development through local public-private partnerships.

The EU's co-financing for these programmes, made from the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), amounts to € 90.8 billion, corresponding to 61% of the public expenditure of the EU. Regulation (EC) No 1698/2005 defines the purpose and scope of assistance from the EAFRD. The Community strategic guidelines identify within this framework the areas important for the realisation of Community priorities.

Each member state needs to elaborate and submit a Rural Development Program for its territory

*This national program needs to be based on EU strategic guidelines for rural development adopted on February 2006. These provide the framework according to which Member States shall prepare their **national strategy plans on rural development** which will help to:*

- *identify the areas where the use of EU support for rural development creates the most value added at EU level;*
- *make the link with the main EU priorities (Lisbon, Goteborg);*
- *ensure consistency with other EU policies, in particular cohesion and environment;*
- *accompany the implementation of the new market orientated CAP and the necessary restructuring it will entail in the old and new Member States.*

To ensure a balanced strategy a minimum funding for each thematic axis will be required. The proposed minimum funding percentages of 10%, 25% and 10% respectively for axis 1, 2 and 3 are a safeguard to ensure that each programme reflects at least the three main policy objectives, but the percentages are set sufficiently low to leave Member States or regions a high margin of flexibility.

- прави връзката между главните приоритети на ЕС (Лисабон, Гьотеборг);
- осигурява съгласуваност с другите политики на ЕС, в частност с политиките за кохезия и околна среда;
- съпровожда прилагането на новата, пазарно ориентирана ОСП и нейното необходимо реструктуриране, което ще свърже старите и нови страни-членки

За осигуряването на балансирана стратегия е необходимо минимално финансиране за всяка от тематичните оси. Предложените проценти за минимално финансиране са от 10%, 25% и 10%, респективно за Оси 1, 2 и 3, като предпазна мярка, която да осигури отразяването на най-малко три главни политики от всяка програма, но процентите са определени достатъчно ниско, за да оставят на държавите - членки или регионите голям резерв, с цел гъвкавост при планирането.

РАЗДЕЛ 3: НАЦИОНАЛЕН СТРАТЕГИЧЕСКИ ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ ЗА БЪЛГАРИЯ 2007 – 2013

Планът за развитие на селските райони е задължителна стъпка, която държавите членки трябва да предприемат с цел “трансформиране” на приоритетите на ЕС за развитие на селските райони към националните ситуации и контекст. Това е предвидено за да бъде гарантирано, че помощите от Общността за развитие на селските райони са а) изразходвани в съответствие с рамката на стратегическия документ на ЕС и б) че Общностните, националните и регионалните приоритети са съгласувани.

Националният стратегически план за развитие на селските райони на България определя следните общи цели за периода 2007 – 2013 г.

- Развитие на конкурентоспособни и основани на иновации земеделие, горско стопанство и хранително-вкусова промишленост.
- Опазване на природните ресурси и околната среда в селските райони.
- Подобряване на качеството на живот и разнообразяване на възможностите за заетост в селските райони.

Към постигането на тези цели са насочени специфични мерки по четирите оси на ПРСР.

Програма за развитие на селските райони отговаря на всички приоритети на Стратегическите насоки на Общността. Разпределението на ресурсите между ключовите за развитието на селските райони области се базира на идентифицираните нужди на селскостопанския и хранителния сектори, околната среда и населението на селските райони в България. Тя също така взема предвид значителните възможности за подкрепа за подобряването на околната среда и качеството на живот в селските райони, чрез други инструменти за подкрепа на Общността.

Програмата за развитие на селските райони се прилага на цялата територия на Република България. Програмата има следните приоритети:

- Подобряване на конкурентността на селскостопански и горски сектори;
- Подобряване на околната среда и пейзажа;
- Изграждане на местен капацитет за заетост и разнообразяване;
- Изграждането на местен капацитет е интегрирано в ПРСР и Оста ЛИДЕР.

ПРСР би следвало да доведе до ефективно подобряване на качеството на околната среда, като трябва да се вземат предвид два основни аспекта:

- Бюджет от 777 млн. евро (над 25% от общия бюджет, без доплащанията към директните плащания) е предназначен за мерките от ос 2, свързани основно с опазването на околната среда;

SECTION 3: RURAL DEVELOPMENT PLAN 2007 – 2013 FOR BULGARIA

The Rural Development Plan is an obligatory step that member states have to take in order to “translate” the EU priorities on rural development to the national situation and context. This is intended to ensure that Community aid for rural development is a) spent consistently within the framework of the EU strategy document and b) that Community, national and regional priorities are co-ordinated.

The National Strategy Plan for Rural Development of Bulgaria defines the following overall objectives for the period 2007-2013:

- *To develop a competitive and innovation based agriculture, forestry and food processing industry.*
- *To protect the natural resources and environment of rural areas.*
- *To improve the quality of life and diversify job opportunities in rural areas.*

These objectives are addressed by specific measures of the four axes of the RDP.

The Rural Development Programme responds to all priorities of the Community Strategic Guidelines. The distribution of the resources among the key areas of rural development is based on the identified needs of the agri-food sector, environment and rural population in Bulgaria. It also takes into account the significant opportunities for support of improvement of the environment and quality of life in rural areas by other Community Support Instruments.

The Rural Development Programme implements on the entire territory of the Republic of Bulgaria. The Programme has the following priorities:

- *Improving the competitiveness of the agricultural and forestry sectors*
- *Improving the environment and countryside*
- *Building local capacity for employment and diversification*
- *Building local capacity is integrated in the RDP and the Leader Axis*

The RDP should lead to an effective improvement of the quality of the environment and has to take into consideration two main aspects:

- *a budget of EUR 777 million (over 25% of the total budget, excluding complements to direct payments) is allocated to measures of Axis 2 specifically related to environment protection;*
- *measures have been indicated by the Strategic Environment Analysis, but in some way are planned to contribute to the achievement of the general objective associated with protection/improvement of the environment.*

- много от мерките, финансирани по оси 1 и 3 (и следователно – и по ос 4) имат за цел не само да предотвратят евентуални вредни въздействия (специфични предохранителни действия са посочени в Стратегическия анализ на околната среда), но и да допринесат към постигането на общата цел, свързана с опазването/подобряването на околната среда.

Въпреки че е трудно да се посочат точни количествени индикатори за подобряването на “качеството на околната среда”, очаква се ПРСР като цяло (не само ос 2) да повлияе положително върху четирите общи индикатора за въздействие на ЕС, свързани с околната среда:

Преодоляване на спада в биоразнообразието: няколко мерки ще допринесат към опазването на местното богатство от животински и растителни видове (Подкрепа за НОР и Агроекологични плащания, Териториите от Натура 2000). Други специфични дейности ще допринесат към подобряване на ситуацията: първоначално залесяване и залесяване на земи, засегнати от природни бедствия, подкрепа за опазване на местните генетични ресурси (традиционни местни породи).

Поддържане на земеделски и горски територии с висока природна стойност: тук са в сила същите съображения, както при опазване на биоразнообразието по-горе. За Ос 2: мерките, свързани с плащания за НОР и за територии от Натура 2000, могат да се разглеждат като начин за опазване на териториите с висока природна стойност, както и цялата Схема за ВПС по агроекологичната мярка, която е фокусирана върху опазването на земеделските територии с ВПС. Директен принос към постигането на тази цел има и мярка 126 по Ос 1, свързана с възстановяването на площи, засегнати от природни бедствия.

Подобряване на качеството на водите: положително въздействие върху качеството на водите имат екологосъобразните системи за управление (прилагане на Добри земеделски и екологични практики в НОР, по-рестриктивни планове за управление на териториите от Натура 2000, контрол върху органичното земеделие), които ограничават или елиминират замърсяването с нитрати. Агроекологичната мярка също предвижда специална Схема за защита на почвите и водите (устойчив оборот на културите, планиране на правилното усвояване на хранителни вещества).

Кръстосан принос

Програмата ще генерира и косвени положителни ефекти, чрез създаване на стимули за селското население за опазването на околната среда и обучения за въвеждане на модерни и екологосъобразни системи за управление.

Преглед на мерките от ПРСР

Целите на ПРСР ще бъдат постигнати чрез 30 мерки. Изпълнението на Програмата стартира с 23 мерки, посочени в Таблицата по долу:

Even if it is difficult to indicate precise quantitative indicators to measure the improvement of “quality of environment”, the RDP on the whole (not limited to Axis 2 only) is expected to have a positive influence on the four common EU impact indicators related to the environment:

Reversing biodiversity decline: several measures can contribute to the maintenance of the animal and plant species (Support to LFAs and Agri-environmental payments, Natura 2000 areas). In other cases there should be an improvement of the situation, due to implementation of specific activities: first afforestation and afforestation of land damaged by natural disasters, support to the preservation of local genetic resources (traditional animal breeds).

Maintenance of high nature value farmland and forestry: considerations similar to those indicated above for biodiversity apply. For Axis 2: measures related to payments for LFAs and Natura 2000 areas can be considered as a way to preserve high nature value areas, also the whole HNV Scheme of the agri-environmental measure is focused on preservation of HNV farmland. A direct contribution for the achievement of this goal also comes from Measure 126 of Axis 1 related to restoration of areas damaged by natural disasters.

Improvement of water quality: water quality can be positively influenced by environmentally friendly management systems (GAEC in LFAs, the more restrictive management plans of Natura 2000 areas, the regulation of organic farming), all of them limiting or eliminating nitrate pollution. The agri-environmental measure also has a specific Scheme on Soil and Water Protection, (sustainable crop rotations, utilization of appropriate nutrient management planning).

Cross cutting contributions

Other indirect positive effects of the Programme should come from the creation of an interest of the population of the rural areas in preserving the environment, as well as training activities for the introduction of modern and environmentally-friendly management systems. Many of the measures financed by Axes 1 and 3 (and as a consequence – also under Axis 4) are not only designed to avoid any negative impact on biodiversity.

Overview of RDP Measures

The objectives of the RDP were addressed by 30 Measures. The implementation of the Programme started with 23 Measures, which are listed in table below:

Мерки, стартиращи през 2007

Measures Starting in 2007

Ос /Мярка Axis /Measure		Програмен период Programming period
Ос 1 – Подобряване на конкурентоспособността в земеделския и горския сектор Axis 1 – Improving the competitiveness of the agricultural and forestry sector		
1	111	Обучение, информационни дейности и разпространяване на научни знания <i>Training, information and diffusion of knowledge</i>
2	112	Създаване на стопанства на млади фермери <i>Setting up of young farmers</i>
3	121	Модернизирани на земеделските стопанства <i>Modernisation of agricultural holdings</i>
4	122	Подобряване на икономическата стойност на горите <i>Improving the economic value of the forests</i>
5	123	Добавяне на стойност към земеделски и горски продукти <i>Adding value to agricultural and forestry products</i>
6	141	Подпомагане на полу-пазарни стопанства в процес на реструктуриране <i>Supporting Semi-Subsistence Farms Undergoing Restructuring</i>
7	142	Създаване на организации на производители <i>Setting up producer groups</i>
8	143	Предоставяне на съвети и консултиране в земеделското в България и Румъния (съгласно Анекс VIII, Раздел I, т. Г от Договора за присъединяване на България и Румъния (за 2007-2009 г.) <i>Provision of farm advisory and extension services in Bulgaria and Romania (According to Annex VIII Section I D of the Act of Accession of Bulgaria and Romania (years 2007-2009))</i>
Ос 2 – Подобряване на околната среда и природата Axis 2 – Improving the environment and the countryside		
9	211	Плащания за природни ограничения на фермери в планински райони <i>Natural handicap payments to farmers in mountain areas</i>
10	212	Плащания за природни ограничения на фермери в райони, различни от планинските <i>Payments to farmers in areas with handicaps, other than mountain areas</i>
11	214	Агроекологични плащания <i>Agri-environmental payments</i>
12	223	Първоначално залесяване на неземеделски земи <i>First afforestation of non-agricultural land</i>
13	226	Възстановяване на горския потенциал и въвеждане на превантивни дейности <i>Restoring forestry potential and introducing prevention actions</i>

Ос /Мярка Axis /Measure		Програмен период Programming period
Ос 3 – Качество на живот в селските райони и разнообразяване на селската икономика Axis 3 – Quality of life in rural areas and diversification of the rural economy		
14	311	Разнообразяване към неземеделски дейности <i>Diversification into non-agricultural activities</i>
15	312	Подкрепа за създаване и развитие на микропредприятия <i>Support for the creation and development of micro-enterprises</i>
15	313	Насърчаване на туристическите дейности <i>Encouragement of tourism activities</i>
17	321	Основни услуги за икономиката и населението в селските райони <i>Basic services for the economy and rural population</i>
18	322	Обновяване и развитие на селата <i>Village renewal and development</i>
Ос 4 – Лупер / Axis 4 – Leader		
19	41	Прилагане на стратегиите за местно развитие <i>Implementation of the local development strategies</i>
20	421	Междутериториално и транснационално сътрудничество <i>Inter-territorial and trans-national cooperation</i>
21	431-1	Разходи за управление, придобиване на умения и постигане на обществена активност – за избрани и одобрени МИГ <i>Running costs, acquisition of skills and animation – selected LAGs</i>
22	431-2	Разходи за управление, придобиване на умения и постигане на обществена активност – за потенциални МИГ <i>Running costs, acquisition of skills and animation – potential LAGs</i>
Други мерки / Other Measures		
22	511	Техническа помощ <i>Technical assistance</i>
23	611	Доплащания към директните плащания <i>Complements to direct payments</i>

Тези мерки ще се изпълняват през целия програмен период 2007-2013г., с изключение на мерки 143, подмярка 2 на 431 и 611, които ще бъдат приключени до края на 2009 г.

Седем мерки ще се въведат на по-късен етап, чрез изменение на ПРСР за включване на описанието им в съответствие с процедурите на чл. 6 (с) от Регламент на Съвета (ЕС) 1974/2006.

These measures will be implemented in the entire programming period 2007-2013, with the exception of Measures 143, sub-measure 2 of 431 and 611, which will be implemented until the end of 2009.

Seven Measures will be introduced at a later stage, after a change to the RDP to introduce the relevant measure details in line with the procedure in Article 6 (c) of Commission Regulation (EC) No 1974/2006.

Мерки, които ще се изпълняват на по-късен етап

Measures to be implemented later

Ос /Мярка Axis /Measure		Индикативен период на изпълнение Indicative implementation period	Индикативни публични раз- ходи (евро) Indicative pub- lic expenditure (EUR)
Ос 1 – Подобряване на конкурентоспособността в земеделския и горския сектор Axis 1 – Improving the competitiveness of the agricultural and forestry sector			
1.	114	Използване на консултантски услуги от фермери и ползватели на гори (за 2010-2013 г.) <i>Use by farmers and forestry holders of advisory services (years 2010-2013)</i>	36 146 000
2.	124	Сътрудничество за разработване на нови продукти, процеси и технологии в земеделското и хранителния сектор <i>Cooperation for development of new products, processes and technologies in the agricultural and food sector</i>	24 097 000
3.	125	Подобряване и развитие на инфраструктура, свързана с развитието и адаптирането на земеделското и горското стопанство <i>Improving and developing infrastructure related to the development and adaptation of agriculture and forestry</i>	90 365 000
4.	126	Възстановяване на селскостопанския производствен потенциал, разрушен от природни бедствия и въвеждане на превантивни дейности <i>Restoring agricultural production potential damaged by natural disasters and introducing appropriate prevention actions</i>	12 048 000
Ос 2 – Подобряване на околната среда и природата Axis 2 - Improving the environment and the countryside			
5.	213	Плащания по Natura 2000 и плащания, свързани с Директива 2000/60/ЕС (Рамковата директива за водите) – за земеделски земи <i>Natura 2000 payments and payments linked to Directive 2000/60/EC (WFD) – agricultural land</i>	108 835 000
6.	224	Плащания по Natura 2000 – за гори <i>Natura 2000 payments – forests</i>	15 548 000
Ос 3 – Качество на живот в селските райони и разнообразяване на селската икономика Axis 3 – Quality of life in rural areas and diversification of the rural economy			
7.	341	Придобиване на умения и постигане на обществена активност с оглед на подготовката и прилагането на стратегии за местно развитие <i>Skills acquisition and animation with a view to preparing and implementing a local development strategy</i>	61 437 000

РАЗДЕЛ 4: АГРОЕКОЛОГИЧНА ПРОГРАМА НА БЪЛГАРИЯ

Природните ресурси, традиционният ландшафт и биоразнообразието са част от националното богатство. Опазването, възстановяването и подполющото им управление е главната цел на устойчивото развитие на селските райони в България. Подобно на много други райони в Европа, едно от големите предизвикателства за реструктурирането и съживяването на икономиката на селските райони в България е постигане на най-подходящия баланс между осигуряването на хранителни продукти, нуждата от опазване на околната среда в селските райони и необходимостта от насърчаване на икономическото развитие, в т. ч. създаване на нови възможности за трудова заетост.

Мярката Агроекологични плащания е част от националната Агроекологична програма на България и нейната главна цел е да поощри въвеждането на природосъобразни методи на земеделско производство. Общият бюджет на мярката за целия период 2007-2013 г. е 435 340 701 евро.

Агроекологичните плащания ще бъдат отпуснати на селските стопани, за да бъдат подкрепени за това, че полагат повече труд, влагат повече ресурси и понякога пренебрегват загубите в името на опазване на природата, която е богатство за всички нас. В зависимост от избраната агроекологична дейност, плащанията, базирани на единица площ, варират от 20 до 505 евро/ха. Агроекологичните плащания могат да бъдат получавани в комбинация с преки плащания за площ, както и с тези за, така наречените, необлагодетелствани райони. В определени случаи, когато площите с които стопаните кандидатстват, не са избираеми за преки плащания за площ, може да се кандидатства само за мярка "Агроекологични плащания". Недопустими за преки плащания, например, биха могли да бъдат наети високопланински пасища в Националните Паркове "Пирин" и "Централен Балкан", когато те са заемани от камъни и скали, но са подходящи за паша.

За да получават агроекологични плащания, стопаните трябва на доброволен принцип да поемат екологични задължения за пет последователни години. Това изискване е поставено, защото агроекологичните дейности не могат да дадат незабавни резултати и да постигнат внезапен положителен ефект върху околната среда.

Специфичните цели за подпомагането на земеделските стопани, участващи в НАЕП, са насочени към:

- Увеличаване на разбирането и знанията на земеделските стопани за въздействието (положително и отрицателно) на селскостопанските практики върху околната среда, особено по отношение на управлението на почвите и водите и опазването на биоразнообразието.
- Поощряване използването на екологичното планиране в практиките за управление на земеделските стопанства, напр. въвеждането на многогодишен план за управление на хранителните вещества и план за септбообръщение.

SECTION 4: THE AGRI-ENVIRONMENT PROGRAMME OF BULGARIA

Natural resources, traditional landscapes and biodiversity are parts of the national heritage. The main aim of sustainable rural development in Bulgaria is to preserve, restore and maintain these valuable assets. As in many other European regions, one of the biggest challenges for the process of restructuring and redeveloping the rural economy in Bulgaria is to achieve the best possible balance between the guarantee of food supply, the necessity to preserve the rural environment and the need to stimulate economic growth, including creating new job opportunities.

The measure "Agri-environmental payments" is part of the National Agri-environmental Program of Bulgaria and its main goal is to encourage the introduction of nature-friendly agricultural production methods. The total indicative budget for this measure for the whole period 2007 – 2013 is € 435. 340. 701.

Agri-environmental payments will be granted to farmers to compensate for extra labour input, the use of more resources and sometimes the losses because of nature conservation restrictions. Depending on the selected agri-environmental activity, payments, based on area unit, vary from 20 to 505 Euro per hectare. Agri-environmental payments can be received in combination with direct area payments, as well as the payments for the so called less favoured areas. In some cases when the farmer is not eligible for receiving direct area payments, they can still apply for "Agri-environmental payments". This counts for instance for direct payments for alpine pastures hired in the National Parks "Pirin" and "Tsentralen Balkan", when they are covered by stones and rocks but still fit for grazing.

The specific objectives of giving support to farmers participating in the NAEP are to:

- Increase the awareness and knowledge of farmers about the impact (positive and negative) of agricultural practices upon the environment, especially in relation to the management of soil and water and the conservation of biodiversity;
- Promote the use of environmental planning in farm management practices such as multi-annual nutrient management planning and crop rotation;
- Support the development of organic farming as an environmentally-friendly method of agricultural production with economic potential;
- Preserve genetic variety by supporting the conservation of local breeds at risk of being lost to farming and traditional crop varieties, particularly where their use provides additional environmental benefits;
- Maintain biodiversity by encouraging the conservation of high nature value farmland (semi-natural habitats) which is under threat from changing land use, agricultural intensification and/or abandonment, including support for traditional mountain pastoralism in designated areas;
- Maintain and restore traditional agricultural landscapes and landscape features which have cultural, scenic or environmental value, especially for biodiversity;

- Подкрепа за развитието на биологичното земеделие като екологосъобразен метод на селскостопанско производство, който е и икономически изгоден.
- Съхраняване на генетичното разнообразие чрез подкрепа за опазването на застрашени от изчезване местни породи, важни за селското стопанство, и традиционни сортове от земеделски култури особено, когато те предоставят допълнителни екологични ползи за обществото.
- Съхраняване на биоразнообразието чрез насърчаване на опазването на обработваеми земи с висока природна стойност (полу-естествени местообитания), които са застрашени в случай на промяна на начина на земеползване, интензификация на производството и/или изоставянето им, включително и чрез подкрепа за традиционните животновъдни практики в определени територии.
- Поддържане и възстановяване на традиционния селскостопански ландшафт и характеристики на ландшафта, които имат културна, природна или екологична стойност, особено по отношение на биоразнообразието.
- Запазване на почвените и водните ресурси, включително в районите, които са загубени от силна ерозия или са застрашени от замърсяване с хранителни вещества (напр. в нитратно уязвимите зони) или от други форми на замърсяване от селскостопански източници.
- Подпомагане на земеделските стопани, които доброволно поемат задължение да управляват земеделски земи в местата по Natura 2000 в съответствие с целите и изискванията на Директивите за птиците и местообитанията, преди въвеждането на законови задължения по управлението на тези земи.

Обхват и направления

Мярката се състои от 5 подмерки, всяка от които включва серия от направления, тясно свързани със специфичните цели, посочени по-горе.

Цялостната структура на мярката е следната: фиг. 2

Подмерките и направленията, зашироковани в зелено, са приоритетни, и в момента работят. Прилагането на всички останали направления от подмерките ще започне през 2010 г., след промени в ПРСР, с цел актуализиране на изискванията и уточняване и условията за прилагането на тези направления.

Прилагането на мярката стартира със следните направления:

- Биологично земеделие (БЗ):
  - биологично растениевъдство;
  - биологично пчеларство.
- Управление на земеделски земи с висока природна стойност (ВПС):
  - възстановяване и поддържане на недоизпасани затревени площи с ВПС;
  - възстановяване и поддържане на преизпасани затревени площи с ВПС;

- Conserve soil and water resources, including in those areas affected by severe erosion and at risk of high nutrient losses (e.g. Nitrate Vulnerable Zones) or other forms of agricultural pollution;
- Encourage farmers on a voluntary basis to manage agricultural lands in Natura 2000 sites in line with the aims and requirements of the Birds and Habitat Directive, prior to the introduction of mandatory land management obligations in these areas.

Scope and actions

The measure consist five schemes, each made up of a series of packages, clearly linked to the specific objectives above.

The overall structure of the measure is follow:

фиг. 2

- поддържане на местообитанията на защитени видове в обработваеми земи, разположени в орнитологични важни места.

3. Поддържане на характеристики на ландшафта

- традиционно отглеждане на овощни култури.

4. Традиционно животновъдство:

- опазване на застрашени от изчезване местни породи, важни за селското стопанство;
- традиционни практики за сезонна паша (пасторализъм).

5. опазване на почвите и водите:

- въвеждане на сеитбообръщение за опазване на почвите и водите;
- контрол на почвената ерозия.

Прилагането на традиционните практики за сезонна паша (пасторализъм) стартира пилотно в два национални парка – Пирин и Централен Балкан.

Бенефициентът може да избере да прилага различни агроекологични дейности в своето стопанство. На един и същи парцел, обаче, могат да се комбинират единствено агроекологични дейности, за които се извършва плащане на единица площ, с агроекологичните направления “Опазване на застрашени от изчезване местни породи, важни за селското стопанство” и “Биологично пчеларство”.

Земеделският стопанин може да избере да прилага една или няколко агроекологични дейности по направленията “Поддържане на местообитанията на защитени видове в обработваеми земи, разположени в орнитологични важни места”(ВПС4) или “Контрол на почвената ерозия”(ПВ2), в зависимост от особеностите на земеделското стопанство. Когато земеделският стопанин избере да прилага комбинация от дейности, той трябва вземе в предвид максималните нива на плащания за хектар в Мярката.

Общи изисквания към бенефициентите

- Всички земеделски стопани (физически лица, еднолични търговци или юридически лица), които участват в мярката, трябва да поемат писмено задължение да прилагат избраните от тях агроекологични дейности или комбинация от дейности за срок от 5 години.
- Да бъдат регистрирани в ИСАК.

Всички земеделски стопани, участващи в мярката и получаващи агроекологични плащания, трябва да спазват на територията на цялото стопанство:

- условията за поддържане на земята в добро земеделско и екологично състояние, одобрени със Заповед на Министъра на земеделието и храните;
- минималните изисквания по отношение на минералните торове и продуктите за растителна защита и други задължителни изисквания, установени с националното законодателство или определени в програмата;

Those measures marked in grey are the priority packages that are under implementation now. The widespread implementation of all other packages (all schemes start from outset) will start in 2010, after a change to the RDP to introduce the relevant details and conditions of these agri-environment activities.

The implementation started with the following packages:

1. Organic farming:

- Organic farming;
- Organic apiculture;

2. Restoration and maintenance of high nature value (HNV) farmlands:

- Restoration and maintenance of undergrazed HNV grasslands;
- Restoration and maintenance of overgrazed HNV grasslands;
- Maintenance of habitats of protected species in arable lands of Important Bird Areas (IBAs);

3. Landscape features:

- Maintenance of traditional orchards;

4. Traditional livestock breeding:

- Preservation of local breeds in danger of being lost for farming ;
- Mountain pastoralism;

5. Soil and water protection:

- Crop rotation for soil and water protection;
- Soil erosion control.

Implementation of the Mountain pastoralism package started on a pilot basis only, in 2 National parks – Pirin and Central Balkan.

A beneficiary may chose to implement different agri-environment activities on his/her farm. However on one and the same parcel it is only permitted to combine a single area based agri-environmental activity with preservation of local breeds, endangered of being lost for farming or organic apiculture.

The farmer may chose to implement one or several activities under the packages: Maintenance of habitats of protected species in arable lands of Important Bird Areas (IBAs) (HNV4) or Soil erosion control (SW2) depending on the situation in his farm. Whenever a farmer chooses to implement a combination of activities the support is subject to the maximum permitted aid ceilings per ha under the measure.

General requirements for beneficiaries:

- To sign a commitment to apply the selected agri-environmental activity or combination of activities for 5 years on the same area;
- To be registered in Integrated Agricultural Control System.

- и, за площите, върху които се прилагат агроекологични дейности, съответните минимални изисквания за всеки вид агроекологично задължение;

Минимална площ за участие в агроекологичната мярка е 0,5 ха. От това изискване се допускат следните изключения:

- За направление “Традиционно отглеждане на овощни култури” – 0,3 ха;
- За направление “Биологично растениевъдство” – за култивирани гъби; оранжерийни култури; посевен и посадъчен материал – 0,1 ха;
- За направление “Биологично пчеларство” – не се изисква минимален размер на земята. Бенефициентът трябва да има най-малко 20 пчелни семейства;
- За подмярка “Традиционно животновъдство” (Опазване на застрашени от изчезване редки породи и Пасторализъм) в съответствие с изискванията за максимално допустима гъстота на животинските единици от 2ЖЕ/ха за всички животни в стопанството (не само за редките породи) или в съответствие с изискванията на националните паркове;
- За поддържане на местообитанията на защитени видове в обработваеми земи в ОВМ – 0,3 ха или в зависимост от изискванията по управление, ако размерът е по-голям.

Всички бенефициенти трябва да поемат задължение да водят дневник на стопанството като доказателство, за всички земеделските дейности, които извършват върху парцелите, за които са поети съответните агроекологични ангажименти и преминават основно агроекологично обучение, да участват в информационни дейности по време на първите 2 години от прилагането на избраната от тях агроекологична дейност, или да докажат опит в прилагането на агроекологичните дейности, които са избрали да прилагат.

All the farmers, participating in the measure and receiving agri-environmental payments shall apply on their whole farm the following:

- *the requirements for Good Agricultural and Environmental Conditions (GAEC) adopted with an Order of the Minister of Agriculture and Food;*
- *the minimum requirements for fertilizer and plant protection materials and other relevant mandatory requirements established by national legislation identified in the RDP;*
- *and, for the area under agri-environment commitment, the baseline requirements for each type of agri-environment commitment.*

The minimum area for participation in the agri-environmental measure is 0.5 ha. The following exceptions are accepted:

- *For Maintenance of traditional orchards – 0.3 ha;*
- *For Organic farming – organic mushrooms production, organic greenhouse production or production of seed and propagation material – 0.1 ha;*
- *For Organic apiculture, – minimum area is not required. For organic apiculture the applicant should have minimum 20 bee families;*
- *For Traditional livestock breeding (Preservation of Traditional Local breeds and Mountain pastoralism) – the minimum area should be defined in accordance maximum livestock density of 2 LSU/ha of all of the animals in the farm (not only the rare breeds) or according to the management plans of the National parks;*
- *For maintenance of habitats for Protected Species in arable lands in IBAs – 0.3 ha or according to the management requirements if larger.*

All of the beneficiaries have to: keep a farm book as an evidence of all farming activities carried out on the parcels subject to an agri-environment commitment and undertake basic agri-environmental training or participate in basic agri-environment information actions within the first 2 years of the implementation of the activity chosen, or to prove experience in the agri-environmental activities that they have chosen to implement.

РАЗДЕЛ 5: ЗЕМЕДЕЛСКИ ЗЕМИ С ВИСОКА ПРИРОДНА СТОЙНОСТ

5.1. Защо земеделието с висока природна стойност е приоритет за Европейския съюз?

Една от целите на Стратежията за устойчиво развитие на ЕС от 2006г. (Док. 10917/06) е преустановяване на загубата на биоразнообразие до 2010г. Опазването на биоразнообразието в земеделските земи е от съществено значение за постигането на тази цел. Това е така, защото опазването на видовете представляващи дивата флора и фауна е залегнало в целите на Паневропейската стратегия за биоразнообразието и ландшафта, Бернската Конвенция, Конвенцията за европейски ландшафт, Директива за опазване на местообитания на дивата флора и фауна, Директивата за опазване на дивите птици и политиките за развитие на селските райони.

Опазването на биологичното разнообразие в земеделските земи налага комбинирането на програмата за определяне на защитените места от мрежата Natura 2000 с поддържането на земеделските системи, които поддържат биологичното разнообразие в селските райони.

Нуждата от политика на интервенция в подкрепа на земеделските системи с ВПС е широко призната. В Киевската резолюция за биологично разнообразие от 2003, министрите на ОС на Европа декларират, че до 2008 година значителна част от земите с ВПС ще бъдат подпомагани в рамките на мерки за развитие на селските райони за прилагане на устойчиви практики на управление, които поддържат екологичната и икономическата жизнестойкост на земеделските системи.

В отговор на това, Стратегическите насоки за развитие на селските райони на общността за 2007 – 2013 г., насърчават държавите членки да прилагат мерки за опазване и развитие на селскостопански и горски системи с ВПС и традиционен ландшафт в селските райони.

“За защита и разширяване на природните резервати и дейностите на ЕС в селските райони, финансови ресурси, калкулирани в Ос 2, трябва да осъществяват подкрепа в рамките на три приоритетни области на ниво ЕС: поддържане на биоразнообразието, опазване, и развитие на селско и горско стопанство с висока природна стойност, развитие на традиционните природни, селскостопански практики, промените във водите и климата.” (Резолюция от 2006/144/ЕО на Съвета, ОВ L 55/20).

Както е видно, целта на ЕЗФРСР не е просто да се очертаят и определят районите с ВПС, а да се да се използват мерките за развитие на селските райони за опазване и развитие на земеделските и горски системи с ВПС. Системите с ВПС са богати на

SECTION 5: HIGH NATURE VALUE FARMLAND

5.1. Why is HNV Farming a Priority for the European Union?

One of the objectives of the EU Sustainable Development Strategy from 2006 (DOC 10917/06) is stopping the bio-diversity loss by 2010. Bio-diversity conservation in farmlands is essential for the achievement of this objective. That is why, conservation of wild flora and fauna species is laid down in objectives of Pan-European Strategy for bio-diversity and landscape, Bern convention, European landscapes convention, Directive for wild flora and fauna habitats conservation, Directive for birds' conservation and policies for rural development.

Bio-diversity conservation in farmlands imposes combining of program for specifying of protected sites from Natura 2000 network with maintaining of agricultural systems, which support the bio-diversity in rural areas.

The need for policy for intervention supporting the HNV farming systems is broadly acknowledged. In the Kiev bio-diversity resolution from 2003, European ministers of environment declare, that, till 2008 significant part of HNV lands will be supported within measures for rural development for applying of sustainable management practices, which support environmental and economical vitality of farming systems.

The aim of European Agricultural Fund for Rural Development is not simply to outline and specify the HNV regions, but to use rural development measures for conservation and development of agricultural and forestry systems with HNV. HNV systems are wealthy with species and habitats of conservation importance. Very often, such lands/forests are part of Natura 2000, but they are spread also in other rural areas, especially in more less-favored/marginal regions, where is not possible to intensify practices.

5.2. The Relevance of HNV Farming to Bulgaria

Bulgaria has a very high diversity of wildlife species and habitats. Much of this biodiversity is associated with traditional/low intensity farming systems in areas which suffer from limited productivity due to the natural handicaps of altitude, slope or low soil productivity. This includes large areas of extensively-managed semi-natural grasslands which are distributed throughout the lowland, hill and mountain areas.

Semi-natural grasslands are some of the most valuable ecosystems in the agricultural landscape and are the result of many centuries of stable agricultural management using the grasslands for grazing animals (pastures) or making hay (meadows) or combinations of both uses. As a result of this long-term management, the ecosystems associated with semi-natural grasslands are well developed and characteristic of their bio-geographical region.

видове и местообитания от консервационно значение. Много често такива земи/ гори са част от Natura 2000, но са разпространени и в други селски райони, особено в по-необлагодетелстваните райони, където не е възможно интензификация на практиките.

5.2. Приложимост на селското стопанство с ВПС в България

България има много богато разнообразие от диви видове и местообитания. Много от това биоразнообразие е свързано с традиционни/ниско интензивни селскостопански системи в райони, които страдат от ограничена производителност, поради естествените условия, свързани с надморската височина, стръмнини или ниска продуктивност на почвите. Това включва големи площи от екстензивно управлявани полу-природни пасища, които са разположени в равнинните, хълмисти и планински райони.

Полу-естествените затревени площи са едни от най-ценните екосистеми в селскостопанския ландшафт и са резултат от многовековно устойчиво управление, което използва пасищата за паша на животните (пасища) или за сенокос (ливади), или в комбинация от двата начина на използване. Като резултат на това дългосрочно управление, екосистемите свързани с полу-естествените затревени площи са добре развити и характерни за своя биогеографски район.

Това е особено вярно в България, където разнообразието от екологични условия е допринесло за широкото разпространение на няколко контрастиращи типа полу-естествени пасища, вариращи от високите субалпийски пасища на планинската верига Стара Планина до влажните ливади на Черноморския бряг, като всички те:

- се характеризират с богато разнообразие на флората и
- осигуряват важно местообитание за другите групи от видове, като пеперуги и гнездящи птици.

5.3. Разработване на типология на селскостопанските системи с ВПС в България

Някои типове земеделие, като традиционните, нискоинтензивни земеделски системи са от изключително важно значение за дивата флора и фауна. Тези земеделски системи носят ползи за цялото общество, тъй като благодарение на тях се съхраняват биологичното разнообразие, местообитанията и видовете в селските райони, както и традиционния селски пейзаж.

Осъзнаването на тези ползи, предоставяни от нискоинтензивните и традиционни земеделски системи води до въвеждането на понятието «висока природна стойност» и устойчивостта на ресурсите необходими за тяхното поддържане.

Базисните характеристики на земеделието с ВПС са:

This is especially true in Bulgaria where a diversity of environmental conditions have contributed to the widespread formation of several contrasting types of semi-natural grassland ranging from the high sub-alpine pastures of the Stara Planina mountain ranges to the wet meadows of the Black Sea coast – all of which:

- are characterised by high floral diversity and*
- provide important habitat for other groups of species, such as butterflies and breeding birds.*

5.3. Developing a Typology of Farming Systems in Bulgaria

Some types of agriculture, like traditional ones, low-intensive farming systems are of outstandingly important significance for wild flora and fauna. These farming systems bring benefits for the whole society, because thanks to them are conserved bio-diversity, habitats, and species in rural areas, as well as the traditional rural landscape.

Realizing of these benefits, rendered from low-intensive and traditional agricultural systems lead to applying of introduction of term “high nature value” and valuating of resources needed for their maintenance.

The basic characterization of HNV agriculture are:

- *Low intensity*
- *Semi-natural vegetation*
- *Land cover diversity*

Low intensity of the land use is distinctive characterization of agriculture with HNV. Low intensity at agricultural lands use is related with application of traditional and nature-friendly farming practices. Such ones are for example traditional use of constantly grassed areas, while beside this, practices are in conformity with natural processes in the nature (time for reproduction of threatened animal species, for plant species growth) and with characterizations of certain region (seasonality of practices and etc.). In the same time, low-intensive practices give opportunity for natural restoration of environmental eco-systems (restoration of pastures' and meadows' grass cover, soils and waters conservation), which from its own side is precondition for the presence of those valuable agricultural resources at disposal of farmers for a longer-term period of time. Low intensive practices are characterized with:

- *Decreased use of pesticides and fertilizers*
- *Decrease of mechanical cultivation on the account of physical labor*
- *Constantly grassed areas maintenance, through traditional pasture/mowing practices*
- *Conformity with certain region characterization, including number of grazing animals, number and time of grazing*

- Ниска интензивност
- Полуестествена растителност
- Разнообразие на земното покритие

Ниската интензивност на земеползването е отличителна характеристика на земеделското с ВПС. Ниската интензивност при ползването на земеделските земи е свързано с прилагане на традиционни и щадящи природата земеделски практики. Такива са например традиционното ползване на постоянно затревените площи, като едновременно с това практиките са съобразени с естествените процеси в природата (времето за размножаване на застрашени животински видове, за растеж на растителните видове) и с характеристиките на даден район (сезонност на практиките и др.). В същото време ниско интензивните земеделски практики дават възможност за естествено възстановяване на природните екосистеми (възстановяване на тревната покривка на пасища, ливади, опазване на почвите и водите), което от своя страна е предпоставка за наличието на тези ценни селскостопански ресурси на разположение на фермерите за по-дълъг период от време.

Нискоинтензивните практики се характеризират с:

- намалена употреба на пестициди и торове;
- Намаляване на механичната обработка за сметка на физическия труд;
- Поддържане на постоянно затревените площи чрез традиционни практики на паша/ косене Съобразяване с характеристиките на даден район, вкл. брой на пашуващите животни, брой и време на пашата/ коситбата;
- Опазване на генетичното разнообразие на стопанските животни и култури, традиционни за даден район видове, които са най-добре адаптирани към местните условия;
- Опазване и поддържане на характеристиките на традиционния пейзаж, като синори на полетата, живи плетове, каменни стени, захрастени и гористи участъци, малки реки и др..

Полуестествената растителност е свързана с опазването и използването на пасищата и ливадите за паша, както и опазването на мозайките от гървесно-храстова растителност в обработваемите земи, като местообитание на различни животински и растителни видове.

Земеделското с ВПС спомага за поддържане на разнообразно земно покритие и типичния селски пейзаж. Тази мозайка от различни земеделски земи носи не само естетически ползи, а и екологични ползи за поддържане на разнообразна хранителната база и местообитания за видовете.

Полуестествените затревени площи в България, могат да бъдат класифицирани най-

- Conservation of genetic diversity of farming animals and crops, traditional for certain region species, which are adapted in the best way to local conditions
- Conservation and maintenance of traditional landscape characterizations, as field boundaries, hedge-rows, stone walls, bushy and forestry sections, small rivers and etc.

Arable land with High Nature Value cover regions in Europe, in which agriculture is the basic (generally prevailing) use of land and in which this agriculture is maintained or is related with great diversity of species and habitats, and whose conservation is of European and/or national, and/or regional significance, or both.

Generally, HNV lands are sub-divided into 3 types, while they are not strictly determined, but are more often a base for recognition, whether certain agricultural lands are with HNV.

Тип	Характеристика
ВПС 1 Тип 1	Земеделски земи с преобладаваща полуестествена растителност, използвани за нискоинтензивна паша <i>Farmland with a high proportion of semi-natural vegetation, such as species-rich grassland.</i>
ВПС 2 Тип 2	Комбинация от нискоинтензивни обработваеми земи и полу-естествена растителност. <i>Farmland with a mosaic of low intensity agriculture and semi-natural and structural elements, such as field margins, hedgerows, stone walls, patches of woodland or scrub, small rivers etc.</i>
ВПС 3 Тип 3	Земеделски земи, включително интензивно управлявани обработваеми земи и пасища, обитавани от редки видове от конзервационна значимост. <i>Farmland (including intensively managed crops and grassland) supporting rare species or a high proportion of European or World populations.</i>

1. Grasslands of the Lowlands and Hilly Areas (up to 500-600 metres above sea level)
  - Lowland Hay Meadows (12%)
  - Lowland Pastures (56%)
  - Abandoned Arable Fields (9%)
2. Mountain Grasslands (from 500-600 to 1,800-2,100 metres above sea level)
  - Mountain Hay Meadows (13%)
  - Mountain Pastures (10%)

Additionally there are natural grasslands in the high mountains at altitudes over approximately 2,000 metres.

All semi-natural grasslands need the continuation of traditional agricultural practices in order to survive. This means the continuation of traditional patterns of grazing and hay-making, as well as

общо в следните типове :

1. Затревени площи в низинните и хълмисти райони (до 500-600 м. н.м.в.)
  - низинни сенокосни ливади (12%)
  - низинни пасища (56%)
  - изоставени обработваеми площи (9%)
2. Планински затревени площи (от 500-600 до 1,800 – 2,100 м. н.м.в.)
  - планински сенокосни ливади (13%)
  - планински пасища (10%)

Отделно от това, има и естествени затревени площи в планините на височина над 2000 м.

Всички полу-естествени пасища се нуждаят от продължаване на традиционни селскостопански практики за да оцелеят. Това означава продължаване на традиционните схеми на паша и коситба, както и не влагане на агрохимикали, като изкуствени торове и пестициди. Ако полу-естествените пасища не се управляват по съответния начин, например има изоставяне на земята или преизпасване, биоразнообразието на тревното съобщество ще намалее, за сметка на развитието на храсти или доминиране на агресивни тревни видове.

5.4. Картиране на Селскостопанските Системи с ВПС в България

Земеделските земи с висока природна стойност са равномерно разпределени из цялата страна. По данни на Европейската изпълнителна агенция за околна среда индикативната площ на земеделските земи с висока природна стойност в България е 0,4 млн. ха.

Процесът на валидиране на картата на Европейската изпълнителна агенция по околна среда за земеделските земи с висока природна стойност в България започна в средата на 2007г. Картата е вече завършена и одобрена от създадената за целта работна група. Тя се основава на концепцията за трите основни категории земеделски земи с висока природна стойност (висок дял на полуестествена растителност, мозайка от ниско интензивно земеделие и природни и структурни елементи, редки видове или висок дял на европейски и световни популации). Резултатите показват, че земеделските земи с висока природна стойност в България възлизат на около 1,6 млн. ха или 31% от ИЗП.

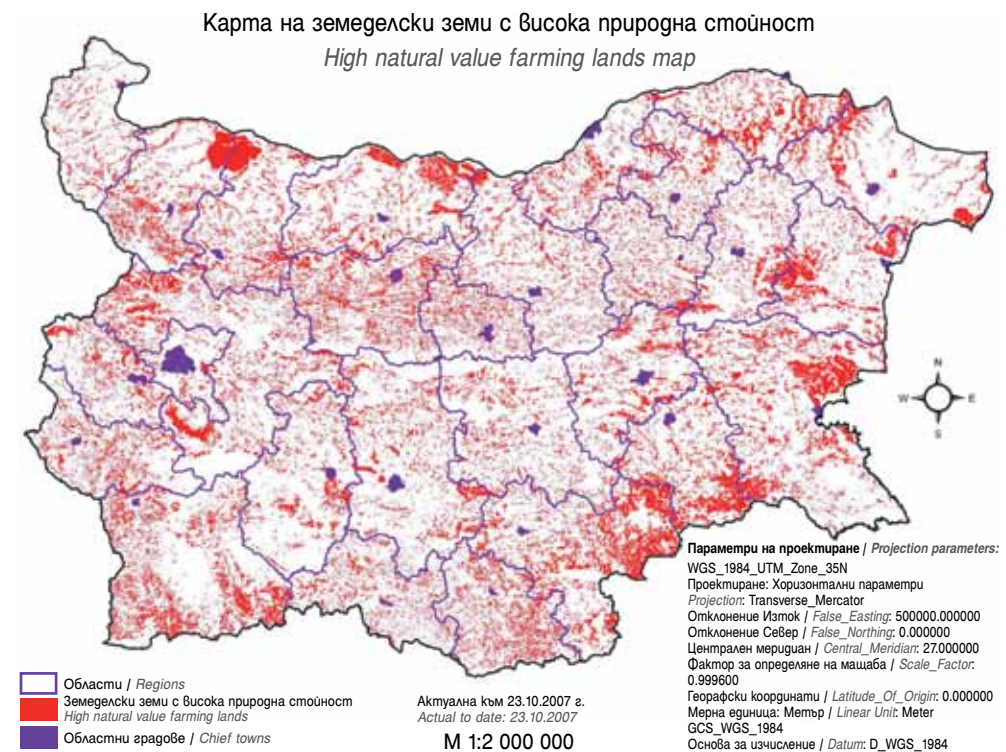
the avoidance of agro-chemical inputs such as fertilisers and pesticides. If the semi-natural grasslands are not managed in the proper way, for instance by land abandonment or over-grazing, the biodiversity of the grassland community will decrease by development of shrub encroachment or dominance of competitive grassland species.

5.4. Mapping HNV Farming Systems in Bulgaria

HNV farmlands are relatively evenly distributed in the whole country – from the plains to the mountain tops. According to the European Environmental Agency data the indicative area of the HNV farmlands in Bulgaria is 0.4 million ha. However a process of validation of the European Environment Agency map on HNV farmlands in Bulgaria began in the middle of 2007. The map is already completed and approved by the established working group. The map is based on the concept of three main categories of HNVF (high proportion of semi-natural vegetation, mosaic of low intensity agriculture and natural and structural elements, rare species or a high proportion of European or world populations). The results show that HNV farmlands in Bulgaria represent around 1, 6 million ha or 31% of the UAA.

Карта на вероятното разпространение на земеделските земи с ВПС в България (Източник: МЗХ 2007)

Map of the likely distribution of HNV farmland in Bulgaria (Source: MAF 2007)

6.1. Какво представлява Natura 2000?

Директивата за природните местообитания, приета през 1992 г., заедно с по-ранната Директива за защита на птиците, са згловият камък на Европейската политика за опазване на природата. Тя е освен това ключов елемент в Европейския план за действие за опазване на биологичното разнообразие, който цели да се спре упадък на биологичното разнообразие в ЕС до 2010 г. и след това.

Директивата е изградена върху два стълба: мрежа Natura 2000 от защитени обекти (която включва и обекти по Директивата за защита на птиците) и една стриктна за защита на видовете. Нейната цел е едно множество от над 200 местообитания и 1 000 видове да достигне и поддържа това, което се дефинира като 'благоприятен природозащитен статут', така че да се гарантира дългосрочното им бъдеще.

Директивата за защита на птиците изисква да се създадат специални защитени зони (СЗЗ) за птици. Директивата за природните местообитания изисква аналогично да бъдат определени специални зони за опазване (СЗО) за групи видове, както и за местообитания. Съвместно, СЗЗ и СЗО създават мрежа Natura 2000 за защитени райони.

Всяка държава-членка на ЕС трябва да състави списък на най-добрите райони, съдържащи местообитанията и видовете, изброени в Директивата за природните местообитания и Директивата за птиците. Този списък трябва след това да бъде предаден на Европейската комисия, след което ще се направи оценка и процес на подбор на европейско ниво, за да се реши дали предложените обекти могат да бъдат обявени за обект от интерес за Общността (ОИО) и да станат обект по Natura 2000.

България представи списък на СЗЗ и СЗО и понастоящем върви оценка за това, дали предложените обекти могат да станат част от мрежата Natura 2000. След като Европейската комисия одобри списъка на предложените обекти, българското правителство е длъжно да предприеме юридически мерки, за да обяви тези обекти за защитен район по националното законодателство. За всеки обект, обявен за обект по Natura 2000, правителството трябва да предпише какви мерки за управление са необходими, за да се постигне благоприятен природозащитен статут. Българското правителство очаква да вземе решение през 2012 г. относно изискванията за управление за всеки обект.

Директивата за природни местообитания е съставена от поредица от членове и приложения. Членовете очертават целта на опазване на биологичното разнообразие и средствата за постигането на тази цел. Приложенията представляват списъци на местообитанията и видовете от значение за Общността, които се нуждаят от различни форми на защита.

Член 1 дефинира 'природозащитен статут' като сбор от влиянията върху местообита-

6.1. What is Natura 2000?

The Habitats Directive, adopted in 1992, together with the earlier Birds Directive, form the cornerstone of Europe's nature conservation policy. It is also a key component of the EU Biodiversity Action Plan, which aims to halt the decline of EU biodiversity by 2010 and beyond.

The directive is built upon two pillars: the Natura 2000 network of protected sites (which also includes sites under the Birds Directive) and a strict system of species protection. Its objective is that a set of over 200 habitats and 1 000 species will reach and maintain what is defined as 'favourable conservation status' so that their long-term future will be secured.

The Birds Directive requires the establishment of Special Protection Areas (SPAs) for birds. The Habitats Directive similarly requires Special Areas of Conservation (SACs) to be designated for other species, and for habitats. Together, SPAs and SACs make up the Natura 2000 network of protected areas.

Each EU Member State must compile a list of the best areas containing the habitats and species listed in the Habitats Directive and the Birds Directive. This list must then be submitted to the European Commission, after which an evaluation and selection process on European level will take place in order to decide whether a the proposed sites can be designated as a Site of Community Interest (SCI) and become a Natura 2000 site.

Bulgaria has submitted the list of SPAs and SAC's and currently the assessment is ongoing whether the proposed sites can become a part of the N-2000 network. Once the European Commission has approved the list of proposed sites the Bulgarian government is obliged to take juridical measures to designate these sites as a protected area under national legislation. For each site designated as a N-2000 site the government needs to prescribe what management measures are required to achieve favourable conservation status. The Bulgarian government expects to decide in 2012 on the management requirements per site.

The Habitats Directive is made up of a series of articles and annexes. The articles outline the aim of conserving biodiversity and the means to achieve that. The annexes are lists of habitats and species of Community interest in need of different forms of protection.

Article 1 defines 'conservation status' as the sum of the influences on habitats or species that affect their long-term distribution, structure and function, or abundance. It defines 'favourable' conservation status in terms including stability of range, and viability.

Article 11 specifies that the habitats and species of Community importance must be monitored to provide a clear picture of their actual conservation status and trends.

Article 17 specifies that reports must be made based on monitoring every six years, to cover the implementation of the directive. The first Article 17 reports, for the period 1994-2000, prioritised the transposition of the directive into national laws and designating Special Areas of Conservation. The

ния или видове, които засягат дългосрочното им разпространение, структура и функция, или изобилие. Той дефинира 'благоприятния' статут на опазване в такива термини, които включват стабилност на ареала, и жизнеспособност.

Член 11 уточнява, че местообитанията и видовете от значение за Общността трябва да бъдат наблюдавани, за да осигурят ясна представа за действителния им природозащитен статут и за тенденциите.

Член 17 уточнява, че докладите трябва да се изготвят въз основа на наблюдения на всеки шест години и да обхващат изпълнението на директивата. Първите доклади по член 17 за периода 1994-2000 поставят като приоритет транспонирането на директивата в националното законодателство и определянето на специални защитени зони. Сегашните доклади, които обхващат периода 2001-2006 г., са първите, които включват оценки на природозащитния статут на местообитанията и видове от интерес за Общността. В член 17 докладите могат да бъдат разглеждани като «медицински преглед» за местообитанията и видове, обхванати от директивата – показвайки къде има най-голяма нужда от действие и дали директивата е ефективна.

Една обща оценка на природозащитния статут на местообитанията показва, че местообитанията, свързани със земеделието, показват по-лош природозащитен статут спрямо неземеделските местообитания, като само 7% имат «положителна» оценка, в сравнение с 21% за групи видове местообитания.

За местообитания, зависещи от земеделие, изоставяне на пасища, преизпасване или недоизпасване, небалансирано торене и използване на пестициди, промяна на практиките на култивиране, разораване и залесяване на тревни площи и премахване на характерни стипки на ландшафта са най-често цитираните натисък и заплахи.

6.2. Планиране на управлението за обекти по Natura 2000

Какво включва планиране на управлението за обекти по Natura 2000?

Не съществуват централни правителствени органи, които да отговарят за управлението на обекти по NATURA 2000, подобно на дирекциите за природни паркове. Това е децентрализирана система, което предполага необходимост от високо ниво на знанията за всички ръководители, относно изискванията на конкретната територия NATURA 2000. И освен това предполага наличие на много добра комуникация и координация между тях. Това би могло да се постигне, само има коректно изпълнение на всички управленски инструменти, предвидени със законодателството. Основните разпоредби на европейското законодателство са:

- Член 6, параграф 2 от Директивата за природните местообитания изисква от страните да не влошават качеството на местообитанията и да не безпокоят съществено защитените видове.

current reports, covering 2001-2006, are the first to include conservation status assessments of the habitats and species of Community interest. The Article 17 reports can be viewed as a 'health check' for the habitats and species covered by the directive – showing where the greatest need for action is and whether the directive is effective.

An overall assessment of the conservation status of habitats indicated that habitats linked to agriculture show a worse conservation status than non-agricultural habitats, with only 7% of 'favourable' assessments compared to 21% for other types of habitats.

For habitats dependent on agriculture, abandonment of pastures, over or under-grazing, unbalanced fertilization and the use of pesticides, changing cultivation practices, ploughing up and afforestation of grasslands and removal of landscape features are the most frequently cited pressures and threats.

6.2. Management Planning for Natura 2000 sites

What does management planning for Natura 2000 sites involve?

There are no centralized governmental bodies responsible for managing NATURA 2000 sites, similarly to Directorates of Natural Parks. This is a decentralized system, which presupposes need of high level of knowledge amongst all managers, about requirements of the particular NATURA 2000 territory. And it presupposes an existence of very good communication and coordination between them. This could be achieved only if there is correct implementation of all management instruments provided by legislation. The main provisions of the European legislation are:

- Article 6 (2) of the Habitats Directive require countries to not deteriorate quality of habitats and to not disturb significantly species protected.
- Article 6 (1) prescribe that active measures should be undertaken to maintain or restore the favorable conservation status.
- Article 6 (3) requires every plan or project affecting NATURA 2000 site to be adopted only after ascertained by authorities that it will not affect negatively the site – so called proper assessment.

The management instruments, which could/should be developed on the base of these legal provisions are:

- Carrying out of assessment of impacts on NATURA 2000 of projects and plans, prior to their approval;
- Development and adoption of management plans of NATURA 2000 sites;
- Carrying out nature friendly forestry, hunting and agricultural activities compatible with the requirements of NATURA 2000;

- Член 6, параграф 1 предписва предприемането на активни мерки за поддържане или възстановяване на благоприятния природозащитен статус.
- Член 6, параграф 3 изисква, всеки план или проект, които засягат обект по НАТУРА 2000 да бъде приет, само след като бъде установено от властите, че той няма да засегне негативно обекта – така наречената надлежна оценка.

Управленските инструменти, които биха могли да бъдат разработени на основата на тези правни разпоредби, са:

- Извършване на оценка на въздействията на проекти и планове върху НАТУРА 2000, преди тяхното одобрение;
- Разработка и приемане на планове за управление на обекти по НАТУРА 2000;
- Извършване щадящи природата горски, ловни и земеделски дейности, съвместими с изискванията на НАТУРА 2000;
- Извършване на специфични дейности и действия, концентрирани пряко върху поддържането или възстановяването на природозащитния статус на конкретни видове/местообитания.

Какво означава ръководител на обект по Натура 2000?

Българското законодателство не дефинира конкретна роля на “ръководител обект по Натура 2000”. Практически всички собственици и ръководители на държавна или частна земя, заедно с всички държавни органи, които отговарят за конкретен район, биха могли да бъдат определени като такива.

Какви са техните роли и отговорности?

Тук ще направим кратък обзор на ролите на различните ръководители:

Частни и държавни собственици на земеделски и горски земи.

Те са сред най-отговорните ръководители. Основна част от биологичното разнообразие, местообитанията и видовете са концентрирани в тези земи. Поради това тези собственици пряко отговарят както за практическото изпълнение на изискванията да не засягат негативно обектите по НАТУРА 2000, така и за поддържане/възстановяване на благоприятния природозащитен статус.

Традиционно използването на тези земи се асоциира с определени управленски практики (горско стопанство, лов, земеделие), развити преди приемане на НАТУРА 2000. Определено, след приемане на НАТУРА 2000, всички тези практики следва да бъдат ревизирани с оглед на целите за обект. И определено самите собственици не могат да направят това посредством собствените им познания и отговорност. Освен това е практически невъзможно всеки отделен собственик/ръководител да направи това като извърши оценка на въздействията на дейностите. Ако обаче въпросът не бъде решен по друг начин, изпълнението на член 6, параграф става задължителна разпоредба. Какви биха могли да бъдат възможните инструменти за решаването на този въпрос по един по-стратегически начин? За да отговорим на този въпрос, следва да видим ролята на другите ръководители.

- *Carrying out of specific activities and actions directly focusing maintenance or restoration of the conservation status of particular species/habitats.*

What is a Natura 2000 site manager?

The Bulgarian law doesn't define specific role of "Natura 2000 site manager". Practically all owners and managers of public or private land, together all public bodies responsible for particular area could be identified as such.

What are his/her roles and responsibilities?

Here we will briefly overview roles of different managers:

Private and public owners of agricultural and forest lands.

The main part of biodiversity, habitats and species are concentrated in the lands of private and public owners. These owners are therefore directly responsible for both practical implementation of requirements to not affect negatively the NATURA 2000 sites and for maintenance/recovery of the favorable conservation status.

Traditionally use of these lands is associated with certain managing practices (forestry, hunting, agriculture) developed prior to adoption of NATURA 2000. Certainly after adoption of NATURA 2000 all these practices should be revised in view of site objectives. And certainly the owners itself can't do that by means of their own knowledge and responsibility. It is also practically impossible to that by means of carrying out of assessment of impacts of activities every separate owner/manager. However if the issue would be not addressed in other way, implementation of article 6 (3) become obligatory provision. What could be the possible instruments to address this issue in more strategic manner? To answer the question we should see the role of other managers.

Prior to do this, we should mention that the owners could also initiate other activities changing the land use – for example project for build up in their lands. Here they should inevitably pass proper assessment and finally they could be limited to implement their wills. Such limitation is a general obligation applicable for all owners of such lands and also because it is not limitation imposed on existing practice it is not subject of any compensation. Still in Bulgaria there are no developed financial mechanisms to give economical value of provided in such manner ecological services (protection of biodiversity and landscape) and to provide owners with access to these economical value of their lands.

Finally to put the point here it is important to say that there is no formal limitation to any owner – private, municipality, church, forestry units to propose and to carry out particular activities towards maintenance or restoration of habitats and species. Especially municipalities could be amongst main actors in developing managing plans for NATURA 2000. Lack of wish and knowledge could be main reasons limiting the role of these managers. The only way to overcome these limitations, if there is general will, is to get in contact with NGOs and to establish cooperation between these two types of managers.

Ministry of Environment and Waters and its regional inspectorates

This is the main competent authority for implementation of NATURA 2000. Its roles are as follows:

Преди да направим това, следва да споменем, че собствениците биха могли да иницират и други дейности, променяйки използването на земята – например проект за строеж в земите им. Тук неизбежно следва да минат подходяща през надлежна оценка и накрая биха могли да бъдат ограничени да изпълнят волята си. Това ограничение е общо задължение, приложимо за всички собственици на такива земи и освен това, тъй като не е ограничение, наложена върху съществуващата практика, не е предмет на никаква компенсация. В България все още няма разработени финансови механизми, които да определят икономическата стойност на така предвидените екологични услуги (защита на биологичното разнообразие и ландшафта) и да предоставят на собствениците достъп до икономическата стойност на техните земи.

И накрая, за да сложим тук точка, е важно да кажем, че не съществува формално ограничение за никой собственик – частник, община, църква, горски структури, да предложат и извършат конкретни дейности, насочени към поддържане или възстановяване на местообитания и видове. Особено общините биха могли да бъдат сред основните участници в разработването на планове за управление на НАТУРА 2000. Липсата на желание и знания биха могли да бъдат основните причини, ограничаващи ролята на тези ръководители. Единственият начин да се преодолее тези ограничения, ако съществува колективна воля, е да се влезе в контакт с неправителствени организации и се установи сътрудничество между тези два типа ръководители.

Министерството на околната среда и водите и неговите регионални инспекторати

Това е основният компетентен орган за изпълнение на НАТУРА 2000. Неговите роли са, както следва:

- Министерството е основното действащо лице при приемане на разпоредби за определяне на обекти по НАТУРА 2000. Тези разпоредби са национално решение и инструмент, макар че са тясно свързани със и са необходими за правилното изпълнение на член 6, параграф 2 на Директивата за природни местообитания. Съгласно българското законодателство тези разпоредби следва да съдържат списък на забраните, свързани с дейности, които биха могли да засегнат негативно обекти по НАТУРА 2000. Поради това тук основната роля на министерството е да предостави комплексни анализи на тези дейности и тяхното въздействие върху стратегическото ниво (“стратегическа оценка на член 6, параграф 3”) и на основа на тези анализи да формулира изчерпателен списък на забраните. Ако не направи това, то това извършването на тези дейности би могло да застраши обектите и ще изисква извършване на оценка по член 6, параграф 3 преди всяка конкретна дейност и ще блокира администрацията. Приемането на изчерпателен списък на забраните има друг положителен ефект. Той предвижда компенсиране на собствениците за възможни загуби, дължащи се на забраните, посредством мярка за компенсация по НАТУРА 2000, включена в програмата за развитие на селските райони.
- Министерството е освен това изпълнител за разработката на планове за управление на обектите и след това за тяхното приемане. По закон, тези забрани могат да включват както списък на забраните, свързани с конкретни райони, така и дей-

- *The Ministry is the main actor in adoption of Designation orders of NATURA 2000 sites. These orders are a national decision and instrument, however is closely related and are necessary to implement properly article 6 (2) of the Habitats Directive. According to Bulgarian law these orders should contain list of bans related to activities, which could affect negatively NATURA 2000 sites. The main role here of the Ministry is therefore to provide a comprehensive analyses of such activities and their impact on strategic level (“strategic article 6 (3) assessment”) and on the base of these to formulate a comprehensive list of bans. If it will no do so than carrying out of such activities could endanger the sites and will require carrying out article 6 (3) assessment prior to any particular activity and to block the administration. The adoption of comprehensive list of bans has another one positive result. It allows to compensate the owners for possible losses due to bans, by means of NATURA 2000 compensation measure included in Rural Development Program.*
- *The Ministry is also is the contractor in development of the Site Management plans and afterwards in their adoption. According to law these bans can contain both, again list of bans, related to particular areas, and activities necessary for maintenance/restoration habitats and species. Such plans have territorial aspects, so they play role of strategic master plan towards implementation of both articles 6 (1) and 6 (2).*
- *The Ministry is the body carrying out proper assessments and taking decisions to approve or to not approve certain project or plan (here it acts in regime of applying obligatory requirements and it is not free to decide on its own understanding). If other managers could be excused for lack of sufficient knowledge and capacity to implement the NATURA 2000 – Ministry can't be excused for lack of such capacity.*
- *It is also responsible for carrying out regular monitoring of NATURA 2000 and for maintaining the scientific information for NATURA 2000.*

Ministry of agriculture, food and forestry

It is very important ministry as it is responsible for implementation of Rural Development Program. There are two directly related measures to aims of the NATURA 2000 – Natura 2000 compensation measures aimed to compensate restrictions for private owners to common and existing agricultural practices and Agri-environmental measures aimed also to provide support for carrying out important activities to maintain particular habitats and species. The Ministry is also responsible to develop similar measures in the field of fishery and forestry, however so far missed to do so. Regional forestry departments are directly responsible for managing of the state forests, for development 10 years Forest Management Plans and for their implementation.

Municipalities

According to the Environment Protection Act Municipalities are bodies responsible for general implementation in their territories of the Environmental law, what also includes NATURA legislation. Municipalities are often big owners and forests and therefore are direct managers of those lands.

ности, необходими за поддържане/възстановяване на местообитанията и видовете. Тези планове имат териториални аспекти, така че играят ролята на стратегически генерален план в посока изпълнение на двата члена – член 6, параграф 1 и член 6, параграф 2.

- Министерството е органът, извършващ надлежни оценки и вземащ решения за одобряване или неодобряване на определен проект или план (тук то действа в режим на прилагане на задължителните изисквания и не е свободно да решава съгласно собственото си разбиране). Ако другите ръководители биха могли да бъдат извинени за липсата на достатъчно знания и капацитет за изпълнението на НАТУРА 2000, то министерството не може да бъде извинено за липсата на такъв капацитет.
- То освен това отговаря за извършването на редовен мониторинг на НАТУРА 2000 и за поддържане на научната информация за НАТУРА 2000.

Министерство на земеделието, храните и горите

Това е едно много важно министерство, тъй като отговаря за изпълнение на Програмата за развитие на селските райони. Съществуват две пряко свързани мерки за целите на НАТУРА 2000 – компенсационни мерки по Натура 2000, насочени към компенсиране на ограниченията за частните собственици за общите и съществуващите земеделски практики, и агроекологичните мерки, насочени също към осигуряването на подкрепа за изпълнение на важни дейности за поддържане на конкретни местообитания и видове. Министерството освен това отговаря за разработката на подобни мерки в областта на рибарството и горското стопанство, но досега не се е занимавало с това. Регионалните отдели за горското стопанство отговарят пряко за управлението на държавните гори, за разработката на 10-годишни планове за управление на горите и за тяхното изпълнение.

Общини

Съгласно Закона за опазване на околната среда общините са органите, които отговарят за общото изпълнение на тяхна територия на екологичното законодателство, което включва и законодателството за НАТУРА. Общините са често пъти големи собственици на гори и са преки ръководители на тези земи. Общините са пряко отговорни за териториалното планиране: те разработват генералните планове, и трябва освен това да ги снабдят с надлежна оценка. Освен това отговарят за даването на разрешителни за строеж и затова са отговорни да гарантират, че не се издават разрешителни, без предварително съгласие с надлежната оценка. Общините освен това разработват планове за местно развитие, които следва да съблюдават НАТУРА 2000 и да получат надлежна оценка преди приемането им. Общините могат в бъдеще да играят важна роля в разработката на планове за управление на обекти по НАТУРА 2000. В повечето случаи общините не изпълняват надлежно отговорностите си спрямо “Натура 2000” поради много нисък капацитет и липсата на познания по въпроса.

Министерство на регионалното развитие

Министерството отговаря за окончателното приемане на генералните планове и по такъв начин следва да гарантира, че надлежната им оценка е извършена надлежно и че

Municipalities are also directly responsible for spatial planning: they develop the Master plans and also should provide them with proper assessment. They also are responsible for giving building permits and therefore are responsible to ensure that no permits are issued without being preliminary provided with proper assessment consent. Municipalities also develop local development plans, which should regard NATURA 2000 and should pass proper assessment prior to adoption. Municipalities can play significant role in future in development of management plans for NATURA 2000 sites. In most cases Municipalities fail to implement properly their responsibilities towards NATURA 2000 due to very low capacity and lack of knowledge on the issue.

Ministry of Regional Development

It is responsible for final adoption of master plans and these way should ensure that proper assessment of them is carried out properly and all NATURA 2000 concerns are taken into account. It is also responsible for development of national development plans and In big extent for infrastructure planning.

Regional Governors

They are responsible for managing of state property in their regions including varying activities which can directly affect NATURA 2000. Most serious problems were caused in the past years by activities dealing with so called prevention of floods often negatively affecting riparian habitats and also for use of pesticides in national anti pests campaigns in forestry and agriculture – in 2010 for example campaign against Migratory locust. Many violations are encountered as such activities do not pass proper assessment.

6.2. Natura 2000 and Favourable Conservation Status – what does it mean in practice?

The main aim of all NATURA 2000 sites is to maintain and where necessary to restore the Favourable Conservation Status (FCS) of habitats and species protected in those sites. Therefore the FCS is the heart of NATURA 2000. Every measure and activity is assessed towards achieving or not this aim. In order to have a favorable condition of the species and habitats their distribution/area covered should not decline and should not be less than necessary for long term survival. Habitats should be in good condition with natural structure and functions. Populations should be viable and reproduce successfully. The mid and long term perspectives should be good in terms of keeping or restoring favorable conditions. Detailed guidelines are developed in Bulgaria, how to assess this status for each species and habitat. They could be downloaded on www.natura2000.biodiversity.bg.

Which measures are suitable for which habitat types (Annex I of the Directive) and habitats of species (Annex II of the Directive)?

Several grassland habitats and species were studied in the course of the project and their management requirements identified.

1530* Pannonic salt steppes and salt marshes

The habitat type has developed on alluvial deposits covered by Fluvisols in river valleys. The wet

всички въпроси във връзка с НАТУРА 2000 са взети под внимание. То освен това отговаря за разработката на национални планове за развитие и, до голяма степен, за инфраструктурното планиране.

Областни управители

Те отговарят за управлението на държавната собственост в техните региони, включително за различни дейности, които могат пряко да засегнат НАТУРА 2000. Повечето сериозни проблеми бяха предизвикани през изминалите години от дейности, занимаващи се с така наречената превенция на наводнения, които често пъти засягаха негативно крайбрежните местообитания и освен това използването на пестициди в национални кампании срещу вредителите в горското стопанство и земеделието – през 2010 г. например кампания срещу прелетните скакалци. Срещат се много нарушения, тъй като тези дейности не минават през надлежна оценка.

6.2. Натура 2000 и благоприятният природозащитен статус – какво означава това на практика?

Основната цел на всички обекти по НАТУРА 2000 е да се поддържа и при необходимост, да се възстанови благоприятния природозащитен статус (БПС) на местообитания и видове, защитени в тези обекти. Поради това БПС е в сърцевината на “Натура 2000”. Всяка мярка и дейност се оценява спрямо изпълнението или неизпълнението на тази цел. За да има благоприятни условия за видовете и местообитанията, тяхното разпределение / ареал на покритие не трябва да намаляват и не трябва да са по-малки от необходимото за едно дългосрочното оцеляване. Местообитанията трябва да са в добро състояние, с естествена структура и функции. Популациите следва да са жизнеспособни и успешно да се възпроизвеждат. Средносрочните и дългосрочните перспективи следва да са добри от гледна точка на запазване или възстановяване на благоприятни условия. В България се разработват подробни инструкции за това, как да се оцени този статус за всеки вид и местообитание. Същите могат да бъдат свалени от www.natura2000.biodiversity.bg.

Какви мерки са подходящи за какви типове местообитания (Приложение I към Директивата) и местообитания на видове (Приложение II към Директивата)?

В хода на проекта бяха проучени няколко пасищни местообитания и видове и бяха определени изискванията за тяхното управление.

1530* Панонски солни степи и солни блата

Този тип местообитание се е развил върху алувиални наслаги, покрити от флувисоли (млади почви) в речните долини. Влажните условия позволяват да се използват като пасища за говеда през сухите летни месеци. Този тип местообитание се използва успоредно и за сенокос. Пролетните наводнения предизвикат повишаване на солеността на наносните почви поради високите нива на подпочвените води и горещото лято. Тези общности са

conditions make them used as pastures for cattle in dry summer months. The habitat type is also used in parallel for mowing. Spring floods cause rise in salinity of the alluvial soils due to the high groundwater levels and the hot summer. These communities are the result of the joint impact of grazing, soil and climatic conditions. Grazing should be maintained at extensive levels of 0,8-1,2 animals units/ha on these meadows where the habitat type occurs in order to secure the habitat type' typical species composition and avoid ruderalisation, which is associated with high level of grazing. In parallel mowing is acceptable practice, but up to 75% of the meadow area each year with applying a rotation next year. The mowing should be done only after bloom of the vegetation. Productivity of these grasslands is 4500-6500 kg dry yield/ha (according to Hamnett R., Bulgaria. Country Pasture/Forage Resource Profiles.

<http://www.fao.org/ag/AGP/agpc/doc/Counprof/Bulgaria/bulgaria.htm>.

6210 Semi-natural dry grasslands and scrubland facies on calcareous substrates (Festuco-Brometalia)

The habitat type has developed on basic sandstones and acidic rocks at altitude of 0-1100 m. The soils are shallow, but not mosaic and deeper than in 6240 and 62A0. It turns to 6250 on deep loess deposits. It is a semi-natural grassland type created by grazing of mixed herds of cows, sheep and goats. Particularly low intensity grazing of goats is crucial to prevent overgrowing with shrubs and trees. The last should happen in mixed herds in relation 1/4 to 1/3 goats to all animals in order to graze the area of the pasture and to prevent entering of goats in the nearby forest. The intensity of grazing should not exceed 0,3 animal units/ha. On steep slopes of 30° or more, grazing of sheep and cows should be avoided. Only low intensity goat grazing should take place in order to keep open spaces. Productivity of these grasslands is 1600-2600 kg dry yield/ha.

6240* Sub-pannonic steppic grasslands

The habitat type has developed on very shallow mosaic soils with basic rock limestone or marl. It is often developed in a mosaic with habitat type 6110 *Rupicolous calcareous or basophilic grasslands of the Alysso-Sedion albi. The habitat type covers relatively small areas on step slopes and is very vulnerable and does not provide good conditions for any agricultural activities. The habitat should be kept free of agricultural activities except very low intensity grazing of sheep and goats in order to keep the areas from overgrowing with shrubs.

6250* Pannonic loess steppic grasslands

This habitat type develops on loess deposits, covered on the surface mostly with Chernosem (black soil). It is a primeval steppe habitat and grazing is not necessary for maintenance of steppe characteristics. Where soils become shallow and basic rock is hard limestone it gradually turns to habitat 6210 Semi-natural dry grasslands. Widely spread in the past, this habitat is being destroyed by ploughing of the soil for arable land, existing these days in relatively isolated patches of public pastures called “mera”. Also a big part of these pastures are degraded due to long-term

резултат от съвместната въздействие на пашата, почвените и климатичните условия. Пашата следва да се поддържа на екстензивни нива от 0,8-1,2 глави добитък/ хектар по тези поляни, където се явява този тип местообитание, така че да се осигури типичния състав от видове за този тип местообитание и се избегне рудерализация, което е свързано с високото ниво на паша. Успоредно с това косенето е приемлива практика, но до 75% от зоната на поляната ежегодно, с прилагане на ротация през следващата година. Косене следва да се извършва само след разцъфтяване на растителността. Производителността на тези тревни площи е 4500-6500 кг сух добив/ха (съгласно Hamnett P., България). Пасища в страната/профили на фуражните ресурси.

<http://www.fao.org/ag/AGP/agpr/doc/Сounprof/България/българия.htm>

6210 Полуестествени сухи тревни площи и храстова фация върху варовикови субстрати (Festuco-Brometalia)

Този тип местообитание се е развил върху основни пясъчници и кисели скали на височина 0-1100 m. Почвите са плиткы, но не мозаечни и са по-гълбоки отколкото при 6240 и 62A0. Местообитанието се превръща в 6250 върху гълбоки лъсови наслаги. То е полуестествен тип тревна площ, създаден посредством пашата на смесени стада от крави, овце и кози. По-специално нискоинтензивната паша на кози е от решаващо значение да се възпрепятства обрасването с храсти и гървета. Последното следва да извършва в смесени стада в съотношение 1/4 до 1/3 кози спрямо всички животни, за да опаса района на пасището и се възпрепятства влизането на кози в съседната гора. Интензивността на пашата не следва да превишава 0,3 глави добитък/ хектар. На стръмни склонове от 30° или повече, пашата на овце и крави следва да се избягва. Следва да се извършва само нискоинтензивна паша на кози, за да се запазят откритите пространства. Производителността на тези тревни площи е 1600-2600 кг сух добив/ха.

6240* Субпанонски степни тревни площи

Този тип местообитание се е развил върху много плиткы мозаечни почви с основна скала варовик или мергел. Този тип е често пъти развит в мозайка с тип местообитание 6110 *Скални варовици или базофилни тревни площи от тип карстови варовикови тревни площи. Този тип местообитание покрива относително малки райони върху стъпаловидни склонове и е много уязвим и не предоставя добри условия за никакви земеделски дейности. Местообитанието следва се гържи свободно от земеделски дейности, освен паша на овце и кози с много ниска интензивност, за да се запазят районите от обрасване с храсти.

6250* Панонски лъсови степни тревни площи

Този тип местообитание се развива върху лъсови наслаги, покрити на повърхността най-често с чернозем (черна почва). Това е девствено степно местообитание и не е необходима паша, за да се поддържа степната характеристика. Там, където почвите станат плиткы, а основната скала е твърда, варовикът се превръща постепенно в местообитание 6210 Полуестествени сухи тревни площи. Широко разпространено в миналото, това местообитание се разрушава с изораването на почвата за обработваема земя, която в наши дни съществува в относително изолирани участъци от обществени паси-

overgrazing in the past. The original plant communities of the habitat type have been dominated by Chrysopogon gryllus, but this species has gradually been displaced by Dichanthium ischaemum, a species more stable to grazing and tramping. Maintenance or restoration of the favorable conservation status requires to limit the grazing up to 0.3 animal units/ha. The priority of this habitat and the fact that in the near past it has been massively destroyed give grounds to seek restoration of this habitat on abandoned arable lands. Productivity of these grasslands is 1600-2600 kg dry yield/ha.

6510* Lowland haymaking meadows

This habitat type is rare and developed on alluvial deposits covered by Fluvisols at the bottom of river valleys. It is a semi-natural habitat type requiring regular mowing. In the absence of this maintenance it starts to slowly or faster to overgrow with shrubs and tree vegetation, even if intensively grazed. Traditionally it was usually intensively used with mowing several times per year and together with that grazed by cattle. As a result strong ruderalisation is observed, which is expressed mainly in occurrence of nitrofilous weeds and ruderal species. Before the communist collectivization, which took place after 1941, there was a law forbidding grazing in the meadows before May and after October during the wet season. Today such limitations do not exist. Grazing is not necessary to maintain the favorable conservation status of this habitat type, but grazing can be acceptable in dry season (May – October) and with an intensity of only 0,8-1,2 animals units/ha. Mowing at least one time per year of and up to 75% of the meadow area with applying a rotation next year is a crucial management practice in order to avoid overgrowing with shrubs. The mowing should be done only after bloom of the vegetation. Productivity of these grasslands is 4500-6500 kg dry yield/ha.

6520 Mountain haymaking meadows

The habitat type is found only in mountain areas and is developed on acidic rocks on altitudes from 750 up to 1900 m. Traditionally the habitat type is mainly used for mountain pasture for mixed herds of sheep, goats and cows, but the same areas were used also for mowing. It is a semi-natural habitat type requiring regular mowing or goat grazing. In the absence of this maintenance it starts slowly or faster to overgrow with shrubs and tree vegetation. Mowing at least one time per year of and up to 75% of the meadow area with applying a rotation next year is a crucial management practice in order to avoid overgrowing with shrubs. The mowing should be done only after bloom of the vegetation. Alternative is to provide the mountain meadows with regular grazing of mixed herds with intensity up to 0.8 animal units/ha and keep goats as part of a combined herd in relation 1/4 to 1/3 of all animals. Both mowing and grazing could be applied together. Productivity of these grasslands is 1900-3200 kg dry yield/ha.

Spermophilus citellus, Souslik

This species gained strong support from men activities throughout last several thousand years, but now is in strong decline due to abandoning the pastures and meadows. In order to survive and reproduce this species requires wide open areas without or with few shrubby and tree vegetation and with short grasses.

Colonies developed on dry pastures, code 6250, are suffering from low level of grazing and reduction in the number of sheep and cows. In order to be in good condition the grass should not be taller than 15 cm. However, the levels of grazing 0,1-0,3 animal units per ha which is acceptable

ща, наречени “мера”. Освен това голяма част от тези пасища са с влошено състояние поради дългосрочното преизпасване в миналото. Първоначалните растителни общности на този тип местообитание бяха доминирани от *Chrysopogon gryllus* (вид многогодишна трева), но този вид бе постепенно изместен от *Dichanthium ischaemum* (вид многогодишна трева), един по-стабилен вид за паша и тълчене. Поддържането или възстановяване на благоприятния природозащитен статус изисква да се ограничи пашата до 0.3 глави добитък/ хектар. Приоритетът на това местообитание и фактът, че в близко минало е било масово разрушено, дава основание да се търси възстановяване на това местообитание върху напусната обработваема земя. Производителността на тези тревни площи е 1600-2600 кг сух добив/ха.

6510* Низинни сенокосни ливади

Този тип местообитание е рядък и развит върху алувиални наслаги, покрити от флувисоли (млади почви) на дъното на речни долини. Това е полуестествен тип местообитание, който изисква редовен сенокос. В отсъствие на такова поддържане то започва бавно или по-бързо да обрасва с храсти и гървесна растителност, дори ако е интензивно изпасано. Традиционно се е използвало интензивно със сенокос няколко пъти годишно и заедно с това, е било изпасван от говеда. В резултат на това се наблюдава силна рудерализация, която се изразява основно в появата на нитрофилни плевели и рудерални видове. Преди комунистическата колективизация, осъществила се след 1941 г., е имало забранена паша в ливадите преди май и след октомври през време на влажния сезон. Днес такива ограничения не съществуват. Не е необходима паша, за да се поддържа благоприятния природозащитен статус на този тип местообитание, но пашата може да е приемлива в сухия сезон (май – октомври) и с интензитет от само 0,8-1,2 глави добитък/ха. Косене поне веднъж годишно на и до 75% от ливадната площ с прилагане на ротация следващата година е управленска практика от решаващо значение, за да се избегне обрасване с храсти. Косене следва да се извършва само след цъфтежа на растителността. Производителността на тези тревни площи е 4500-6500 кг сух добив/ха.

6520 Планински сенокосни ливади

Този тип местообитание се установява само в планински райони и е развит върху кисели скали на височини от 750 до 1900 m. Традиционно този тип местообитание се използва основно за планинска паша на смесени стада овце, кози и крави, но същите райони са използвани и за сенокос. Това е полустествени тип местообитание който изисква редовен сенокос или паша на кози. В отсъствие на такова поддържане то започва бавно или по-бързо да обрасва с храсти и гървесна растителност. Косене поне веднъж годишно на и до 75% от ливадната площ с прилагане на ротация следващата година е управленска практика от решаващо значение, за да се избегне обрасване с храсти. Косене следва да се извършва само след цъфтежа на растителността. Алтернативата е да се осигури за планинските ливади редовна паша от смесени стада с интензитет до 0.8 глави добитък/ хектар и да се запазят козите като част от комбинирано стадо в съотношение 1/4 до 1/3 кози спрямо всички животни. Сенокосът и пашата могат да се прилагат заедно. Производителността на тези тревни площи е 1900-3200 кг сух добив/ха.

for the maintenance of the grasslands habitats in good condition is not sufficient to maintain this grasslands as a suitable habitat for the souslik. Historical data show that high levels of grazing such as 0,3 – 0,4 animal units per ha are lowest limit to maintain souslik in some of the localities and that often even higher levels of grazing are necessary. Generally the souslik is in good conservation status and most abundant in overgrazed grasslands (over 1,5 animal units/ha) which are characterized by high ruderalisation, low coverage of dominant species and low diversity of typical species.

Colonies developed on salt meadows, code 1530, are suffering from both – low level of grazing and decrease of the number of sheep and cows and lack regular mowing. The resulting tall grasses and overgrowing with shrubs are the main obstacles for successful survival of the species. Even more intensive grazing alone of 0,3-0,4 grazing density can not prevent overgrow with Onopordum acanthium. Accompanying mowing is crucial to keep the habitat in good condition.

In the areas of existing or historical Souslik colonies higher grazing levels should overload requirements of maintaining grasslands against overgrazing.

Testudo graeca and Testudo hermanni, Iberian and Hermann's tortoises

Contrary to Souslik, both Mediterranean tortoises do not tolerate open steppes, without shrubby or tree vegetation. They inhabit clear steppes only at the edges of adjacent forests or bush. Tortoises prefer forest and shrub ecotones, areas with open grasslands covered with spread shrubs and trees or scarce light oak forests. In meadow habitats, they inhabit them if tree and shrub belts are surrounding patches of meadows. In North Bulgaria they live up to 800-1000 masl., in Southernmost up to 1200-1400 masl. For both tortoises it is important to maintain open habitats, by traditional activities – grazing (mixed herds, with goats) and mowing. Appearance of small eroded areas near animal tracks and routs is important for providing suitable nesting areas. Mowing should be made

Spermophilus citellus, лалугер

Този вид си е спечелил силна подкрепа вследствие човешките дейности през последните няколко хиляди години, но сега е в силен упадък поради изоставянето на пасища и ливади. За да оцелее и се възпроизвежда, този вид изисква широки открити райони без или с малко храстова и гървесна растителност и с къси треви.

Колонии, развити върху сухи пасища, код 6250, страдат от ниско ниво на паша и намаления брой овце и крави. За да е в добро състояние, тревата не трябва да е по-висока от 15 см. Обаче, нивата на паша от 0,1-0,3 глави добитък на хектар, което е приемливо за поддържане на тревните местообитания в добро състояние, не е достатъчно за поддържане на тези тревни площи като подходящо местообитание за лалугера. Историческите данни показват, че такива високи нива на паша, като 0,3 – 0,4 глави добитък на хектар са най-ниската граница за поддържане на лалугера в някои от местностите и че често пъти са необходими дори по-високи нива на паша. По принцип лалугерът е в добър природозащитен статус и най-изобилен в преизпасани тревни площи (над 1,5 глави добитък/ хектар), които се характеризират с висока рудерализация, ниско покритие на доминантни видове и ниско разнообразие на типични видове.

Колонии, развити върху солени ливади, код 1530, страдат от двете неща – ниско ниво на паша и намаление на броя овце и крави и липса на редовен сенокос. Получените в резултат на това високи треви и обрастването с храсти са основните пречки за успешно оцеляване на видовете. Дори по-интензивна паша с плътност на паша само 0,3-0,4 глави добитък може да не възпрепятства обрастването с *Onopordum acaanthium*. Придружаващият сенокос е от решаващо значение, за да се запази местообитанието в добро състояние.

В районите на съществуващи или исторически колонии лалугери, по-високите нива на паша нива биха претоварили изискванията за поддържане на тревни площи срещу преизпасване.

Testudo graeca и **Testudo hermanni**, иберийска и шипоопашата костенурки

Противно на лалугера, двете средиземноморски костенурки не понасят открити степи, без храстовидна или гървесна растителност. Те обитават чисти степи само в краищата на съседни гори или храсти. Костенурките предпочитат горски и храстови преходни зони (екотони), райони с открити тревни площи, покрити с разпространени храсти и гървета или с оскъдни гори от светъл дъб. В ливадните местообитания, те ги обитават, ако гървесни и храстови пояси обикалят ливадни участъци. В Северна България те живеят до 800-1000 метра над морското равнище, в най-южната част – до 1200-1400 метра над морското равнище. За двете костенурки е важно да се поддържат открити местообитания, вследствие на традиционни дейности – паша (смесени стага, с кози) и сенокос. Появата на малки ерозирали зони близо до животински следи и маршрути е важно за осигуряването на подходящи райони на гнездене. Косенето следва да се прави с машини, осигуряващи защита за костенурките, срещу убиване или нараняване. Изкуственото отстраняване на храсти и гървета, често пъти след съвет за поддържане на

by machines providing protection for tortoises against kill or injury. Artificial removal of shrubs and trees, often advised to maintain the grasslands, should be completely excluded as practice in tortoise habitats, with the exception of removal of aggressive alien species. This rule should be applied everywhere, with the exception of the current or historical colonies of the Souslik and habitats of steppe polecat. In such areas protection of clearly steppic species should compromise the requirements of tortoises' protection. Better conditions for tortoises and some compromise could be achieved by protection of small depressions and valleys covered with low shrubs often penetrating the open steppe landscape.

6.3 The links between Natura 2000 Management Plans and Regional Development Plans

*The establishment of Natura 2000 in Bulgaria is provided by the **Biological Diversity Act** (State Gazette No 77/2002; Last amendment SG 43/2008). It adopts the provisions of the **Directive 92/43/EEC** on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora and the **Directive 79/409/EEC** on the conservation of wild birds.*

*The Articles 27-29 provides the development of Management plans for the Natura 2000 sites and the buffer zones and envisage measures intended to prevent the deterioration of conditions in the natural habitat types and in the habitats of species, as well as the endangerment and disturbance of the species for the protection whereof the relevant special areas of conservation have been designated. It also establish a link with the procedures established by the older **Protected Areas Act** (see below).*

The Art. 30 (1) states that the spatial-development plans, the spatial-development projects for forests and the regional programmes elaborated according to the procedure established by other acts, shall conform to the orders for establishment of Natura 2000 sites and their management plans/measures.

The Art. 30 (2) ensure the ecological links between the special areas of conservation, providing that the plans and projects referred to in Paragraph (1) shall include measures and activities for conservation of the features of the landscape which, by virtue of their linear and continuous structure or their function as stepping stones, are essential for the migration, dispersal and genetic exchange of plant and animal populations and species.

The Art. 31 introduces the Assessment of the compatibility of plans, programmes and building-development proposals with the conservation purposes of Natura 2000 sites, established in the designation orders. Thus it incorporates the provisions of Art. 6 of the Nabitat Directive.

*The **Regulation on the conditions and procedure for the conformity of plans, programmes, building and investment proposals with the purposes of Natura 2000 sites (11.09.2007)** sets the assessment procedure in accordance to the provisions of the Art. 6 of the Habitat directive and the Art. 30 of Biodiversity Act. It concerns the sites, already designated as protected zones (SPAs / SCIs) with ministerial orders, as well those, which are adopted by the Council of Ministers but still not officially designated.*

тревните площи, следва напълно да се изключи като практика в местообитанията на костенурките, с изключение на отстраняване на агресивни чужди видове. Това правило следва да се прилага навсякъде, с изключение на сегашните или исторически колонии от лалугери и местообитанията на степния пор. В тези райони защитата на несъмнено степни видове следва да направи компромис с изискванията за защита на костенурките. По-добри условия за костенурките и известен компромис биха могли да се постигнат посредством защитата на малки падини и долини, покрити с ниски храсти, проникващи често в отворения степен ландшафт.

6.3. Връзките между плановете за управление по Натура 2000 и регионалните плановете (районни и общински плановете)

Създаването на Натура 2000 в България е предвидено от **Закона за биологичното разнообразие** (Държавен вестник, бр. 77/2002; последни поправки ДВ 43/2008). Той приема разпоредбите на **Директива 92/43/ЕИО** за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна и **Директива 79/409/ЕИО** относно опазването на дивите птици.

Членове 27-29 предвиждат разработка на плановете за управление на обекти по Натура 2000 и на буферните зони и предвиждат мерки, целящи да възпрепятстват влошаването на условията в естествените типове местообитания и в местообитанията на видове, както и застрашаването и смущаването на видовете, за защита на които за определени съответни специални защитени райони. Те освен това установяват връзка с процедури-те, установени с по-стария **закон за защитените райони** (виж по-долу).

Член 30, параграф 1 посочва, че устройствените плановете, устройствените проекти за горите и регионалните програми, изготвени по реда, установен с други закони, следва да са в съгласие с разпоредбите за създаване на обекти по Натура 2000 и техните плановете мерки / за управление.

Член 30, параграф 2 гарантира екологичните връзки между специалните защитени райони, като предвижда че плановете и проектите, цитирани в параграф 1, включват мерки и дейности за опазване характеристиките на ландшафта, които, по силата на тяхната линейна и непрекъсната структура или на тяхната функция като миграционни острови, са съществени за миграцията, разпространението и генетичния обмен на растителни и животински популации и видове.

Член 31 въвежда оценка на съвместимостта на плановете, програми и предложения за строителство с цел опазване на обекти по Натура 2000, установени в разпоредбите за определяне. Така този член включва разпоредбите на **член 6 от Директивата за природните местообитания**.

Наредба за условията и реда за извършване на оценка за съвместимостта на плановете, програми, проекти и инвестиционни предложения с предмета и целите на опазване на защитените зони (11.09.2007) установява процедурата за оценка в съгласие с

The Management plans of Natura 2000 sites are not subject of conformity assessment, as well as other management activities, which does not require land use changes or heavy infrastructure construction.

The conformity assessment is incorporated into Environmental Impact Assessment where applicable (for plans, programmes, building and investment proposals, which require EIA).

The establishment and management of Natura 2000 should be properly incorporated in the regional and municipal development planning, as well as into the spatial plans, which set the land use at given territory. Besides the provisions of Art. 30 of the Biodiversity act, such requirements exist in other pieces of legislation, regulating the development of planning documents, mainly at municipal level. Generally there are three types of municipal plans, which require integration of environmental objectives, including the biodiversity protection: General Land Use Plans (GLUP), Municipal Development Plans (MDP) and Municipal Programmes for Environmental Protection (MPEP).

The municipal authorities are the main stakeholders and promoters of territorial planning. It is worth stressing that usually municipal authorities know the TPA and the regulations on territorial planning better than the specific legislation on nature conservation.

*The Chapter 5 of **Territorial Planning Act** sets the planning procedures and the creation of the three major planning documents – Structural plans, General land use plans (GLUP), and Detailed land use plans. The relations between the municipal GLUP and the management of natural landscapes is important for the management of Natura 2000.*

*The **Regional Revelopment Act** is a legislative document with broad scope of application, including the provisions for the development of planning documents at national, regional and local level. The relation with the Natura 2000 planning and management is established mainly at the municipal (local) level.*

*The Municipal Councils adopt a **Municipal Development Plan (MDP)**. The MDP should be consistent with the environmental protection issues, including the management of Pas and Natura 2000. MDPs also set the municipal priorities, which later reflect the projects, financed by the EU funds.*

According to Article 5 of the Regional Development Act, the Municipal Development Plans are prepared and implemented through a uniform approach and partnership at all levels. Article 5 (6) of the Regional Development Act states that the implementation of the government policy for regional development is based on agreement between the planning document with the remaining international, national and regional structural policies, instruments and actions.

MDPs are made consistent also with:

- *the orders for designation of protected areas and their regimes according to the Protected Areas Act*

разпоредбите на член 6 от директивата за природни местообитания и член 30 от Закона за биологично разнообразие. Тя засяга обекти, които са вече обявени за специални защитени зони / зони от интерес за Общността с министерски заповеди, както и онези, които са приети от Министерския съвет, но все още не са официално обявени.

Плановите за управление на обекти по Натура 2000 не са предмет на оценка за съответствие, както и други управленски дейности, които не изискват промяна в предназначението на земята или изграждането на тежка инфраструктура.

Оценката за съответствие е включена при необходимост в оценката за въздействие върху околната среда (за планове, програми, предложения за строежи и инвестиции, които изискват такава оценка).

Създаването и управлението на Натура 2000 следва се включи надлежно в **регионалното и общинско планиране**, както и в устройствените планове, които определят ползването на земята на дадена територия. Освен разпоредбите на член 30 от Закона за биологично разнообразие, такива изисквания съществуват и в други законодателни актове, регламентиращи разработката на документите за планиране, основно на общинско ниво. По принцип съществуват три типа общински планове, които изискват интегриране на екологичните цели, включително защитата на биологичното разнообразие: генерални планове за земеползване, общински развойни планове и общински програми за защита на околната среда.

Общинските органи са основните заинтересувани лица и двигатели на териториалното планиране. Заслужава си да подчертаем, че обикновено общинските органи познават закона за териториално планиране и наредбите за териториално планиране по-добре, отколкото конкретното законодателство за опазване на природата.

Глава 5 на **Закона за териториално планиране** установява процедурите по планиране и създаването на трите основни документа за планиране – структурните планове, **генерални планове за земеползване**, и подробните планове за земеползване. Връзките между общинските генерални планове за земеползване и управлението на естествения ландшафт са важни за управлението на Натура 2000.

Законът за регионално развитие е законодателен документ с широк обхват на приложение, включително разпоредбите за разработката на документи за планиране на национално, регионално и местно ниво. Връзката с планирането и управлението по Натура 2000 се създава основно на общинско (местно) ниво.

Общинските съвети приемат **общински план за развитие**. Този план следва да е съвместим с въпросите за защита на околната среда, включително с управлението на защитените райони и Натура 2000. Тези планове следва освен това да установяват общинските приоритети, които по-късно отразяват проектите, финансирани от фондове на ЕС.

Съгласно **член 5** от Закона за регионално развитие, общинските планове за развитие се подготвят и изпълняват с еднороден подход и партньорство на всички нива. Член 5, параграф 6 от Закона за регионално развитие посочва, че изпълнението на правител-

- *the orders for designation and the measures for conservation of protected areas within the National Ecological Network, consistent with the Biodiversity Act (Article 30(1))*
- *the requirements for conservation of landscape elements of connecting function, consistent with the Biodiversity Act (Article 30(2)).*

The strategic part of MDP is prepared in line with the Methodological Guidelines published by the Ministry of Regional Development and Public Works and must conform to the Biodiversity Act. As an inseparable environmental media, biodiversity should be presented in the relevant part of the plan.

Art. 79 of Environmental Protection Act requires the development of Municipal programs for environmental protection (MPEP) are the main planning tool for environmental protection at municipal level. These programmes should include analysis of the environmental situation, including the status and threats to the biodiversity, protected areas and Natura 2000 sites. MPEPs also include the priority municipal projects in the field of environment, which request funding from the state budget.

The development of Local Development Strategies under the Rural Development Programme is another opportunity for mainstreaming the Natura 2000 protection and management. These strategies are developed by Local Action Groups (consisted of one or more municipalities) – a new structures, established in implementation of the LEADER approach of the EU Rural Development Fund. The Local Development Strategies could set specific criteria, giving the priority to nature-friendly activities, to be funded by the Axis 4 of RDP.

6.4. Model Management Plan for Nikopolsko Plato

English summary

(The complete version in Bulgarian language is available on the CD)

The Management and development plan for the Natura 2000 areas in Municipality of Nikopol (M&D plan) is a document, based on the conclusions and recommendations of the studies on the biodiversity and agriculture in the region.

The scope and objectives of the document have shifted during the project implementation. It was turned out that at the present moment there are no preconditions (data, legal and administrative arrangements) for the development of the legal Management plan of the pSCI Nikopolsko plato. A proposal for sustainable management and development of the territories of Natura 2000 within the municipal borders was developed instead. The document has no legal power but many of its findings and recommendations could be integrated into strategic and planning documents at municipal level. The proposals are not limited to the traditional management proposals of the Natura 2000 habitats and species but also look into the opportunities for using the N-2000 site to generate sustainable economic development in the region.

The economic situation is determined by the favorable geographic features, soils and climate conditions, which resulted in the development of the agriculture as the priority economic sector. The location at Danube river and the construction of new ferryboat terminal are expected to increase also the transport importance and access to the municipality.

ствената политика за регионално развитие се базира на съгласуване на документа за планиране документ с останалите международни, национални и регионални структурни политики, инструменти и действия.

Общинските планове за развитие са освен това съвместими с:

- разпоредбите за определяне на защитени райони и техните режими по закона за защитените райони
- разпоредбите за определяне и мерките за опазване на защитени райони в рамките на националната екологична мрежа, съвместими със Закона за биологично разнообразие (член 30, параграф 1)
- изискванията за опазване на елементи от ландшафт със свързващи функция, съвместими със Закона за биологично разнообразие (член 30, параграф 2).

Стратегическата част на общинския план за развитие се подготвя в съответствие с методичното ръководство, публикувано от Министерството на регионалното развитие и благоустройството и трябва да съответства на Закона за биологично разнообразие. Като неразделно средство за околната среда, биологичното разнообразие следва да бъде представено в съответната част на плана.

Член 79 от **Закона за защита на околната среда** изисква разработката на **общински програми за защита на околната среда (МРЕП)**, които са основен инструмент за планиране за защита на околната среда на общинско ниво. Тези програми следва да включват анализ на състоянието на околната среда, включително статусът и заплахите за биологичното разнообразие, защитените райони и обектите по Натура 2000. Тези програми включват освен това приоритетните общински проекти в областта на околната среда, които изискват финансиране от държавния бюджет.

Разработката на **местни стратегии за развитие** по програмата за развитие на селските райони е още една възможност за интегриране на защитата и управлението по Натура 2000. Тези стратегии са разработени от местни групи за действие (съставени от една или няколко общини) – една нова структура, създадена в изпълнение на подход ЛИДЕР на фонда на ЕС за развитие на селските райони. Местните стратегии за развитие могат да поставят конкретни критерии, давайки приоритет на щадящи природата дейности, които да се финансират по Ос 4 на програмата за развитие на селските райони.

The negative demographic trends and consequently the decreasing human capital is outlined as the most important constraint for the sustainable economic development in the region.

The territory of the municipality partially overlaps with the following Natura 2000 sites:

- *BG0000247 Nikopolsko plato – The protected zone (pSCI) includes limestone plate with loess cover. The arable lands dominate, mixed with polygons of steppe habitats, bushes, small areas of broadleaved forests and vineyards.*
- *BG0000239 Obnova – Karaman dol – The Municipality of Nikopol overlaps with the northern part of the pSCI, which includes old broadleaved (riparian) forests, meadows and arable lands in the former floodplain of Osam river. The riparian zone is surrounded by dry slopes, covered by steppe vegetation and small remaining of oak forests.*

The field observations, performed by the project team in the period 2008 – 2009 focus on the grasslands (pastures and meadows), which conservation status highly depends on the agriculture practices.

The main conclusions and recommendations regarding the management of the target habitats in order to achieve and sustain FCS are:

- *The Pannonic loess steppic grasslands (Habitat code 6250*) are found widespread in Nikopolsko plato and in several polygons of Obnova-Karama dol. Combining the parameters gives the overall assessment that the habitat type is partly in favourable conservation status with 622 ha in Nikopolsko plato and 155 in Obnova Karaman dol and partly in unfavourable conservation status with 1476 ha in Nikopolsko plato and 774 in Obnova Karaman dol of the total habitat type distribution.*
- *The habitat type does not need compulsory grazing or mowing. Low level grazing of 0,3 animal units/ha with goats or other livestock does not harm conservation status of the habitat. The priority of this habitat and the fact that in the near past it has been massively destroyed due to overgrazing and ploughing give grounds to seek restoration of this habitat on abandoned arable lands. This can also secure reduction of the current fragmentation in the existing polygons with this habitat type.*
- *The Sub-pannonic steppic grasslands (Habitat code 6240*); The habitat type is not widely spread and very vulnerable and does not provide good conditions for any agricultural activities. It is in favourable conservation status in Nikopolska plato for all mapped 409 ha and is in unfavourable conservation status in Obnova Karaman dol for all 97 ha . The habitat should be kept free of agricultural activities except very low intensity grazing of goats (0,3 animals units/ha) in order to keep the areas from overgrowing with shrubs.*
- *The Pannonic salt steppes and salt marshes (Habitat code 1530*) – The overall assessment of this habitat type in the pilot sites conclude that the habitat type is in favourable conservation status with 433 ha in Obnova Karaman dol and in unfavourable conservation status with 83 ha in Nikopolsko plato and 1 122 ha in Obnova Karaman dol of the total habitat type*

6.4. Примерен план за управление на Никополско плато – резюме на български език

(Пълната версия на български език е записана на диска).

Планът за управление и развитие за зоните по Натура 2000 в община Никопол е документ, основаващ се на заключенията и препоръките от изследванията за биологичното разнообразие и земеделие в региона.

Обхватът и целите на документа бяха изместени през време на изпълнението на проекта. Оказа се, че понастоящем не съществуват предпоставки (данни, юридически и административни разпоредби) за разработката на законен план за управление на обекта от интерес за Общността Никополско плато. Вместо това бе разработено предложение за устойчиво управление и развитие на териториите на Натура 2000 в рамките на общинските граници. Документът няма юридическа сила, но много от неговите констатации и препоръки биха могли да се интегрират в стратегически и планови документи на общински ниво. Предложенията не се ограничават до традиционните предложения за управление на местообитанията и видовете по Натура 2000, но освен това разглеждат възможностите за използване на обекта по Натура 2000, за генериране на устойчиво икономическо развитие в региона.

Икономическата ситуация се определя от благоприятните географски характеристики, почвите и климатичните условия, довели до развитие на земеделието като приоритетен икономически сектор. Очаква се местоположението на река Дунав и изграждането на новия фериботен терминал да увеличат и транспортното значение и достъпа до общината.

Отрицателните **географски тенденции** и следователно намаляващият човешки капитал се очертават като най-важното ограничение за устойчивото икономическо развитие в региона.

Територията на общината се припокрива частично със следните **обекти по Натура 2000**:

- BG0000247 Никополско плато – Защитената зона (pSCI) включва варовиково плато с лъсово покритие. Обработваемите земи гоминират, смесени с полигони от степни местообитания, храсти, малки райони от широколистни гори и лозя.
- BG0000239 Обнова – Караман дол – Община Никопол се припокрива със северната част на защитената зона, която включва стари широколистни (крайбрежни) гори, ливади и обработваеми земи в бившите наводнявани райони на река Осъм. Крайбрежната зона е заобиколена от сухи склонове, покрити със степна растителност и малки остатъци от гъбови гори.

Полевите наблюдения, извършени от екипа по проекта в периода 2008 – 2009 г., се концентрират върху тревните площи (пацища и ливади), природозащитният статут на които силно зависи от земеделските практики.

distribution. Grazing should be maintained at extensive levels of 1,2 animals units/ha on these meadows where the habitat type occurs in order to secure the habitat type' typical species composition and avoid ruderalisation, which is associated with high level of grazing. Favourable conservation status for both parameters is associated with low to middle intensities of grazing and rarely with high. The use of artificial fertilizers is a big threat to the natural conditions of the habitat type. The same is true for natural fertilizers, which could be slightly used according to best agri-environmental practices.

- **The Lowland hay meadows (Habitat code 6510)** – *The overall assessment of this habitat type in the pilot sites concludes that the habitat type is in unfavourable conservation status within the total habitat type distribution. The habitat is very rare and was almost completely destroyed by the creation of arable lands in the near past. It requires restoration on abandoned arable lands on Fluvisols. Grazing is not necessary to maintain the favorable conservation status of this habitat type, but grazing can be acceptable in dry season (May – October) and with an intensity of only 1,2 animals units/ha. Extensive mowing one time per year is a crucial management practice in order to avoid overgrowing with shrubs. If more than once per year, the meadow will decrease in quality and species composition. The mowing should be done only after bloom of the vegetation. Use of artificial fertilizers is a threat to natural conditions for this habitat type and should be avoided.*
- **Forest habitats are not priority of this study. Nevertheless some management measures could be outlined: The logging practices have to correspond to the conservation importance, vulnerability and the actual conservation status of the forest habitats. As the protected habitat types (91E0*, 91H0*, 91F0 and 91Z0) are presented in small patches on the territory, their future decrease and fragmentation must be avoided by:**
  - ✓ *Prohibition of all forms of logging in habitats 91E0 and 91H0*
  - ✓ *Prohibition of the logging in 91Z0, with the exception of gradual regenerative cutting with regeneration circle at least 10 years, combined with planting or natural regeneration.*
  - ✓ *No tree removal should take place in the most sensitive areas, including the riparian zones.*
  - ✓ *The natural forest regeneration should be supported by reforestation with native species, particularly in places, appropriate for Quercus robur.*
  - ✓ *Restoration of hydrological regime in floodplain forests where it is feasible.*
- **Wetlands occupy relatively small areas along the rivers Danube and Osam. Their area has decreased significantly after the river beds training in 1960s – 1970s. The restoration works are possible in very few spots – hydrological reconnection of oxbows and reforestation of floodplain forests. The River Basin Management Plan for Danube basin identifies the restoration of hydro-morphological conditions in Osam subbasin as important/basic measures in its Programme of measures. The buffer stripes of riparian vegetation must be preserved by prohibition of logging and mowing in 20 m. buffer along small streams and 200 m. along the main rivers.**

The **General and Specific objectives** of the M&D plan are formulated as follows:

Основните **заключения и препоръките** относно управлението на целевите местообитания, за постигане и поддържане на благоприятен природозащитен статут, са:

- Констатира се, че **панонските лъсови степни тревни площи (ког на местообитание 6250*)** са широко разпространени в Никополското плато и на няколко полигона н Обнова – Караман дол. Комбинирането на параметрите дава обща оценка, че този тип местообитание е отчасти в благоприятен природозащитен статут, със 622 хектара в Никополското плато и 155 хектара в Обнова – Караман дол и отчасти в неблагоприятен природозащитен статут, със 1476 хектара в Никополското плато и 774 хектара в Обнова – Караман дол от общото разпространение на типа местообитание.
- Този тип местообитание не се нуждае от принудителна паша или сенокос. Ниското ниво на паша от 0,3 глави добитък/ хектар от кози или друг добитък не уврежда природозащитния статут на местообитанието. Приоритетът на това местообитание и фактът, че в близко минало е било масово разрушено, дава основание да се търси възстановяване на това местообитание върху напуснатата обработваема земя. Това може да гарантира и редукция на сегашната фрагментация в съществуващите полигони с този тип местообитание.
- **Субпанонски степни тревни площи (ког на местообитание 6240*)**; Този тип местообитание не е широко разпространен и е много уязвим и не предоставя добри условия за никакви земеделски дейности. Той е в благоприятен природозащитен статут в Никополско плато за всичките картографираните 409 ха и е в неблагоприятен природозащитен статут в Обнова – Караман дол за всичките 97 ха. Местообитанието следва да се пази свободно от земеделски дейности, освен много нискоинтензивна паша на кози (0,3 глави добитък/ха), за да се запазят площите от обрастване с храсти.
- **Панонски солни степи и солни блатата (ког на местообитание 1530*)** – Общата оценка на този тип местообитание в пилотните обекти заключава, че този тип местообитание е с благоприятен природозащитен статут, със 433 ха в Обнова – Караман дол и неблагоприятен природозащитен статут със 83 ха в Никополското плато и 1 122 ха в Обнова – Караман дол от общото разпространение на типа местообитание. Пашата следва да се поддържа на екстензивни нива от 1,2 глави добитък/ха на тези ливади, където се явява този тип местообитание, за да се гарантира типичния състав на видовете за този тип местообитание и се избегне рудерализация, която е свързана с високо ниво на паша. Благоприятният природозащитен статут за двата параметъра е свързан с ниска до средна интензивност на пашата и рядко с висока. Използването на изкуствени торове е голяма заплаха за естествените условия на този тип местообитание. Същото се отнася за естествените торове, които биха могли да бъдат слабо използвани съгласно най-добрите агроекологични практики.
- **Низинни сенокосни ливади (ког на местообитание 6510)** – Общата оценка на този тип местообитание в пилотните обекти заключава, че този тип местообитание е с в неблагоприятен природозащитен статут в рамките на общото разпростране-

General objective: Sustainable economic development of the Municipality of Nikopol, in harmony with the conservation of biodiversity and natural ecosystems.

Specific objectives:

- *Improved management of the agriculture activities in Natura 2000 sites on the territory of Municipality of Nikopol.*
- *Attaining and sustaining the favorable conservation status of the protected species and habitats.*
- *Improved prosperity of the local communities through the development of nature-friendly farming, tourism, forestry and spatial planning.*

According to the opinion of the expert team, the **future sustainable development of the municipality** should follow the directions described below:

- *Sustaining the leading position of the agriculture with a combination of the existing highly-productive intensive agriculture and development of extensive agriculture production with higher added value – organic agriculture, traditional farming, production of branded local products etc.*
- *Development of alternative forms of tourism: rural, environmental, cultural, boat trails and bike trails. The different forms of alternative tourism could be combined and structured in integrated tourist products/ tourist destination.*
- *The Spatial planning should recognize the nature value and be harmonized with the objectives and regimes of the Natura 2000 sites. It has to be adapted to the conservation of target habitats and the landscape features with ecosystem importance (such as the riparian zones).*

Preliminary zoning of the territory is elaborated as the geographic scope of the M&D Plan covers the complete territory of Nikopol municipality, which besides the Natura 2000 includes also urban, industrial, infrastructure areas and intensively managed arable lands with lower nature value. Even the Natura 2000 sites are large and complex territories, where the distribution of the target habitats and species cover smaller polygons, identified during the field mapping.

ние на типа местообитание. Местообитанието е много рядко и без почти напълно разрушено със създаването на обработваеми земи в близкото минало. То изисква възстановяване върху напуснати обработваеми земи върху флувисоли. Пашата не е необходима за поддържане на благоприятния природозащитен статус на този тип местообитание, но пашата може да е приемлива в сухия сезон (май – октомври) и с интензитет от само 1,2 глави добитък/ха. Екстензивен сенокос веднъж годишно е от решаващо значение за практиката на управление, за да се избегне обрастване с храсти. Ако косенето е повече от веднъж годишно, ще се влоши качеството на ливадата и съставът на видовете. Косене следва да се извършва само след разцъфтяване на растителността. Употребата на изкуствени торове представлява заплаха за естествените условия за този тип местообитание и следва да се избягва.

- **Горските местообитания** не са приоритет на настоящото изследване. Независимо от това, могат да се очертаят някои мерки за управление: Практиките на гърводобив трябва да отговарят на значението на опазването, уязвимостта и фактическия природозащитен статус на горските местообитания. Тъй като защитените типове местообитания (91E0*, 91H0*, 91F0 и 91Z0) са представени на малки участъци върху територията, бъдещото им намаление и фрагментацията трябва да бъдат избегнати посредством:
  - ✓ Забрана на всички форми гърводобив в местообитания 91E0 и 91H0
  - ✓ Забрана на гърводобива в 91Z0, с изключение на постепенно възстановително рязане с цикъл на възстановяване минимум 10 години, комбиниран със засаждане или естествена възстановяване.
  - ✓ Не следва да се извършва никакво премахване на гървета в най-чувствителните райони, включително в крайбрежните зони.
  - ✓ Естественото възстановяване на гората следва да бъде подкрепено от залесяване с местни видове, особено на местата, подходящи за *Quercus robur* (английски гъб).
- **Влажните зони** заемат сравнително малки площи около реките Дунав и Осъм. Тяхната площ е намаляла значително след обучението по речните корита през 1960 – 1970 г. Възстановителни работи са възможни на много малко места – хидроложко повторно свързване на меандрите и залесяване на заливните гори. Планът за управление на речните басейни за Дунавския басейн определя възстановяването на хидро-морфологичните условия в подбасейна на Осъм като важни /основни мерки в програмата си за мерките. Буферните ивици от крайречни растителност трябва да бъдат съхранявани със забрана на гърводобива и косене в 20-метров буфер по протежение на малките потоци и 200 метра по протежение на основните реки.

Общите и специфични цели на плана за управление и развитие са формулирани, както следва:

Обща цел: Устойчиво икономическо развитие на община Никопол, в хармония с опазване на биологичното разнообразие и естествените екосистеми.

6.5. Model Management Plan for Kresna – English summary

The Management and development plan for the Natura 2000 areas in Municipality of Kresna (M&D plan) is a document, based on the conclusions and recommendations of the studies on the biodiversity and agriculture in the region.

*The **scope and objectives** of the document have shifted during the project implementation. It was turned out that at the present moment there are no preconditions (data, legal and administrative arrangements) for the development of the legal Management plan of the SCI Kresna-Ilindentsi. It should be developed after a complete inventory and mapping of Natura 2000 habitat types and proclamation of a designation order of SCI. Both these are tasks of the MoEW. A proposal for sustainable management and development of the territories of Natura 2000 within the municipal borders was developed instead. The document has no legal power but many of its findings and recommendations could be integrated into strategic and planning documents at municipal level. The proposals are not limited to the traditional management proposals of the Natura 2000 habitats and species but also look into the opportunities for using the N-2000 site to generate sustainable economic development in the region.*

*The **economic situation** is determined by the favorable geographic location and features, and climate conditions, which resulted in the development of the agriculture and forestry as the priority economic sectors, as well as services favoured by the presence of major road E79 connecting Bulgaria and Greece. The diverse relief, mineral springs, large scale protected areas, including Pirin National park and World Heritage Site and N2000 sites and presence of cultural values determine high tourism potential of the Municipality.*

*The negative **demographic trends** and consequently the decreasing human capital is outlined as the most important constraint for the sustainable economic development in the region.*

*The territory of the municipality partially overlaps with the following **Natura 2000 sites**:*

- *BG0000366 Kresna-Ilindentsi – The protected zone (SCI) includes narrow gorges with steep slopes of Strama river and its tributaries, high mountain parts of Malashevka and Vlahina mountains from the West and the lower mountain slopes of Pirin mountains from the East. The broadleaved forest, bushes and three plantations dominate, followed by running waters (rivers), arable land plots dry grasslands and steppe habitats and coniferous forest and meadows.*
- *BG0000209 Pirin – The Municipality of Kresna overlaps with the western slopes of the SCI, which includes bushes, coniferous forests and rocks, high mountain meadows and pastures and lakes. The Natura 2000 site overlaps with Pirin National Park and World heritage Site.*

The field observations, performed by the project team in the period 2008 – 2009 focus on the grasslands (pastures and meadows) in Kresna-Ilindentsi SCI, which conservation status highly depends on the agriculture practices. The management of meadows and pastures in Pirin SCI are subject of the Management Plan of the Park.

Специфични цели:

- Подобрено управление на земеделските дейности в обекти по Натура 2000 на територията на община Никопол.
- Постигане и поддържане на благоприятен природозащитен статус на защитените видове и местообитания.
- Подобрен разцвет на местните общности посредством развитие на щадящо природата земеделие, туризъм, горско стопанство и териториално планиране.

Съгласно становището на експертния екип, **бъдещото устойчиво развитие на общината** трябва да следва посоките, описани по-долу:

- Поддържане на водещата позиция на земеделието в комбинация на съществуващото високопроизводително интензивно земеделие и развитие на екстензивно земеделско производство с по-висока добавена стойност – органично земеделие, традиционно земеделие, производство на маркови местни продукти и т.н.
- Развитие на алтернативни форми на туризъм: селски, екологичен, културен, с лодки и вело маршрути. Различните форми на алтернативен туризъм биха могли да бъдат комбинирани и структурирани в интегрирани туристически продукти/ туристически дестинации.
- Устройственото планиране следва да отчита природната стойност и да бъде хармонизирано с целите и режимите на обектите по Натура 2000. То трябва да е адаптирано към опазването на целеви местообитания и характеристиките на ландшафт със значение на екосистема (като например крайбрежните зони).

Предварителното зонироване на територията е изготвено, като географският обхват на плана за управление и развитие покрива цялата територия на община Никопол, която, редом с Натура 2000, включва също и градски, индустриални, инфраструктурни площи и интензивно управлявани обработваеми земи с по-ниска природна стойност. Дори обектите по Натура 2000 са големи и комплексни територии, където разпространението на целевите местообитания и видовете покриват по-малки полигони, установени през време на полевого картографиране.

*The main **conclusions and recommendations** regarding the management of the target habitats in order to achieve and sustain FCS are:*

- ***The Semi-natural dry grasslands and scrubland faces on calcareous substrates (Festuco-Brometalia) (Habitat type 6210)** is widespread in Kresna-Ilindentsi (SCI: BG366). The habitat type has developed on basic sandstones and acidic rocks at altitude of 480-1100 m. The soils are shallow. Even in the mountain areas this habitat was partially destroyed in the past by plugging and turning it into arable lands. The overall assessment of this habitat type in the pilot sites conclude that the habitat type is in favourable conservation status with XX ha and in unfavourable conservation status with XX ha of the total habitat type distribution. Pastoralism with rotation of grazing and extensive grazing levels is suitable for this habitat type to be in favourable conservation status. For grazing, goats have an important role in maintaining open areas and avoiding overgrowing. Further, it is necessary to keep goats as part of a combined herd in relation 1/4 to 1/3 of all animals. On steep slopes of 30° or more, grazing of sheep and cows should be avoided. Only low intensity goat grazing should take place in order to keep open spaces. Dominance of the species *Dichanthium ischaemum* is seen as a result of overgrazing mainly in the past, which changes the plant community and deteriorate the habitat type quality. Some of the thresholds used for the assessment of this habitat type were probably too high. This should be reviewed and adjusted.*
- ***The Mountain hay meadows (Habitat type 6520)** is found only in mountain area of Kresna (SCI:BG366). This habitat is developed on acidic rocks on altitudes from 750 up to 1600 m. Recently, the habitat type is mainly used for mountain pasture, but traditionally the areas were used also for mowing. The overall assessment of this habitat type in the pilot sites conclude that the habitat type is in favourable conservation status with XX ha and in unfavourable conservation status with XX ha of the total habitat type distribution. For grazing, goats have an important role in maintaining open areas and avoiding overgrowing. Further, it is necessary to keep goats as part of a combined herd in relation 1/4 to 1/3 of all animals. On steep slopes of 30° or more, grazing of sheep and cows should be avoided. Only low intensity goat grazing should take place in order to keep open spaces. Mowing is an important management practice. It helps avoiding overgrowing of the habitat type with shrubs. If very intensive and more than once per year it can decrease the habitat type quality and deteriorate the species composition. Mowing should only be performed after blooming of the herbs. Some of the thresholds used for the assessment of this habitat type were probably too high. This should be reviewed and adjusted.*
- ***Forest habitats** are not priority of this study. Nevertheless some management measures could be outlined: The logging practices have to correspond to the conservation importance, vulnerability and the actual conservation status of the forest habitat types found in the site: 9130, 9150, 9170, 91AA, 91CA, 91M0, 9530, etc.. As the riverine habitat types (91E0* and*

6.5. Примерен план за управление за Кресна – резюме на български език

(Пълната версия на български език е записана на диска)

Планът за управление и развитие на зоните по Natura 2000 в община Кресна е документ, основаващ се на заключенията и препоръките от изследванията за биологичното разнообразие и земеделие в региона.

Обхватът и целите на документа бяха изместени през време на изпълнението на проекта. Оказа се, че понастоящем не съществуват предпоставки (данни, юридически и административни разпоредби) за разработката на законен план за управление на обекта от интерес за Общността (ОИО) Кресна-Илинденци. Той следва да бъде разработен след пълно инвентаризиране и картографиране на типовете местообитания по Natura 2000 и обявяван на заповед за определяне на ОИО. И двете задачи са отговорност на Министерството за околната среда и водите. Вместо това бе разработено предложение за устойчиво управление и развитие на териториите на Natura 2000 в рамките на общинските граници. Документът няма юридическа сила, но много от неговите констатации и препоръки биха могли да се интегрират в стратегически и планови документи на общински ниво. Предложенията не се ограничават до традиционните предложения за управление на местообитанията и видовете по Natura 2000, но освен това разглеждат възможностите за използване на обекта по Natura 2000, за генериране на устойчиво икономическо развитие в региона.

Икономическата ситуация се определя от благоприятното географско положение и характеристики, почвите и климатичните условия, довели до развитие на земеделието и горското стопанство като приоритетни икономически сектори, както и на услугите, благоприятствани от наличието на главен път Е79, свързващ България и Гърция. Разнообразният релеф, минералните извори, големите защитени райони, включително Национален парк Пирин и Обект на световното културно наследство, както и обектите по Natura 2000 и наличието на културни стойности определят високия потенциал за туризъм на общността.

Отрицателните **географски тенденции** и следователно намаляващият човешки капитал се очертават като най-важното ограничение за устойчивото икономическо развитие в региона.

Територията на общината се припокрива частично със следните **обекти по Natura 2000**:

- BG0000366 Кресна-Илинденци – Защитената зона (ОИО) включва тесни клисури със стръмни склонове на река Струма и нейните притоци, високопланинските части на Малашевска и Влахина планина от запад и по-ниските планински склонове на Пирин планина от изток. Доминират широколистна гора, храсти и гървесни насаждения, следвани от течащи води (реки), парцели обработваема земя, сухи тревни площи и степни местообитания и излолистна гора и ливади.

92C0 and 91A0) are most vulnerable their future decrease and fragmentation must be avoided. Some priority measures are:

- ✓ Prohibition of all forms of logging in habitats 91E0, 92C0 and 91A0.
- ✓ Prohibition of all types of regenerative logging in 91AA.
- ✓ The natural forest regeneration should be supported by reforestation with native species, particularly in places, appropriate for *Quercus pubescens* and *Quercus petraea*.

- **Rivers and Wetlands** are another priority group of habitats represented in the site by part of the Struma river main course and its tributaries. Their form suitable habitat and migration corridors for fish species, aquatic invertebrates and species like otter. The status of these habitats is rapidly deteriorating due to the mass construction of micro hydropower plants in the adjacent areas of the site. The West Ionian Sea River Basin Management Plan identifies measures to achieve good status of water bodies in the region. Some priority measures are:

- ✓ Maintenance of 10-20 m buffer belts of natural riverine vegetation along the riverbeds
- ✓ Ban on the construction of new hydropower facilities in the site and adjacent areas.
- ✓ Protection and maintenance of the drainage/irrigation ditches and marshlands in front of Melo Sand Rock NM

- The habitats of the two species of tortoises (*Testudo sp*) – require mosaic of threes, bushes and grass habitats formed as a result of grazing of sheep and goats in the region.

The **General and Specific objectives** of the M&D plan are formulated as follows:

General objective: Sustainable economic development of the Municipality of Kresna, in harmony with the conservation of biodiversity and natural ecosystems.

Specific objectives:

- Improved management of the agriculture activities in Natura 2000 sites on the territory of Municipality of Kresna.
- Attaining and sustaining the favorable conservation status of the protected species and habitats.
- Improved prosperity of the local communities through the development of nature-friendly farming, tourism, forestry and spatial planning.

According to the opinion of the expert team, the **future sustainable development of the municipality** should follow the directions described below:

- Development of sustainable environmentally friendly agriculture and forestry sectors, including agriculture and forestry production with higher added value (organic agriculture, traditional farming, local sorts and plant varieties and autochthonous breeds, production of branded local products etc).
- Development of alternative forms of tourism: rural, nature, cultural, rafting and mountain biking. The different forms of alternative tourism should be combined and structured in integrated tourist products/ tourist destination.

- BG0000209 Пирин – община Кресна се припокрива със западните склонове на обекта от интерес за Общността, който включва храсти, излолистни гори и скали, високопланински ливади и пасища и езера. Обектът по Natura 2000 се припокрива с Национален парк Пирин и Обект на световното културно наследство.

Полевите наблюдения, извършени от екипа по проекта в периода 2008 – 2009 г., са концентрирани върху тревните площи (пасища и ливади) в ОИО Кресна-Илинденци, природозащитният статус на които силно зависи от земеделските практики. Управлението на ливадите и пасищата в ОИО Пирин са предмет на плана за управление на парка.

Основните **заключения и препоръките** относно управлението на целевите местообитания, за постигане и поддържане на благоприятен природозащитен статус, са:

- **Полуестествени сухи тревни площи и храстови открити склонове върху баровикови субстрати (Festuco-Brometalia) (тип местообитание 6210)** е широко разпространено в Кресна-Илинденци (ОИО: BG366). Този тип местообитание се е развил върху основни пясъчници и кисели скали на височина 480-1100 м. Почвите са плитки. Дори в планинските райони това местообитание бе частично разрушено в миналото вследствие на разораването и превръщането му в обработваема земя. Общата оценка на този тип местообитание в пилотните обекти заключава, че този тип местообитание е в благоприятен природозащитен статус със XXX хектара и в неблагоприятен природозащитен статус със XXX хектара от общото разпространение на този тип местообитание. Пасторализмът с ротация на пашата и екстензивни нива на паша са подходящи за този тип местообитание, за да е в благоприятен природозащитен статус. За пашата, козите имат важна роля за поддържане на откритите райони и избягване на обрастването. Освен това, необходимо е да се гледат кози като част от комбинирано стадо в съотношение 1/4 до 1/3 кози спрямо всички животни. По стръмни склонове с наклон 30° или повече, пашата на овце и крави следва да се избягва. Следва да се избърши само нискоинтензивна паша на кози, за да се избегне обрастване. Забелязва се доминиране на видовете *Dichanthium ischaetum* като резултат от преизпасване най-вече в миналото, което е променило растителната общност и е влошило качеството на този тип местообитание. Някои от праговете, използвани за оценка на този тип местообитание, са били вероятно твърде високи. Това следва да се преразгледа и коригира.

- **Планински сенокосни ливади (тип местообитание 6520)** се установяват само в планинския район на Кресна (SCI:BG366). Това местообитание е развито върху кисели скали на височини от 750 до 1600 м. Неотдавна, този тип местообитание се е използвал основно за планинска паша, но традиционно районите са използвани и сенокос. Общата оценка на този тип местообитание в пилотните обекти заключава, че този тип местообитание е в благоприятен природозащитен статус със XXX хектара и в неблагоприятен природозащитен статус със XXX хектара от общото разпространение на този тип местообитание. За пашата, козите имат важна роля за поддържане на откритите райони и избягване на обрастването. Освен това, необходимо е да се гледат кози като част от комбинирано стадо в съотношение 1/4

- The Spatial planning should recognize the nature value and be harmonized with the objectives and regimes of the Natura 2000 sites. It has to be adapted to the conservation of target habitats and the landscape features with ecosystem importance.

Preliminary zoning of the territory is elaborated as the geographic scope of the M&D Plan covers the complete territory of Nikopol municipality, which besides the Natura 2000 includes also urban, industrial, infrastructure areas and intensively managed arable lands with lower nature value. Even the Natura 2000 sites are large and complex territories, where the distribution of the target habitats and species cover smaller polygons, identified during the field mapping.

до 1/3 кози спрямо всички животни. По стръмни склонове с наклон 30° или повече, пашата на овце и крави следва да се избягва. Следва да се извършва само нискоинтензивна паша на кози, за да се избегне обрасване. Косенето е важна практика на управление. То помага да се избегне обрасването с храсти на този тип местообитание. Ако се прави много интензивно и повече от веднъж годишно, то може да намали качеството на този тип местообитание и влоши състава на видовете. Следва да се коси само след цъфтежа на тревите. Някои от праговете, използвани за оценка на този тип местообитание, са били вероятно твърде високи. Това следва да се преразгледа и коригира.

- **Горските местообитания** не са приоритет на настоящото изследване. Независимо от това, могат да се очертаят някои мерки за управление: Практиките на дърводобив трябва да отговарят на значението на опазването, уязвимостта и фактическия природозащитен статус на горските местообитания, които намираме в обект: 9130, 9150, 9170, 91AA, 91CA, 91MO, 9530, и т.н. Тъй като крайречните типове местообитания (91E0* и 92C0 и 91A0) са най-уязвимите, тяхното бъдеще се съкращава и трябва да се избегне фрагментация. Някои приоритетни мерки са:
  - ✓ Забрана на всички форми на дърводобив в местообитания 91E0, 92C0 и 91A0.
  - ✓ Забрана на всички видове възстановителен дърводобив в 91AA.
  - ✓ Естественото възстановяване на гората следва да бъде подкрепено от залесяване с местни видове, особено на местата, подходящи за *Quercus robur* (английски дъб).
- **Реките и влажните зони** са друга приоритетна група местообитания, представени в обекта с част от главното течение на река Струма и нейните притоци. Те формират подходящо местообитание и миграционни коридори за рибните видове, водни безгръбначни и такива видове, като виграта. Статусът на тези местообитания бързо се влошава поради масовото строителство на микро ВЕЦове в райони, съседни на обекта. Планът за управление на западния речен басейн на Йонийско море определя мерките за постигане на добър статус на водохранилищата в региона. Някои приоритетни мерки са:
  - ✓ Поддържане на 10-20 м буферни пояси от естествена крайречна растителност по продължение на коритата на реките
  - ✓ Забрана за строителството на нови хидроенергийни съоръжения в обекта и в съседните райони.
  - ✓ Защита и поддържане на отводнителните/напоителните канавки и блатните местности пред пясъчника.
- Местообитанията на двата вида костенурки (*Testudo* sp) – изискват мозайка от дървесни, храстови и тревни местообитания, формиране в резултат от пашата на овце и кози в региона.

Общите и специфични цели на плана за управление и развитие са формуирани, както следва:

Обща цел: Устойчиво икономическо развитие на община Кресна, в хармония с опазване на биологичното разнообразие и естествените екосистеми.

Специфични цели:

- Подобрено управление на земеделските дейности в обекти по Натура 2000 на територията на община Кресна.
- Постигане и поддържане на благоприятен природозащитен статус на защитените видове и местообитания.
- Подобрен разцвет на местните общности посредством развитие на щадящо природата земеделие, туризъм, горско стопанство и териториално планиране.

Съгласно становището на експертния екип, **бъдещото устойчиво развитие на общината** трябва да следва посоките, описани по-долу:

- Развитие на устойчиви, щадящи околната среда, земеделски и горскостопански сектор, включително земеделско и горскостопанско производство с по-висока добавена стойност (органично земеделие, традиционно земеделие, местни сортове и растителни разновидности и автохтонни породи, производство на маркови местни продукти и т.н).
- Развитие на алтернативни форми на туризъм: селски, екологичен, културен, с лодки и вело маршрути. Различните форми на алтернативен туризъм биха могли да бъдат комбинирани и структурирани в интегрирани туристически продукти/ туристически дестинации.
- Устройство на планиране следва да отчита природната стойност и да бъде хармонизирано с целите и режимите на обектите по Натура 2000. То трябва да е адаптирано към опазването на целеви местообитания и характеристиките на ландшафт със значение на екосистема.

Предварителното зонироване на територията е изготвено, като географският обхват на плана за управление и развитие покрива цялата територия на община Никопол, която, редом с Натура 2000, включва също и градски, индустриални, инфраструктурни площи и интензивно управлявани обработваеми земи с по-ниска природна стойност. Дори обектите по Натура 2000 са големи и комплексни територии, където разпространението на целевите местообитания и видовете покрива по-малки полигони, установени през време на полево картографиране.

Част II: Ръководство за земеделските производители

Ръководство за земеделските производители за подпомагане на кандидатстването им за агроекологични компенсаци

Part II: Manual for Farmers

Practical steps and procedures regarding Bulgaria's Agri-Environment Programme

1: ПРАКТИЧЕСКИ СЪПКИ И ПРОЦЕДУРИ СЪГЛАСНО АГРОЕКОЛОГИЧНАТА ПРОГРАМА НА БЪЛГАРИЯ

1.1. Стъпки за кандидатстване по ПРСР

(Пълната версия е достъпна на диска)

Стъпка 1 "ИДЕЯ": Всеки земеделски производител преди да реши да кандидатства по Програмата за развитие на селските райони 2007-2013 г., трябва да има ясна идея/ представа какво точно планира да разработва в бъдеще, начините по които да развива стопанството си и какви инвестиции желае да направи за това.

Стъпка 2 "Избор на мярка": За да направи правилно своя избор още в самото начало, земеделският стопанин трябва добре да разгледа всички мерки, включени в Програмата за развитие на селските райони 2007-2013 г. и внимателно да прецени коя мярка отговаря най-добре за условията на неговото стопанство. В случай, че земеделският производител се затруднява при избора на мярка, той може да се обърне за съдействие към съответната Областна служба за съвети в земеделието (ОССЗ) разположена на територията на региона в който живее.

Стъпка 3 "Запознаване с наредбата по мярката": Всеки потенциален кандидат по ПРСР трябва да прочете внимателно наредбата към мярката по която е решил да кандидатства, за да провери дали отговаря на всички условия описани подробно в нея. Наредбите са публикувани на електронната страница на МЗХ – www.mzh.government.bg

Стъпка 4 "Изготвяне на Бизнес план": След като всеки е направил своя избор е необходимо да изготви бизнес план (по образец), включващ: настоящето състояние на стопанството, цели и бъдещо развитие на стопанството.

Стъпка 5 "Попълване заявление за подпомагане и набавяне на необходимите документи": Паралелно с изготвянето на бизнес плана е необходимо кандидатстващия да си попълни заявлението за подпомагане (по образец), като едновременно с това трябва да набави набор от документи подробно описани в него.

Стъпка 6 "Кандидатстване в Областната разплащателна агенция (ОРА)": Следващият етап от кандидатстването е подаването на всички документи със заявлението и бизнес плана в ОРА.

Стъпка 7 и 8 "Проверка/Одобряване/Отхвърляне на Заявлението": В срок до пет месеца след подаване на документите Разплащателната агенция (РА) извършва проверка на място, след което с писмено становище изпълнителния директор на РА се произнася за решение за одобрение или отхвърляне на проекта.

Стъпка 9 "Подписване на договор": В 15 дневен срок след одобрението на проекта кандидатът подписва договор с РА.

1. PRACTICAL STEPS AND PROCEDURES REGARDING BULGARIA'S AGRI-ENVIRONMENT PROGRAMME

1.1. Steps to apply for the Rural Development Programme

(full version is available on the CD in Bulgarian)

1. "Idea": Every agricultural farmer before deciding to apply for Rural Development Program 2007 – 2013, should have clear idea what exactly plan to develop in the future, ways in which to develop his own farm and what investments want to do in this relation.

2. "Selection of measure": To make correctly his choice, in the very beginning farmer should examine well all measures, included in Rural Development Program 2007 – 2013 and carefully to estimate which measure respond in the best way to conditions of his farm. In case, that the farmer is hampered with measure choice, he can contact the relevant District Agriculture Advices Service (DAAS) situated in the territory where he live for assistance.

3. "Introduction with the Ordinance of the Measure": Every potential applicant for RDP should read carefully Ordinance for the measure, which he decided to apply for, to check up whether he respond to all terms described in details into it. Ordinances are published on the electron site of MoAF – www.mzh.government.bg.

4. "Preparation of business-plan": After everyone have made his choice it is necessary to prepare business-plan (according to pattern), including: current state of the farm, objectives and future development of the farm.

5. "Completing of application form for support and providing of necessary documents": In parallel with the business-plan preparation is necessary applicant to complete application form (according to pattern), while in the same time he should provide set of documents, described in details in it.

6. "Applying in Regional Paying Agency (RPA)": Next stage of applying is submitting of all documents with Application form and business-plan in DPA.

7 and 8: "Check-up/Approval/Rejection of Application form: Within up to five months time-frame after submitting of documents the Paying Agency (PA) do check-up in place, after which with written standpoint the PA Executive Director release decision for approval or rejection of the project.

Стъпка 10 “Изпълнение на бизнес плана”: Одобреният проект се изпълнява в рамките на обявения времеви график. Срокът на изпълнение започва да тече от деня на подписването на договора за отпускане на финансова помощ.

1.2. Ръководство за кандигатстване за агроекологични плащания

(Пълната версия е достъпна на диска)

Мярката “Агроекологични плащания” е част от Националната агроекологична програма на България и нейната главна цел е да поощри въвеждането на щадящи околната среда методи на земеделско производство.

Агроекологичните плащания ще бъдат предоставяни на земеделските стопани, за да бъдат подпомогнати за това, че полагат повече труд, вложат повече средства и понякога претърпяват загуби в името на това да опазват природата, която е общо богатство на всички ни. В зависимост от избраната агроекологична дейност, плащанията, базирани на единица площ, варират от 20 до 505 Евро на хектар. Агроекологичните плащания могат да се получават в комбинация с директните плащания на площ, както и с тези за така наречените необлагодетелствани райони. В определени случаи, когато площите, с които кандигатстват земеделските стопани не са подходящи за директни плащания на площ, земеделските стопани могат да кандигатстват само по мярка “Агроекологични плащания”.

Основни стъпки при кандигатстване по мярка “Агроекологични плащания”

Стъпка 1. Препоръчително е всеки, решил да кандигатства по мярка “Агроекологични плащания”, да прочете внимателно наредбата към мярката, за да се запознае с възможностите и условията за подпомагане. Наредбата е публикувана на електронната страница на Министерството на земеделието и храните www.mzh.government.bg (Програма за развитие на селските райони

- Наредба № 11/6.04.2009 г. за условията и реда за прилагане на мярка 214 “Агроекологични плащания” от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 – 2013 г.

Стъпка 2. Проверка за допустимост за кандигатстване, съгласно приетият географски обхват за прилагане на отделните подмерки и направления от мярка “АЕП”.

- В мярка 214 “Агроекологични плащания” за под –мярка “Земеделски земи с висока природна стойност” (ВПС) се подпомагат само земи, утвърдени със Заповед на министъра на земеделието и храните, която е поместена на интернет страниците на Министерството на земеделието и храните и Държавен фонд “Земеделие” – Разплащателна агенция (ДФЗ – РА).

Стъпка 3. Кандигатстването за подпомагане за АЕ се извършва по Наредба № 107 от 23.08.2006 г. за условията и реда за подаване на заявления по схеми и мерки за подпомагане на площ, съгласно която:

9. “Undersigning of contract”: Within 15 days time-frame after the project approval applicant undersign contract with PA.

10. “Implementation of business-plan”: The approved project is implemented within frames of the announced time-table. Duration of implementation start to run from the day of signing of contract for financial aid granting.

1.2. Guidelines for the application of Agri-Environmental Payments

(full version is available on the CD in Bulgarian)

The measure “Agri-environmental payments” is part of the National Agri-environmental Program of Bulgaria and it’s main goal is to encourage introducing of favourable for the environment agricultural production methods.

Agri-environmental payments will be granted to farmers, to be supported for rendering of more labour, input more resources and sometimes bear losses in the name of nature conservation, which is the common wealth for all of us. Depending on the chosen agri-environmental activity, payments on the base of area unit, are vary from 20 to 505 Euro/ha. Agri-environmental payments could be received in combination with direct area payments, as well as with those, for the so called less favoured areas ones. In certain cases, when areas, by which farmers are applying, are not suitable for direct area payments, farmers could apply only for “Agri-environmental” measure.

Basic steps for applying for “Agri-environment payments” measure

Step 1. Everyone decided to apply for “Agri-environment” measure, should read carefully the ordinance for the measure, to become acquainted with opportunities and terms for support. The ordinance is published on the electronic site of the Ministry of Agriculture and Foods www.mzh.government.bg (Rural Development Program

- Ordinance № 11/6.04.2009 for terms and conditions, for applying on measure 214 – “Agri-environmental payments” from the Rural Development Program, 2007 – 2013.

Step 2. Check-up for eligibility for applying, according to the approved geographical scope, for implementation of separate sub-measures and directions of “АЕП” measure.

- In measure 214 “Agri-environmental payments” for sub-measure “Agricultural lands with high nature value” (HNV) are supported only lands, approved by Ordinance of the minister of agriculture and foods, which is placed on the Internet sites of Ministry of agriculture and foods and State Fund “Agriculture” – Payment Agency (SFA – PA).

Step 3. Applying for support for Agri-environment is done according to Ordinance № 107/23.08.2006 for terms and conditions for submitting applications on schemes and measures for support per area, according which:

- Not registered candidates in the Integrated System for Administering and Control, could receive, by request, blank for application and graphical material for location of farming areas used by them from municipalities’ agriculture services or from district payment agencies.

- Нерегистрираните кандигати в Интегрираната система за администриране и контрол могат, при поискване, да получат формуляр на заявление и графичен материал за местонахождението на ползваните от тях земеделски парцели от общинските служби по земеделие или от областните разплащателни агенции;
- Ежегодно общинските служби по земеделие предоставят на всички земеделски стопани, регистрирани в Интегрираната система за администриране и контрол, формуляр на заявление за кандигатстване, попълнен с наличните данни за тях и графичен материал за местонахождението на ползваните от тях през предходната година земеделски парцели
- Земеделските стопани подават общо заявление за подпомагане по схемите и мерките, като отбелязват за кои плащания;
- Срокът за подаване на “Общо заявление за подпомагане” е **от 1 март до 15 май** на годината, за която се кандигатства за подпомагане.
- При кандигатстване за направления “Поддържане на местообитанията на защитени видове в обработваеми земи, разположени в орнитологични важни места” и/или “Въвеждане на сеитбообращение за опазване на почвата и водите” от мярка 214 “Агроекологични плащания”, заявленията се подават в периода **от 1 март до 30 март** на годината, в която се кандигатства за подпомагане;
- Заявлението се подава веднъж годишно;

Стъпка 4. Общинските служби по земеделие оказват помощ на кандигатите за подпомагане при попълване на заявленията и за идентифициране на ползваните от тях площи.

Стъпка 5. Заявлението за подпомагане, заедно с документите по чл. 3, ал. 2 от Наредба № 107, се подава в областните разплащателни агенции или общински служби по “Земеделие” по:

- Постоянния адрес на кандигата – физическо лице;
- Адреса на управление на кандигата – юридическо лице, или едноличен търговец.

За всяко подадено заявление се получава уникален идентификационен номер.

Стъпка 6. В срок до 31 май при необходимост кандигатите могат да правят промени в подадените заявления и в приложените документи

Стъпка 7. След подаване на заявлението, ДФЗ – РА извършва административни проверки, проверки на място и одобрява или отказва частично или изцяло изплащането на финансовата помощ след извършен анализ за установяване на фактичеството съответствие на данните от заявлението.

Стъпка 8. ДФЗ – РА, изплаща финансовата помощ в периода между 1 декември на годината на кандигатстване и 30 юни на следващата календарна година.

- Annually municipality agricultural services submit to all farmers, registered in the Integrated System for Administering and Control, application form, completed with their available data and graphical material for the used from them agricultural areas during the last year;
- Farmers submit common application for support on schemes and measures, while mark for which payments it is valid;
- Term for submitting of “Common application for support” is from **March 1 to May 15** for the year, for which they apply for support;
- Within applying for directions “Maintenance of habitats of protected species in workable lands, situated in ornithological important sites” and/or “Introducing of crops-rotation for conservation of soil and waters” from measure 214 “Agri-environment payments”, application forms are submitted in the period from **March 1 to March 30** of the year, in which application for support is made;
- Application form is submitted once annually.

Step 4. Municipality agriculture services render assistance to applicants for support with completing the application forms and for identification of used from them areas.

Step 5. Application for support, together with documents on article 3, paragraph 2 of Ordinance № 107 is submitted to district payment agencies or municipal services “Agriculture” according to:

- Constant address of applicant – physical person;
- Address of management of applicant – juridical person, or sole trader. For every submitted application form an unique identification number is received.

Step 6. Up to May 31, by necessary, applicants could make changes in submitted application forms and in documents enclosed.

Step 7. After the application form submitting, SFA – PA complete administrative check-ups, checks in place and approve or disapprove partially or entirely, the payment of financial aid, after done analysis for determining of factual compliance of application form data.

Step 8. SFA – PA pay off the financial aid in the period between December 1 of the year of applying and June 30 of the next calendar year.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

Казакова, Й., Бофоа, Г., Джонс, Дж. и Де Рийк, К. (2008). Земеделски земи с висока природна стойност: Признаване на значението на югоизточния европейски ландшафт. Окончателен обобщен доклад от съвместен проект между Дунавско-Карпатската програма на Световния фонд за дивата природа (СФДП – Букурещ) и Европейския форум за опазване на природата и пасторализма (ЕФОПП), София/Букурещ.

ЕАОС/ЮНЕП (2004). Земеделска земя с висока природна стойност: Характеристики, тенденции и политически предизвикателства. Доклад №1 на ЕЕА, Европейската агенция за околната среда, Копенхаген/Регионален офис на ЮНЕП за Европа, Женева.

Андерсен, Е., Болдлок, Д., Бенет, Х., Бофоа, Г., Бинял, Е., Брауър, Ф., Елберсен, Б., Ейден, Дж., Годешалк, Ф., Джонс, Дж., МакКракен, Д.И., Ноувенхуizen, В., ван Ойпен, М., Хенекес, С., и Зервас, Г. (2003). Разработка на индикатор за земеделски райони с висока природна стойност. Консултантски доклад за ЕАОС, Европейската агенция за околната среда, Копенхаген.

Бофоа, Г. (2008). Земеделие с висока природна стойност – обясняване на концепцията, тълкуване на Европейските и националните политически ангажменти. Европейски форум за опазване на природата и пасторализма – извлечено от: <http://www.efncp.org/download/EFNCP-HNV-farming-concept.pdf> (20 януари 2009 г.).

ФАО (2007). Състояние на прехраната и земеделието: Заплащане на земеделските производители за екологични услуги. Организация за прехрана и земеделие към Организацията на Обединените нации, Рим.

Световен фонд за дивата природа, Дунавско-Карпатската програма ДКП (2009), Скриптите “стойности” на земеделските системи с висока природна стойност в България и Румъния.

МЗХ, Българската програмата за развитие на селските райони 2007-2013 г.; <http://prsr.government.bg>

МЗХ, Български аграрен доклад 2009; <http://mzh.government.bg>

Приложения съдържащи се в компактдиска (CD):

Manual for identifying habitats	Legislation on nature Conservation
Executive summary FCS	Manuals that are available
NAEP	Maps of habitats of pilot areas
HNV information plus map	Management and development plans
Link to ministries website	Biodiversity report
Maps N-2000 areas	Agriculture report

REFERENCES

Kazakova, Y., Beaufoy, G., Jones, G. and De Rijck, K. (2008). *High Nature Value Farmlands: Recognising the importance of South-east European landscapes. Final summary report from a joint project between the WWF Danube Carpathian Programme (WWF-DCP) and the European Forum on Nature Conservation and Pastoralism (EFNCP)*, Sofia/Bucharest.

EEA/UNEP (2004). *High Nature Value Farmland: Characteristics, trends and policy challenges. EEA Report No. 1, European Environment Agency, Copenhagen/UNEP Regional Office for Europe, Geneva.*

Andersen, E., Baldock, D., Bennet, H., Beaufoy, G., Bignal, E., Brower, F., Elbersen, B., Eiden, G., Godeschalk, F., Jones, G., McCracken, D.I., Nieuwenhuizen, W., van Eupen, M., Hennekes, S., and Zervas, G. (2003). *Developing a High Nature Value Farming Area Indicator. Consultancy report to the EEA, European Environment Agency, Copenhagen.*

Beaufoy, G. (2008). *HNV farming – explaining the concept, interpreting EU and national policy commitments. European Forum on Nature Conservation and Pastoralism – retrieved from: <http://www.efncp.org/download/EFNCP-HNV-farming-concept.pdf> (20 January, 2009).*

EEA/UNEP (2004). *High Nature Value Farmland: Characteristics, trends and policy challenges. EEA Report No. 1, European Environment Agency, Copenhagen/UNEP Regional Office for Europe, Geneva.*

FAO (2007). *The State of Food and Agriculture: Paying Farmers for Environmental Services. Food and Agriculture Organisation of the United Nations, Rome.*

WWF DCP (2009), *The Hidden “Values” of HNV Farming Systems in Bulgaria and Romania.*

MAF, *BG Rural Development Programme 2007-2013*; <http://prsr.government.bg>

MAF, *BG Agrarian report 2009*; <http://mzh.government.bg>

Авторски екип:

Authors:

Хенк Зингстра, Карина Китнаес, Уормелт Суорт,
Юлия Григорова, Милена Димитрова, Андрей Ковачев,
Петко Цветков, Венцислав Василев, Георги Стефанов,
Мая Тодорова.

*Henk Zingstra, Karina Kitnaes, Warmelt Swart, Yuliya Grigorova,
Milena Dimitrova, Andrey Kovachev, Petko Tzvetkov,
Ventsislav Vassilev, Georgi Stefanov, Maya Todorova.*

Снимки: архив на партньорите по проекта.

Photos: Archive of the partners in the project.

Дизайн: ГЕОСОФТ ЕООД, *Design: GEOSOFT Ltd.*

За допълнителна информация:

Further information:

www.ceie.org; <http://wwwf.bg>; www.cdi.wur.nl

Водеща организация по проекта:

Leading organization of the project:

Цялостното управление на проекта се извършва от Център за развитие на иновациите към Университета във Вагенинген, Холандия.

Entire management of the project is implemented from Foundation DLO/ Wageningen Centre for Development Innovation (NL), the Netherlands.

Партньори по проекта:

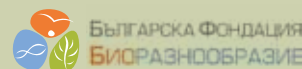
Project partners:

Информационен и
учебен център по екология
*Center for Environmental Information and
Education*

WWF – офис България
WWF – office Bulgaria

Българска фондация “Биоразнообразие”
Bulgarian Biodiversity Foundation

Orbicon Natura and Aquatic Environment, Дания
Orbicon Nature and Aquatic Environment, Denmark

СДП “Балкани”
Balkani Wildlife Association

DLG – Government Service for Land and Watermanagement,
Холандия
Government Service for Land and Watermanagement, The Netherlands

Това ръководство е част от проект финансиран от Министерство на земеделието, природата и качеството на храните на Кралство Нидерландия по Програма BBI MATRA. Министерството не носи отговорност по съдържанието.

This manual is part of project funded by the Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality of the Kingdom of Netherlands on the BBI MATRA Programme. Ministry is not liable to any responsibility regarding contents.

Министерство на земеделието, природата и качеството на храните
Нидерландия

*Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality
The Netherlands*